

JELENTÉS A FIZETÉSI RENDSZERRŐL 2013

MAGYAR NEMZETI BANK

**JELENTÉS A FIZETÉSI RENDSZERRŐL
2013**

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank
Felelős kiadó: dr. Simon András
1850 Budapest, Szabadság tér 8-9.
www.mnb.hu

A pénzforgalom, valamint a fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működése elengedhetetlen ahhoz, hogy a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók megvalósuljanak. A Magyar Nemzeti Banknak (MNB) az MNB-ről szóló 2011. évi CCVIII. törvényben rögzített alapvető feladata, hogy a pénzforgalom zavartalan lebonyolítását és az azt támogató fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működését elősegítse.

A jelentés célja, hogy átfogó képet nyújtson a belföldi pénzforgalomban és a hazai felvigyázott fizetési és elszámolási rendszerek működésében megfigyelhető tendenciákról, a főbb kockázatokról, valamint arról, hogy szükség esetén az MNB milyen eszközöket mozgósított annak érdekében, hogy a fent jelzett alapvető feladatát megvalósítsa. E kiadvánnyal az MNB szándéka szerint hozzájárul ahhoz, hogy nőjön a pénzforgalommal, a fizetési és elszámolási rendszerekkel kapcsolatos jegybanki tevékenység transzparenciája, továbbá fejleszti a pénzügyi kultúrát, ezáltal pedig a jelentést olvasók pénzforgalmi döntéseinek tudatosságát.

Az elemzés az MNB Pénzügyi infrastruktúrák igazgatóságán készült Nagy Márton ügyvezető igazgató általános irányítása alatt. A publikációt dr. Balog Ádám alelnök hagyta jóvá. A jelentés készítésében részt vettek: Bartha Lajos, Brosch Judit, Fenyvesi Miklós, Listár Dániel, Luspay Miklós, Oroszvári Dávid, Pintér Cecília, Takács Kristóf, Tanai Eszter, Varga Lóránt és Végvári Gergely.

A Monetáris Tanács a 2013. április 9-i és 2013. május 28-i ülésén tárgyalta az anyag kiemelt üzeneteit, valamint a jelentést, és értékes tanácsokat adott annak elkészítéséhez. A jelentésben található megállapítások a szakterület véleményét tükrözik, és nem feltétlenül azonosak a Monetáris Tanács vagy az MNB hivatalos álláspontjával.

Az MNB szakértői elsősorban a 2012. év releváns információit dolgozták fel, ugyanakkor előre tekintő jelleggel a 2013. évi aktuális folyamatok elemzése is megtalálható a jelentésben.

Tartalom

Kiemelt üzenetek	7
A jelentés kiemelt kérdéseinek kezelése	12
1. Bevezetés	13
2. A fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciái	15
2.1. A pénzforgalom hatékonyságával kapcsolatos kérdések	15
2.1.1. A pénzügyi tranzakciós illeték bevezetésének hatása a hazai pénzforgalomra	15
2.1.2. A napközbeni átutalás bevezetésének hatása a pénzforgalomra	17
2.1.3. A kiskereskedelmi és a lakossági fizetések elektronizálása: a fizetési kártya-elfogadó hálózat fejlesztése és a használat ösztönzése	18
2.1.4. A közüzemi és egyéb szolgáltatások számláinak készpénzmentes fizetése	21
2.1.5. Az utalványpiac hatékonyságának növelése	23
2.1.6. A pénzforgalom lebonyolításának ellenőrzése	24
2.2. A pénzforgalom biztonságát érintő kérdések	28
2.2.1. Az internetes pénzforgalmi szolgáltatások biztonsági kérdései	28
2.2.2. A hazai forgatható utalványok piacára vonatkozó szabályozási javaslat	29
3. A hazai fizetési és elszámolási rendszerek működése és azok felvigyázása	31
3.1. Szolgáltatás ellátásának kockázata	33
3.1.1. Működési problémák a központi infrastruktúrában	33
3.1.2. Piaci változások okozta összetett kockázat és finanszírozási kockázat	35
3.2. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat	39
3.2.1. BKR	39
3.2.2. VIBER	42
3.2.3. A devizakiegyenlítési kockázat csökkentésének lehetséges módja: a forint bevezetése a folyamatosan kapcsolt kiegyenlítés (Continuous Linked Settlement) elszámolásba	44
3.2.4. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer	46
3.2.5. Hatékony együttműködés az MNB, a PSZÁF, az NGM és a rendszerüzemeltetők között a teljesítés véglegességének gyakorlati alkalmazásához kapcsolódóan	47
3.3. Kapcsolódó rendszerek kockázata	49
3.4. Átfogó felvigyázói értékelések	50
3.5. Hatékonyság: fejlesztések	51
Fogalomtár	52

Kiemelt üzenetek

Az MNB célja, hogy a lehető legszélesebb társadalmi réteg számára elérhetővé váljon az elektronikus pénzforgalmi infrastruktúra, és a készpénzmentes fizetési eszközök használata széles körben elterjedjen

A pénzügyi tranzakciók illeték bevezetésének hatása csak hosszabb távon lesz értékelhető, ugyanakkor a pénzforgalmi szolgáltatók erőteljesebben terelik az ügyfeleiket az elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások felé

A napközbeni átutalás bevezetése az utóbbi évek legjelentősebb pénzforgalmat érintő fejlesztése volt, amely számos pozitív változást hozott az ügyfelek számára

Az elektronikus fizetési eszközök jelenleginél szélesebb körű használatának számos pozitív hatása lehet a hazai gazdaságra. Csökkenthetőek a tranzakciók lebonyolításához felhasznált erőforrások, visszaszorulhat a rejtett gazdaság, mindez pedig jótékony hatással lehet a gazdasági növekedésre. Az elektronikus fizetési megoldások nagyarányú elterjedéséhez az elektronikus pénzforgalmi infrastruktúrához és fizetési eszközökhöz való hozzáférést széles körben biztosítani kell. A téma kiemelt jelentőségét jelzi, hogy a közelmúltban az Európai Bizottság is szabályozási javaslatot dolgozott ki a fizetési számlához való hozzáférésről. A hozzáférésen túl megfelelő ösztönzőket kell kialakítani annak érdekében, hogy hatékonyabb fizetésimód-választás valósulhasson meg. A célok eléréséhez több területen beavatkozásra van szükség, mert a kívánatos fejlesztések a piaci szereplők kezdeményezésében rövid távon nem feltétlenül valósulnak meg. A készpénzmentesítés csökkentheti a pénzügyi kirekesztettséget és segítheti a hazai pénzügyi kultúra fejlődését is.

A pénzügyi tranzakciók illeték a pénzforgalmi tranzakciók széles körére kiterjed, de az illeték hazai pénzforgalomra gyakorolt hatását jelentősen befolyásolja, hogy a megemelkedő költségeket a pénzforgalmi szolgáltatók hogyan hárítják át az ügyfeleikre. Mivel az ügyfelek alkalmazkodása fokozatosan megy végbe, a pontos hatásokról csak hosszabb távon lehet teljes képet kapni. Az MNB tavaszi felmérése alapján megállapítható, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók többsége valamilyen formában áthárítja az illeték miatti költség-növekedést a lakossági és a vállalati ügyfelekre. A pénzforgalom szempontjából kedvező, hogy a költségnövekedés szerkezetével a szolgáltatók jellemzően a korábbinál erőteljesebben terelik az elektronikus fizetési szolgáltatások felé a lakossági ügyfeleiket. A vállalati ügyfelek esetében összetettebben jelentkezhet a tranzakciók illeték hatása, így az áthárítás pontos mértéke és szerkezete is korlátozottan állapítható meg. A készpénzmentesítés erőteljesebb támogatása érdekében indokolt lehet az illeték szerkezetének további átalakítása. Ebben az esetben alapvetően a készpénzfelvételek és az elektronikus tranzakciók közötti relatív illetékkülönbség növelése, valamint a készpénzfelvételekre vonatkozó illetékkötelezettség felső korlátjának az eltörlése lehet célszerű.

A napközbeni átutalás bevezetése az MNB felmérése alapján széles körben ismert a hazai fogyasztók körében. A napközbeni elszámolás bevezetésével felgyorsult a kis értékű fizetések teljesítése, mivel az elektronikus úton benyújtott átutalások esetében a fizető fél bankszámlájának megterhelése és a kedvezményezett ügyfél pénzforgalmi szolgáltatójának jóváírása között eltelt idő maximálisan már csak négy óráig tarthat. Ennyi az MNB-rendeletben előírt idő, a tranzakciók azonban jellemzően 1-2 óra alatt teljesülnek. Mindez azt jelenti, hogy az éjszakai elszámolás egynapos átfutási idejéhez képest az átutaló ügyfél nem esik el egynapi kamatjövedelemtől, a kedvez-

ményezett ügyfél pedig még aznap továbbutalhatja a megkapott összeget. A jelentős mértékű rendszerfejlesztés és kamat- (float-) jövedelem elvesztése ellenére a hitelintézetek csak kismértékben emelték az elektronikus úton benyújtott átutalások díjait.

A napközbeni átutalás bevezetését követő jegybanki pénzforgalmi ellenőrzések megerősítették, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók alapvetően betartják a maximum négyórás teljesítési határidőt

MNB-elnöki rendelet rögzíti a pénzforgalom lebonyolításának szabályait, ezek közé tartozik a napközbeni átutalás ún. 4 órás szabályának követelménye is. A jegybanki pénzforgalmi ellenőrzések alapján megállapítható, hogy az ellenőrzött hitelintézetek eljárásait alapvetően jogszabálykövetően alakították ki. A vizsgálatok egy-két eseti kivételtől eltekintve nem tapasztalták a 4 órás szabály megsértését. A napközbeni átutalás bevezetése jótékony hatással volt az egyéb pénzforgalmi folyamatokra is, hiszen a Bankközi Klíringrendszer (BKR) öt napközbeni ciklusa miatt a hitelintézeteknek a hét összes munkanapján az ötödik ciklus lefutásáig biztosítaniuk kell a működést. Ez több esetben a korábbinál hosszabb nyitva tartást eredményez, így egyes, a korábbi ellenőrzések során tapasztalt jogszabályértékek gyakorisága is csökkent.

A fizetési kártya-elfogadó hálózat fejlesztésére megyei program indul, de egy országos méretű bővítéshez állami szerepvállalásra van szükség

Az MNB kezdeményezésére a piaci szereplők finanszírozásában és részvételével 2013 közepén program indul egy kiválasztott megyében annak érdekében, hogy ott a lehető legtöbb kereskedőnél elérhető legyen a kártyás fizetés lehetősége. A kiskereskedelmi tranzakciók tömeges elektronizálásához azonban elengedhetetlen a fizetési kártya-elfogadó hálózat nagyarányú fejlesztése, amihez már állami szerepvállalásra is szükség lenne. A finanszírozás biztosítása és a lebonyolítás koordinálása mellett az államnak szabályozói eszközeivel is szerepet kell vállalnia a készpénzmentesítésben. Így – számos külföldi példa figyelembevételével – a kiskereskedelemben fokozatosan korlátozni kellene a készpénzhasználatot, amivel párhuzamosan lépcsőzetesen elő kellene írni az elektronikus fizetés lehetőségének kötelező biztosítását.

Az MNB szükségesnek tartja a bankközi jutalékok mértékére vonatkozó jogszabálytervezet 2014. január 1-jei hatálybalépést

A bankközi jutalékok MNB-GVH-NGM által előkészített szabályozása csökkenthetné a kereskedők kártyaelfogadással kapcsolatos költségeit, ezáltal elősegíthetné a pénzforgalmi szolgáltatók és a kereskedők együttműködésén alapuló kártyahasználat ösztönzést. A szabályozási javaslat alapján a belföldi kártyás tranzakcióknál alkalmazott bankközi jutalékok súlyozott átlaga nem haladhatja meg a hazai kibocsátású kártyákkal határon átnyúló tranzakciók során alkalmazott jutalékok súlyozott átlagát. Ennek hatására a leggyakrabban használt lakossági betéti kártyáknál a jutalékok átlagos szintje a jelenlegi felére-harmadára csökkenhet.

A rendszeres fizetési tranzakciók széles körű elektronizálása érdekében meg kell teremteni az alkalmazható fizetési módok differenciált árazását és az elektronikus számlafizetést lehetővé tevő szolgáltatók közötti átjárhatóság feltételeit

A rendszeres lakossági tranzakciók esetében továbbra is a sárga csekk a leggyakrabban alkalmazott fizetési mód, bár az azzal lebonyolított forgalom folyamatosan csökken. Annak érdekében, hogy a fogyasztók valós képet kapjanak a sárga csekk használati költségeiről, ami a hatékonyabb fizetési mód választása felé tereli őket, szükség van a fizetési módok átlátható árazásának megteremtésére. A tavaly elfogadott jogszabály-módosítások nem segítik elő azt, hogy a lakosság és a vállalatok által igénybe vett szolgáltatások költségeit a szolgáltató differenciáltan és átlátható módon háríthassa át. Ezáltal a lakosság és a vállalatok nem kapnak árjelzést, amely alapján a jelenleginél hatékonyabb döntést tudnának hozni a fizetési mód megválasztásakor. A rendszeres tranzakciók készpénzmentesítésére alkalmasak lehet-

nek az elektronikus számlakibocsátó és -fizetési rendszerek¹, ezen a téren viszont meg kell teremteni a rendszerek közötti, társadalmilag hatékony verseny feltételeit. Ehhez szükséges az átjárhatóság megteremtése, amivel lehetővé válik a háztartások számára az összes számla egy szolgáltatónál történő kezelése és fizetése, valamint megkönnyíthető a számlakibocsátók nagyarányú csatlakozása.

Az elektronikus fizetési módok széles körű elterjedése érdekében a használatukkal kapcsolatos ismereteket megfelelő tájékoztatással fejleszteni kell

Az elektronikus fizetési módok használatának és széles körű elterjedésének elsősorban nem biztonsági okai vannak, a felhasználók biztonságérzete azonban jelentősen befolyásolja a használatot. Jelenleg a hazai elektronikus pénzforgalomban alacsonynak mondható a visszaélések aránya. A felhasználók bizalma az elektronikus fizetési módok iránt alapvetően azzal érhető el, ha az ügyfelek ismerik és átlátják az adott fizetési mód működését és az ahhoz kapcsolódó szabályokat. Az internetes tranzakciók kezdeményezéséhez és a banki szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez ezért szigorú ügyfélazonosítást kell alkalmazni, ami tovább növeli az ügyfelek bizalmát. A bizalom fenntartása érdekében fejleszteni kell az ügyfelek tájékoztatását, az elektronikus fizetési eszközök új területeken történő felhasználása kapcsán felmerülő kockázatokat és visszaéléseket pedig folyamatosan figyelemmel kell kísérni.

A hazai forgatható utalványok kibocsátási tevékenységének jogi szabályozása átláthatóbb, biztonságosabb és felügyelt piaci működést tesz lehetővé

A hazai forgatható utalványok szabályozatlansága kockázatokat hordozott az utalványokat használó fogyasztók számára és reputációs kockázatot a pénzügyi szolgáltatások biztonságáért felelős hatóságok számára. A forgatható utalványok működésében azonosított kockázatokat megfelelően kezeli az MNB által kezdeményezett és várhatóan a közeljövőben elfogadásra kerülő szabályozás. A bevezetni tervezett követelmények a forgatható utalvány kibocsátók működésére, az ügyfelek tájékoztatására és az ügyfélpenzek védelmére vonatkozó előírásokat határoznak meg. Ez támogatja a jelenleg már működő forgatható utalvány-rendszerek iránti bizalom fenntartását is. A szabályozás a forgatható utalványok kibocsátóinak felügyeletét az MNB-hez telepíti.

A felvigyázott rendszerek 2012-ben is magas megbízhatósággal üzemeltek

A fizetési és elszámolási rendszerek hatékony és megbízható működését az MNB a felvigyázási tevékenysége során követi nyomon. A felvigyázott rendszerek esetében a szolgáltatás ellátásának kockázata alacsony volt. Az új BKR napközbeni elszámolás első három negyedévének tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a rendszer a kezdeti alkalmazkodást követően magas megbízhatósággal üzemel. A feldolgozási idő az előzetes elvárások szerint alakult, egy ciklus feldolgozási ideje átlagosan mindössze 14 percet vesz igénybe.

Az átfogó felvigyázói értékelések alapján a felvigyázott rendszerek alapvetően megfelelnek a nemzetközi elvárásoknak

Az elmúlt évben került sor a vonatkozó nemzetközi alapelvek alapján a hazai felvigyázott rendszerek kétévenkénti átfogó felvigyázói értékelésére. Az előző átfogó értékelések óta a felvigyázott rendszerekben több olyan előrelépés történt, ami tovább növelte a rendszerek biztonságos és hatékony működését. A rendszerek egyes témakörök (pl. működési kockázat, irányítási rend) szerinti minősítése minden esetben a négyelemű minősítési alapskála két legjobb értékét kapta. Az értékelések eredményeképpen az MNB olyan ajánlásokat fogalmazott meg a rendszerek üzemeltetői számára, amelyek proaktívan a működési megbízhatóság és hatékonyság további növelését szol-

¹ Electronic Bill Presentment and Payment, EBPP.

Az uniós jogszabályok (EMIR)² és felvigyázói elvárások alapján folyamatban van az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési infrastruktúra funkcionális és szerkezeti átalakítása

Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat a fizetési rendszerekben alacsony volt. A napközbeni elszámolás bevezetését követően a napközbeni tétel- és likviditáskezelésben fokozatos az alkalmazkodás

Az MNB tárgyalásokat kezdeményezett a forint CLS³ elszámolási és kiegyenlítési modellbe történő bevezetéséről, ami a devizaügyletek fizetés – fizetés ellenében történő teljesítésével lehetővé teszi a devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölését

gálják. Az ajánlások alapján a rendszerüzemeltetők intézkedési terveket készítettek, amelyek megvalósítását az MNB folyamatosan nyomon követi.

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési infrastruktúra átalakulási folyamatát az EMIR elfogadása felgyorsította, amely a felvigyázói és tulajdonosi törekvésekkel párhuzamosan addicionális szempontokat ad a KELER Központi Szerződő Fél Zrt. (KELER KSZF) működésének átszervezéséhez. Az EMIR számos, a központi szerződő fél működésére, valamint kockázatszámítási és -kezelési modelljére, ezen belül különösen a tőkekövetelményre vonatkozóan fogalmaz meg részletes előírásokat. A KELER Csoporton belül a KELER KSZF-nek 2013. szeptember közepéig el kell érnie azt a végső állapotot, amely az európai uniós szabályozásnak teljes mértékben megfelel. Első körben a Központi Elszámolóház és Értéktár Zrt. (KELER) 2012. december 31-én a garantált piacok kapcsán átadta az elszámolási funkciót a KELER KSZF-nek. Az átalakulás következő lépéseként a 2013. évi rendes közgyűlésen sor került a KELER KSZF feltőkésítésére, ezt követően pedig az év végéig sor kerülhet a KELER által nyújtott készfizetőkezeség-vállalás megszüntetésére. Ezzel párhuzamosan zajlik a hazai jogrend EMIR-rel való jogharmonizációs munkája.

A napközbeni elszámolás elindulását követően a megnövekedett BKR-forgalom rendszerszinten nem növelte az elszámolási és kiegyenlítési kockázatokat. Az éjszakai elszámolásban érvényesülő nettósítási hatás jelentősen lecsökkent, mivel a hitelintézetek átutalási megbízásainak többsége (beleértve a Magyar Államkincstár [MÁK] felé indítottakat is) átvándorolt a napközbeni platformra, ugyanakkor a MÁK csak az éjszakai platformon van jelen, így ott küldi a tranzakciókat. A MÁK napközbeni likviditáskezelése szempontjából hatékony lenne, ha a hitelintézeteket követve átirányítaná az átutalási forgalmát a napközbeni platformra. Az új mechanizmus jelentős váltást hozott a hitelintézetek napközbeni tétel- és likviditáskezelésében, amelyek ehhez a változáshoz fokozatos, jelenleg is zajló tanulással alkalmazkodnak. Az első két napközbeni ciklusban néhány alkalommal előfordultak tranzakció-átgörgetések, ezek mögött azonban minden esetben csak átmeneti likviditáshiány állt. Az átgördítő résztvevők mérlegében volt elegendő, még szabad jegybankképes fedezet. A VIBER-tételek indításának időzítése napon belül látványosan későbbre tolódott, mivel a VIBER-résztvevők a napközbeni elszámolásban kiáramló exogén tételek ciklusonkénti előrejelzése során fellépő bizonytalanságot szigorúbb tételmenesztéssel igyekeznek kezelni.

Az MNB rendelkezésére álló adatok alapján a hazai hitelintézeti szektor által viselt devizakiegyenlítési kockázat jelentős. A devizakiegyenlítési kockázat fontosságát jelzi, hogy a bázeli Bankfelügyeleti Bizottság 2013 februárjában megjelentette felülvizsgált felügyeleti útmutatóját, amelyben ösztönözi a fizetés fizetés ellenében történő teljesítés (ezen belül különösen a CLS-elszámolási és -kiegyenlítési mód) széles körű alkalmazását. Ehhez azokban a devizákban, amelyek még nem CLS-képesek, először a CLS-elszámolási és -kiegyenlítési módhoz történő csatlakozás feltételeit kell megteremteni. A forint egyelőre nem CLS-képes. Ezenkívül szükség van arra is, hogy a devizaügyletben részt vevő partnerek közvetlenül vagy közvetetten hozzáférjenek a CLS-rendszerhez. Az utóbbi időben nagyobb érdeklődés tapasztalható

² European Market Infrastructures Regulation (részletesebben lásd a Fogalomtárban).

³ Continuous Linked Settlement (részletesebben lásd a Fogalomtárban).

a CLS-modell iránt. Az MNB szerint ez jó alkalom arra, hogy jelentős nagyságú kiegyenlítésikockázat-kezelés a forint CLS-rendszerbe történő bevezetésével megoldódjon, ami jótékony hatással lehet a teljes forintdeviza-piacra.

Az európai értékpapír-kereskedés utáni infrastruktúra 2015 júniusától a TARGET2-Securities (T2S) platform elindításával jelentősen átalakul, amelyhez a KELER 2016 szeptemberében csatlakozik

A T2S páneurópai értékpapír-kiegyenítési platform kifejlesztésének célja, hogy az európai értékpapírpiacokat a kiegyenítésben egyetlen közös, harmonizált alpinfrastruktúra szolgálja ki, lényegesen olcsóbbá és hatékonyabbá téve a határon átmenő értékpapír-tranzakciók teljesítését is. A KELER csatlakozását követően, amennyiben a kiegyenítés devizája euro, akkor a KELER-ben tartott értékpapírral végzett művelet kiegyenítése a T2S-rendszerben fog megtörténni. A KELER hazai ügyfelei olyan letétkezelői szolgáltatást vehetnek majd igénybe, mellyel elérik a teljes, euróban denominált európai értékpapírpiacot.

A jelentés kiemelt kérdéseinek kezelése

Kiemelt kérdések:

1. Készpénzmentesítés, a pénzforgalom elektronizálása

1.1. A pénzügyi infrastruktúrához való hozzáférés javítása

1.2. A fizetési módok használatával kapcsolatos költségek transzparenciája

1.3. A pénzforgalom biztonsága, a fizetési módokkal kapcsolatos bizalom

2. A felvigyázott rendszerek megbízható és hatékony működése

3. Az elszámolási és kiegyenlítési kockázatok alacsony szinten tartása, megfelelő kezelése

Javasolt lépések:

- A fizeteskártya-elfogadói hálózat fejlesztése a magán szereplők finanszírozásában egy adott megyében.
- A fizeteskártya-elfogadói hálózat fejlesztése országszerte állami szerepvállalással, uniós források bevonásával.
- A pénzügyi kirekesztettség csökkentése a fizetési számlához való hozzáférés javításával (alapszámla).
- Az elektronikus számlakibocsátás és -fizetés során az EBPP-szolgáltatók közötti átjárás megteremtése.
- Szabályozói lépések a készpénzhasználat fokozatos visszaszorítása, valamint a kártyafizetés lehetőségének lépcsőzetes megteremtése érdekében.
- A bankközi jutalékok szabályozása.
- A készpénzes és a készpénzmentes fizetési módokat terhelő tranzakciós illetékek közötti relatív különbség növelése.
- A fizetési módok alapszolgáltatástól elkülönülő, differenciált árazása a közüzemi és egyéb szolgáltatások számlafizetésénél.
- A forgatható utalványok szabályozása.
- A KELER Csoport átalakítása, a KELER KSZF feltökésítése, a készpénzes fizetési kezesség megszüntetése, az EMIR-nek való megfelelés biztosítása, a tőke-, továbbá gáz- és energiapiacok jogi szétválasztási lehetőségeinek vizsgálata, a gáz- és energiapiaci stresszteszt módszertanának felülvizsgálata.
- A fizetési és elszámolási rendszerekben rendelkezésre álló napközbeni likviditás olyan szinten tartása, amely nem veszélyeztet a fizetési forgalom zökkenőmentes lebonyolítását.
- A DVP-elszámolás⁴ használati arányának növelése az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben.
- A PVP-elszámolás⁵ használati arányának növelése a VIBER-ben.
- Tárgyalások folytatása arról, hogy a forint miképpen csatlakozhatna a devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölését szolgáló CLS elszámolási és -kiegyenlítési rendszerhez.

⁴ Delivery versus Payment, szállítás fizetés ellenében.

⁵ Payment versus Payment, fizetés fizetés ellenében.

1. Bevezetés

A Magyar Nemzeti Banknak (MNB) a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2011. évi CCVIII. törvényben rögzített alapvető feladata, hogy a pénzforgalom zavartalan lebonyolítását és az azt támogató fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működését elősegítse. Az MNB a gazdasági szereplőket a társadalmi szinten költség-hatékony, gyors és biztonságos elektronikus fizetési módok használatára ösztönzi, amelyekkel jelentős erőforrások takaríthatók meg.⁶ Ehhez azonban az is szükséges, hogy a hazai fizetési és elszámolási rendszerek magas szintű szolgáltatással támogassák a gazdasági szereplők által kezdeményezett reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók lebonyolítását. A fizetési és elszámolási rendszerek felvigyázása emiatt alapvető jegybanki feladat. A rendszerek megbízhatóságának nyomon követése egy kockázatalapú felvigyázói keretrendszer alapján történik. A jelentés első része bemutatja a hazai fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciáit és biztonsági kérdéseit, az ezekkel kapcsolatos jegybanki álláspontot, valamint a pénzforgalom lebonyolításának szabályozásával és ellenőrzésével kapcsolatos tevékenységet. A fejezet keretét két elemzési szempont, a hatékonyság és a biztonság adja. A jelentés második része a hazai fizetési és elszámolási rendszerek működésével és azok felvigyázásával foglalkozik. A fejezet elemzési keretrendszerét a nyomon követett kockázatok és a hatékonysági szempontok adják.

Az MNB alapvetően katalizátorként vesz részt a hatékonyság növelésében: elemzéseket végez, valamint aktív koordináció és párbeszéd segítségével igyekszik megteremteni azokat a feltételeket, amelyek elősegítik, hogy az érintettek a társadalmi érdekek figyelembevételével döntsenek, és a döntéseken keresztül támogassák a jegybank készpénzmentesítéssel kapcsolatos céljait. Az

elektronikus fizetési eszközök jelenleginél szélesebb körű használatának számos pozitív hatása lehet a hazai gazdaságra. Növelhető vele a pénzforgalom hatékonysága, csökkenthetőek a tranzakciók lebonyolításához felhasznált erőforrások, segítheti a rejtett gazdaság visszaszorítását, ezeknek köszönhetően pedig támogathatja a gazdasági növekedést is. Ugyanakkor az MNB a katalizátori funkcióján túl szabályozza a pénzforgalom lebonyolítását, így MNB-elnöki rendeletben előírt követelményeken keresztül tudja alakítani a pénzforgalmi szolgáltatások piacát.⁷ A rendeletben szereplő előírások betartását az MNB ellenőrzi.

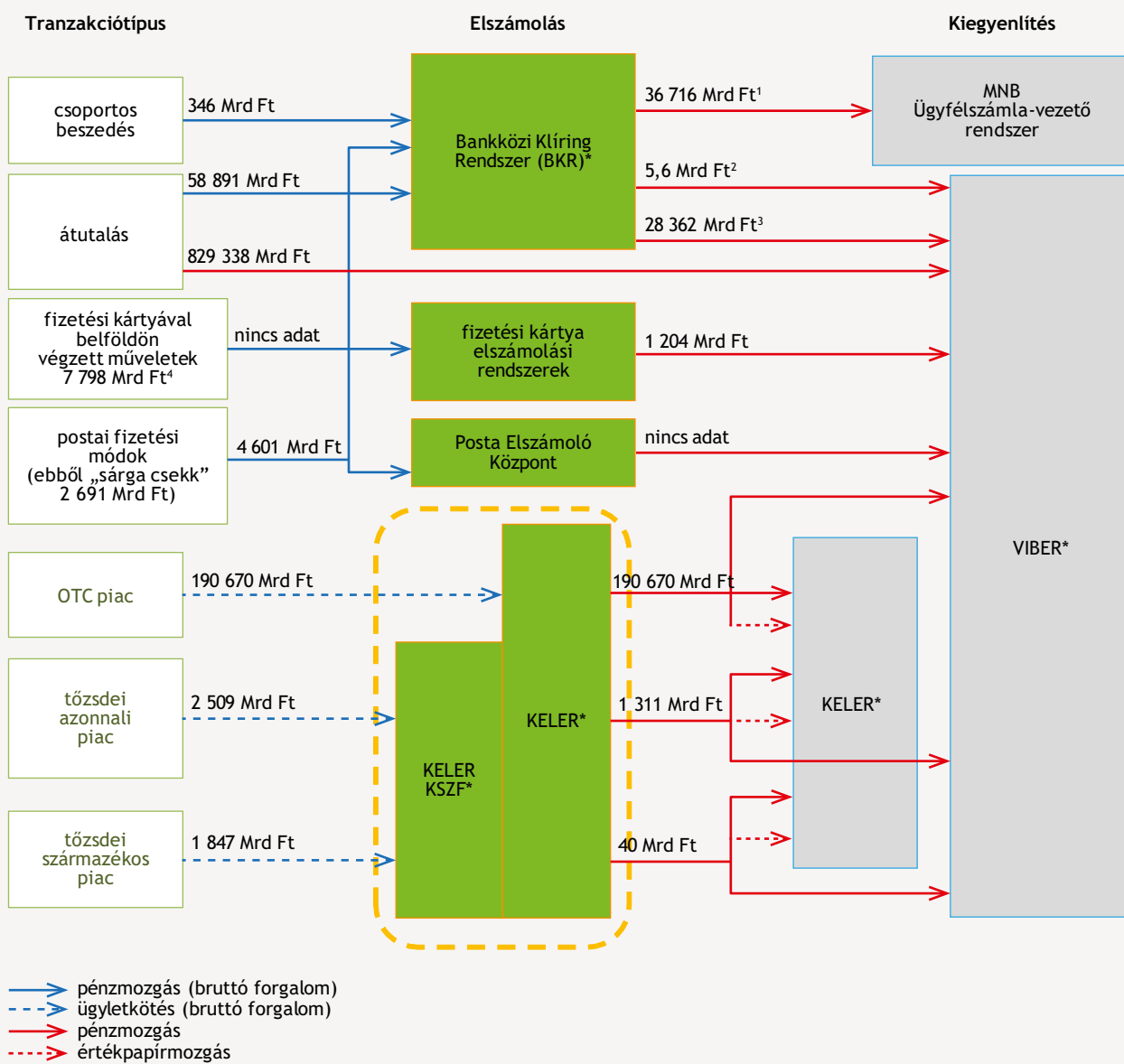
A pénzforgalom, valamint a fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működése elengedhetetlen ahhoz, hogy a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók megvalósuljanak. A számlapénzben történő fizetések és az értékpapír-tranzakciók lebonyolításához olyan központi rendszerekre van szükség, amelyek biztosítják a tranzakciók elszámolását és kiegyenlítését. A nagy értékű, sürgős forintátutalások fizetési rendszere a Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer (VIBER). A kis értékű forintátutalásokat és -beszedéseket a BKR számolja el. A bankkártyás tranzakciók elszámolása a kártyatársaságok (Visa, MasterCard) nemzetközi rendszereiben, míg a postai fizetési módoké jellemzően a Posta Elszámoló Központban történik. A tőkepiaci tranzakciók a KELER által működtetett értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben bonyolódnak le, a garantált piacok esetében a KELER KSZF mint központi szerződő fél közbeiktatásával. Amennyiben a fizetések és értékpapír-tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése elválik egymástól, akkor a kiegyenlítés általában jegybankpénzben, az MNB-nél vezetett számlákon történik (az MNB ügyfélszámla-vezető rendszerében vagy a VIBER-ben) (1. ábra).

⁶ TURJÁN ANIKÓ-DIVÉKI ÉVA-KESZY-HARMATH ZOLTÁNNÉ-KÓCZÁN GERGELY-TAKÁCS KRISTÓF (2011): Semmi sincs ingyen. A főbb magyar fizetési módok társadalmi költségének felmérése. *MNB-tanulmányok*, 93. http://www.mnb.hu/Root/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_mnbtanulmanyok/mnbhu_mt93.

⁷ A pénzforgalom lebonyolításáról szóló 18/2009. (VIII. 6.) MNB rendelet:

http://www.mnb.hu/Penzforgalom/az-mnb-mint-penzforgalmi-hatosag/pe_szabalyozas/pe_hazaiszabalyozas.

1. ábra
A hazai pénzügyi infrastruktúra áttekintő ábrája
 (2012)

¹ 2012-ben a BKR éjszakai elszámolás során normal rend szerint elszámolt megbízások értéke, melyben a csoportos beszedésen, átutaláson kívül egyéb tranzakciók is elszámolódnak.

² 2012-ben a BKR éjszakai elszámolás során sorban maradt megbízások értéke, melyek második körben kerültek kiegyenlítésre.

³ 2012 július 2-ától a BKR napközbeni elszámolás során elszámolt megbízások értéke, melyben az ügyfelek által nem papír alapon a számlavezetőikhez benyújtott tranzakciók számolódnak el.

⁴ A teljes forgalomnak csak a bankközi része kerül elszámolásra a kártyatársasági rendszerekben.

* Felvigyázott rendszerek.

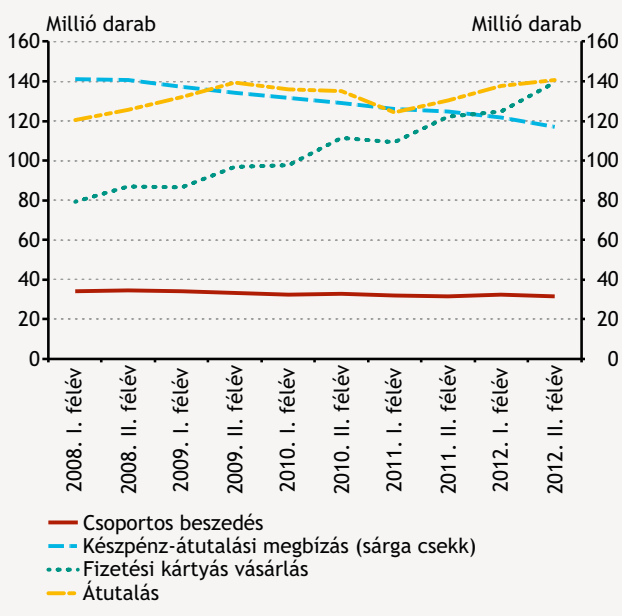
2. A fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciái

2.1. A pénzforgalom hatékonyságával kapcsolatos kérdések

Az MNB célja, hogy a lehető legszélesebb társadalmi réteg számára elérhetővé váljon az elektronikus pénzforgalmi infrastruktúra, és a készpénzmentes fizetési eszközök használata széleskörűen elterjedjen. Ennek érdekében az MNB folyamatosan figyelemmel kíséri a piaci folyamatokat, és az elemzései alapján fejlesztési javaslatokat fogalmaz meg a pénzügyi infrastruktúra szereplői és a kormányzat számára. Az elektronikus fizetési megoldások használata terén jelentős a lemaradásunk nemzetközi téren, és az elmúlt években tapasztalható folyamatos – egyes területeken dinamikus – növekedés mellett sem várható, hogy az elektronikus pénzforgalmat jellemző fontosabb mutatókban belátható időn belül megközelítjük

akár az európai uniós átlagértékeket, még kevésbé pedig az elektronikus pénzforgalom szempontjából fejlettnak számító országokat. Annak érdekében, hogy számottevő hatékonyságjavulás legyen elérhető, több területen is szükséges beavatkozni a jelenlegi piaci folyamatokba. A beavatkozásra alapvetően azért van szükség, mert a piaci szereplők rövid távú érdekeinek figyelembevételével a hatékonyságot javító fejlesztések nem, vagy csak a szükségesnél hosszabb időtávon valósulnának meg. Ez alapvetően a papír alapú és az elektronikus fizetési módok eltérő költségszerkezetével magyarázható. Különösen az elektronikus pénzforgalmi infrastruktúrához való széles körű hozzáférés megteremtése, a hatékony fizetésimód-választás elősegítése, valamint az elektronikus pénzforgalmi infrastruktúra fejlődésének gyorsítása érdekében kell intézkedéseket tenni.

2. ábra
A kis értékű tranzakciók lebonyolítására használt főbb fizetési módok
(2008–2012)

2.1.1. A PÉNZÜGYI TRANZAKCIÓS ILLETÉK BEVEZETÉSÉNEK HATÁSA A HAZAI PÉNZFORGALOMRA

A 2013-ban bevezetett pénzügyi tranzakciós illeték a pénzforgalmi tranzakciók jelentős részére kiterjed, a pénzforgalmi szolgáltatásokra gyakorolt pontos hatásáról azonban csak hosszabb távon lehet teljes képet kapni. Az illeték az elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások széles köre mellett vonatkozik a készpénzfelvételre és a postai készpénzbefizetésre is. A készpénzfelvételre vonatkozó magasabb illeték kulcs az elektronikus csatornák előnyben részesítésére ösztönzi a szolgáltatókat és rajtuk keresztül az ügyfeleket. A tranzakciós illeték hazai pénzforgalomra gyakorolt hatását jelentősen befolyásolja, hogy a megemelkedő költségeket a pénzforgalmi szolgáltatók áthárítják-e, és hogyan az ügyfelekre. A teljes és azonnali áthárítást több szabályozás korlátozza, és a pénzforgalmi szolgáltatók összetett, egyes esetekben keresztfinanszírozáson alapuló árazási gyakorlata is nehezíti a tisztán látást.

Az MNB 2013. év eleji megkeresésére több nagy bank úgy nyilatkozott, hogy egyelőre nincs jele annak, hogy a gazdaság szereplői számottevően megváltoztatták volna pénzforgalmi szokásaikat az illeték bevezetésének hatására. Ugyanakkor, tekintettel arra, hogy az áthárítás fokozatos volt és egy új adónem bevezetésekor eleve hosszabb alkalmazkodási időszakra lehet számítani, továbbá részletes pénzforgalmi statisztikák csak 2013 második felében lesznek elérhetők, később készíthető elemzés arról, hogy a gazdaság szereplői pontosan hogyan reagáltak az illeték bevezetésére.

A pénzforgalmi szolgáltatók többsége valamilyen formában áthárítja az illeték miatti költségnövekedést a lakossági és a vállalati ügyfelekre. A 12 legnagyobb pénzforgalommal rendelkező kereskedelmi bank 2013 márciusától érvényes díjtáblázatának vizsgálata alapján megállapítható, hogy az áthárítás aggregált mértéke a háztartások esetében az illeték 80–90 százaléka, míg a vállalati ügyfeleknél az illeték 90–95 százaléka (3. ábra). Ez egy aktuális „pillanatképet” mutat az áthárítás jelenleg becsülhető mértékéről, ami a piaci folyamatok hatására folyamatosan változhat.

Kedvező fejlemény, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók a lakossági szolgáltatásoknál az áthárítás és díjváltozás szerkezetével a korábbinál erőteljesebben terelik az elektronikus fizetési szolgáltatások felé az ügyfeleiket. A

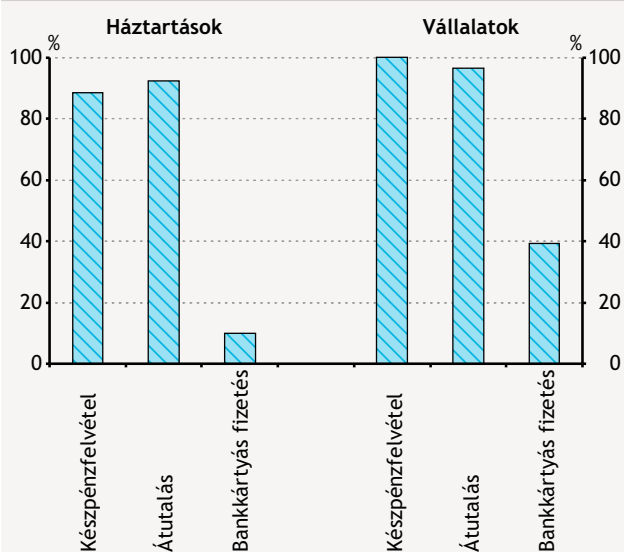
készpénzfelvételhez kapcsolódó díjknál ugyanis jellemzően közvetlenül áthárításra kerül az illeték, míg az elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások esetében az áthárítás nem teljes körű vagy nem közvetlen. Egyes szolgáltatáscsoportoknál megfigyelhető a kedvezményekre jogosító feltételek szigorítása, ami az ügyfelek egy része számára szintén díjemelkedést eredményezhet. A fizetési kártyás vásárlás az esetek többségében díjmentes maradt, az új kondíciós listák alapján pedig a többi esetben is megszűntek az év elején bevezetett, kártyás fizetésre vonatkozó tranzakciós díjak. A díjmentes készpénzfelvételi lehetőségek ezzel szemben megszűntek, vagy számuk lecsökkent. Ez a folyamat elősegítheti a hazai pénzforgalom hatékonyságának növelését az elektronikus tranzakciókhoz kötődő alacsonyabb társadalmi költségnek köszönhetően.

A vállalati ügyfelek körében összetettebben jelentkezhet a tranzakciós illeték hatása. Az illeték alacsony mértéke és a tranzakciónkénti felső korlát alkalmazása miatt a vállalati körben a nagy pénzforgalmat lebonyolító szereplők forintpénzforgalmában az MNB várakozása szerint nem várható erőteljes alkalmazkodás. Ennek ellenére elképzelhető, hogy a vállalatok fizetési magatartása némileg megváltozik, így elsősorban tranzakciókat vonhatnak össze a felső korlát elérése érdekében, valamint a devizapénzforgalom egy része külföldre helyeződhet át. A vállalati kondíciók számos esetben eltérhetnek a kondíciós listában meghirdetett értékektől, azok gyakran egyedi megállapodás részét képezik. Ez alapján az áthárítás mértéke a gyakorlatban alacsonyabb lehet a kondíciós listák vizsgálata alapján megállapított 90–95 százalékos szinttől. Mindez csökkentheti annak az esélyét, hogy a nagy pénzforgalmat bonyolító vállalati ügyfelek jelentősebb mértékű alkalmazkodással reagáljanak az illeték bevezetésére.

A készpénzfelvételek esetén erősebben jelentkezhet a tranzakciók összevonásának hatása, így a készpénzmentesítés támogatása érdekében ezeknél a tranzakciónál indokolt lehet a felső korlát eltörlése és az elektronikus tranzakciók illetékkulcsához képesti relatív különbség növelése. Szükséges lehet a tranzakciós illeték szerkezetének megváltoztatása olyan módon, hogy az a jelenleginél intenzívebben ösztönözze az elektronikus fizetési módok használatát. A készpénzfelvételekre vonatkozó illetékkulcs (0,3 százalék) jelenleg mindössze másfélszerese az elektronikus tranzakciókra vonatkozó általános kulcsnak. Míg az elektronikusan tartott pénzüsszegekkel egymás után több illetékköteles fizetési műveletet hajthatnak végre a gazdasági szereplők, addig a készpénzes műveletek esetén az első, illetékköteles készpénzfelvétel után következő további készpénzes tranzakciókból már nem származik illetékbevitel. Az így kieső bevételeket alapvetően a készpénzfelvételekre és az elektronikus tranzakciókra vonatkozó ille-

3. ábra
A pénzügyi tranzakciós illeték aggregált áthárítására vonatkozó becslés

(2013. márciusi díjtáblázatok alapján)

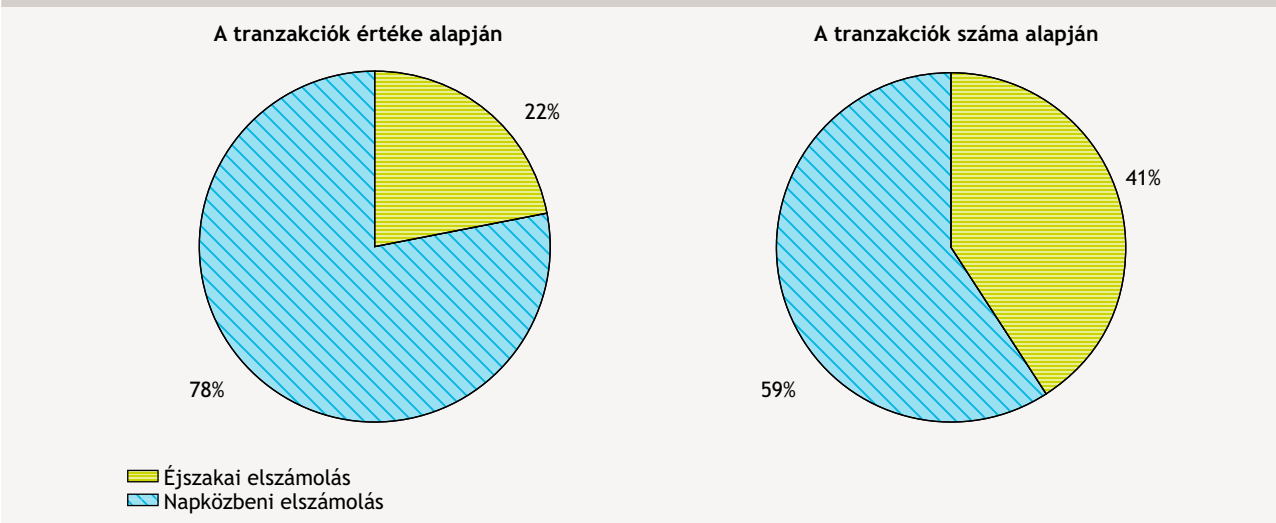

Megjegyzés: A becslés a 2013. márciusi díjtáblázatok alapján rendelkezésre álló, 12 bankot tartalmazó adatok alapján készült. A különböző díjnövekedések a bankok éves forgalmával kerültek súlyozásra.
Forrás: MNB-becslés.

4. ábra

A BKR-forgalom megoszlása az éjszakai és a napközbeni elszámolás között

(2012. II. félév)

tékkulcsok közötti relatív különbség növelésével lehetne kompenzálni. A készpénzfelvetelek illetékkulcsának növelése az illetékfizetésre vonatkozó felső korlát változatlanul hagyása mellett azonban a tranzakciók összevonására ösztönözhet, ezért indokolt lehet a készpénzfelvetelek esetében a 6000 forintos felső korlát megszüntetése is. A tranzakciós illeték szerkezetének ilyen irányú változtatása esetén lehetségesé válhat akár az is, hogy a készpénzhasználat kiváltására az egyes helyzetekben leginkább alkalmas elektronikus fizetési módoknál csökkenthető legyen az illetékterhelés mértéke. Ilyen lehet a kiskereskedelmi fizetések esetén a kártyás vásárlás vagy a rendszeres tranzakciók esetén a csoportos beszedés illetékkulcsának csökkentése.

2.1.2. A NAPKÖZBENI ÁTUTALÁS BEVEZETÉSÉNEK HATÁSA A PÉNZFORGALOMRA

2012-ben valósult meg az utóbbi évek legjelentősebb pénzforgalmat érintő fejlesztése, a napközbeni átutalás bevezetése, amellyel jelentősen gyorsult a kis értékű elektronikus pénzforgalom. A bevezetés előtti jellemzően egynapos átfutási idő ma maximálisan már csak négy óráig tart. Az MNB-rendelet szerint a fizető fél bankszámlájának megterhelése és a kedvezményezett ügyfél pénzforgalmi

szolgáltatója számlájának jóváírása között maximum 4 óra telhet el (4 órás szabály). Ezt követően pedig a pénzforgalmi szolgáltatónak haladéktalanul a kedvezményezett ügyfél rendelkezésére kell bocsátania a számára érkezett összeget. Ugyanakkor a BKR-ben bevezetett öt napközbeni ciklus miatt az ügyfelek jellemzően 1–2 órás átfutási idővel számolhatnak.

A jelentős mértékű rendszerfejlesztés és kamat- (float-) jövedelem elvesztése ellenére csak kismértékben emelkedtek az elektronikus úton benyújtott átutalások díjai. A nagyszámú díjcsomag és egyedi kondíciók megléte, illetve a különböző termékek közötti keresztfinanszírozás miatt nehéz megbecsülni, hogy bankrendszer szinten mekkora volt a díjmelés pontos mértéke a napközbeni átutalás bevezetése miatt.⁸ A hitelintézeti kondíciós listák esetében azon díjcsomagok díjváltozását érdemes összehasonlítani, ahol a havi fix díj minimális, ezért kevesebb a lehetőség a szolgáltatások közötti keresztfinanszírozásra. Ezen díjcsomagoknál a hitelintézetek átlagosan 3,5 forinttal növelték meg az egy átutalásra jutó díjait. Ez a növekedési mérték megegyezik a rendszer bevezetésére vonatkozó MNB-felmérés alapján készült önköltségbecsléssel. A napközbeni átutalás bevezetése emellett gyakorlatilag megszüntette a bankrendszer „úton lévő” pénzből származó, 3 milliárd forint körüli összegre becsülhető kamatjövödelmét (float),⁹

⁸ DIVÉKI ÉVA–HELMECZI ISTVÁN (2013): A napközbeni átutalás bevezetésének hatásai. *MNB-szemle*, január, pp. 14–21. http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_mnbszemle/mnbhu_mnbszemle_201301.

⁹ A floatjövedelem abból származott, hogy a bankok az ügyfelek bankszámláit a fizetési megbízás értéknapián megterhelték, de ez a pénz még náluk maradt, és csak egy későbbi napon kellett a címzett bankszámláját vezető bank részére átadniuk, tipikusan azon a napon, amikor a másik ügyfél is megkapta a pénzt. Erre az időre a bankok az ügyfélnek nem fizettek kamatot, de nekik kamatjövödelmük képződött belőle. Ez Magyarországon két bank között időben tipikusan – az éjszakai elszámolás miatt – 1 napot jelentett, amely hétfővégen 3 napra emelkedett (ünnepekkor, munkanap áthelyezésekor pedig akár 4-5 nap is lehetett).

amely veszteséget az MNB számításai alapján a hitelintézetek nem hárították át ügyfeleikre.

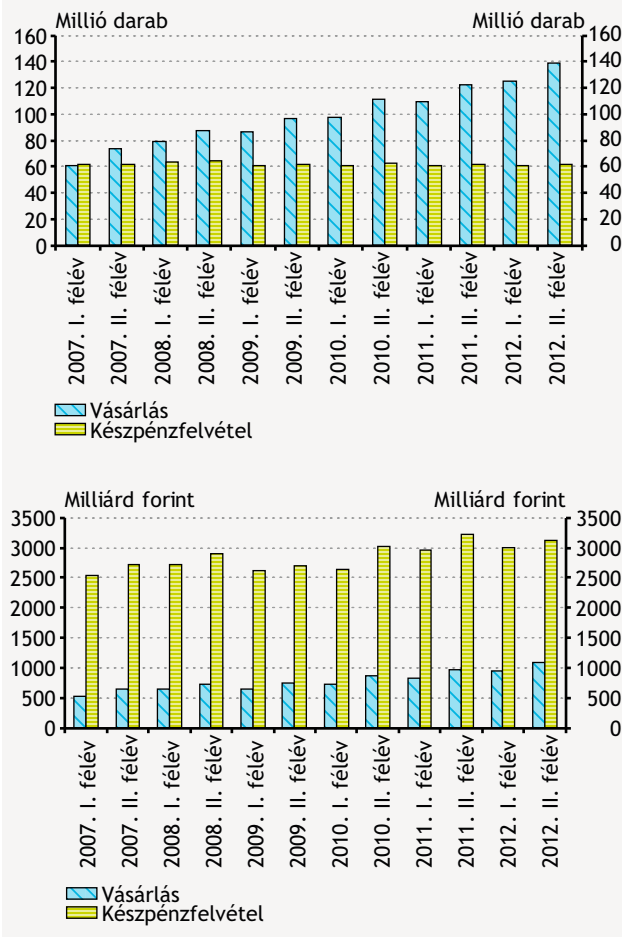
A napközbeni elszámolási rendszer létrehozása kedvező hatással lehet az elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások továbbfejlesztésére. Ezt támogatja, hogy az MNB ismertségkutatás eredményei alapján az elmúlt évek legismertebb jegybanki fejlesztése volt a napközbeni átutalás bevezetése. A megkérdezettek 37 százaléka jelezte azt, hogy a napközbeni átutalás volt számára az elmúlt évek MNB-s tevékenységei közül a legfontosabb. A fejlesztések hatására hosszabb távon megváltozhatnak a lakossági és vállalati fizetési szokások is, és várható, hogy az eddig papír alapú megbízásokat használók is átállnak az elektronikus fizetésekre. A napközbeni átutalási megbízás a korábbinál jóval bővebb adattartalmú és sokkal rugalmasabban alakítható nemzetközi SEPA-üzenetszabványon¹⁰ alapul. Ez lehetővé teszi azt, hogy a vállalatok is oly módon alakíthassák át a vevő-szállító analitikai rendszereiket, amivel a manuális munkát jelentős mértékben csökkenthetik, és akár megvalósulhat az ügyféltől ügyfélig tartó automatikus feldolgozás. A speciális magyar fizetési módok esetében (hatósági átutalás, csoportos beszedés) egyelőre nem került sor a SEPA-szabvány használatára, a szabványosítási munka azonban folyamatban van. Három-négy éves időtávban az MNB tervei szerint az összes hazai fizetési mód elszámolhatóvá válik az új napközbeni platformon.

2.1.3. A KISKERESKEDELMI ÉS A LAKOSSÁGI FIZETÉSEK ELEKTRONIZÁLÁSA: A FIZETÉSIKÁRTYA-ELFOGADÓ HÁLÓZAT FEJLESZTÉSE ÉS A HASZNÁLAT ÖSZTÖNZÉSE

A kiskereskedelem területén a tranzakciók nagy többsége továbbra is készpénzzel történik, ami jelenleg a leghatékonyabban a fizetési kártya-rendszerek használatával váltható ki. 2012 végén a kártyaelfogadást lehetővé tevő POS-terminálok száma meghaladta a 84 ezer darabot, ami 15,2 százalékkal magasabb az előző évinél. Fizetési kártyákkal 2012-ben 245 millió belföldi vásárlási tranzakciót bonyolítottak le közel 1752 milliárd forint értékben. Annak ellenére, hogy a vásárlási tranzakciók száma 13,1 százalékkal, értékük pedig 11,9 százalékkal magasabb az előző évinél, további jelentős bővülésnek van még tere. A készpénzfelvételek értéke továbbra is jelentősen meghaladja a kártyás vásárlásokét. 2012-ben 6049 milliárd forint készpénzt

5. ábra
A fizetési kártyákkal lebonyolított tranzakciók száma és értéke itthon és külföldön összesen

(2007-2012)

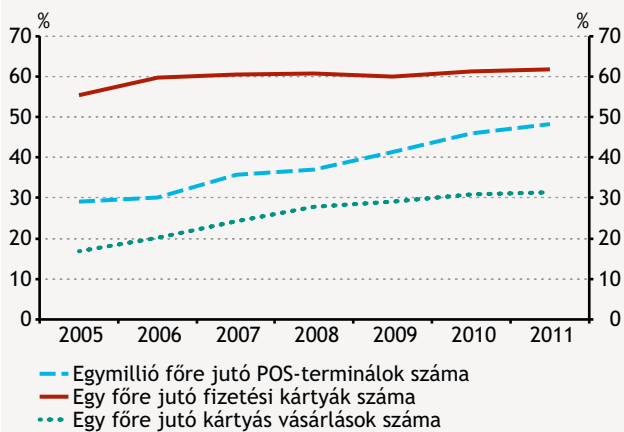
vettek fel fizetési kártyával, ami mindössze 0,9 százalékkal alacsonyabb az egy évvel korábbi értéknél (5. ábra).

A kártyahasználat széles körű elterjedése érdekében a lehető legtöbb helyen szükséges megteremteni a használat lehetőségét. Ehhez a fizetési kártya-elfogadó hálózatot összehangolt, egymás hatását erősítő intézkedések megvalósításával fejleszteni kell. Az elfogadóhálózat látszólag nagymértékű bővülése ellenére jelentős ezen a téren a lemaradás nemzetközi összehasonlításban, hiszen 2011-es adatok alapján az uniós átlag mindössze 48 százalékat érjük el az egymillió főre jutó POS-terminálok száma alapján (6. ábra). Emellett megállapítható, hogy a hazai kiskereskedelmi egységek és vendéglátóhelyek egyharmadában lehet csak kártyával fizetni (7. ábra). Az MNB 2012-ben egy összetett intéz-

¹⁰ SEPA, Single Euro Payments Area: egységes eurofizetési övezet.

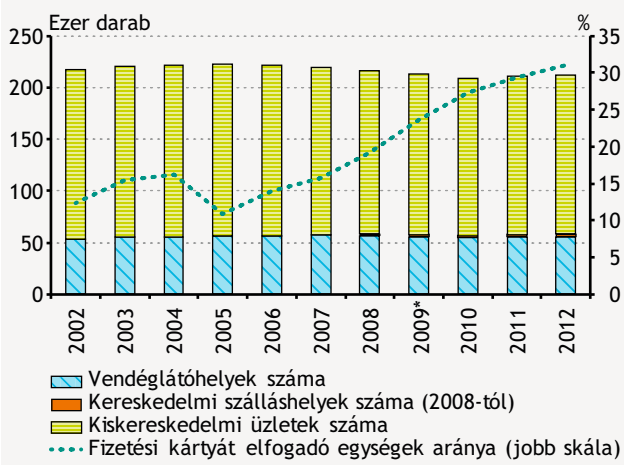
6. ábra
A kártyaüzletág fejlettségével kapcsolatos főbb mutatók hazai szintje az EU-átlaghoz viszonyítva

(2005–2011)

7. ábra
A kiskereskedelmi egységek száma és a fizetési kártyát elfogadók aránya

(2002–2012)

kedéscsomagot¹¹ dolgozott ki a fizeteskártya-elfogadó hálózat fejlesztésére, amely támogathatja a készpénzhasználat csökkentését és a rejtett gazdaság visszaszorítását a kiskereskedelmi tranzakciók esetében.

A POS-terminálokkal való lefedettség országos növeléséhez állami szerepvállalásra van szükség a kártyaelfogadásba bevonható elfogadóhelyek magas száma és a rejtett gazdaság kiterjedtsége miatt. A közvetlen szabályozás mellett, azt kiegészítve, a POS-terminálok telepítésének

támogatásában is szükséges az állam szerepvállalása, ami alapvetően európai uniós vagy állami források felhasználásával valósulhat meg. Az országos méretű termináltelepítés nem valósítható meg kizárólag magánfinanszírozásban, egy ilyen program korábbi tapasztalatait azonban hasznosítani kell. Az elmúlt évben az MNB számos alkalommal egyeztetett a Nemzetgazdasági Minisztériummal (NGM) és a Nemzeti Fejlesztési Minisztériummal (NFM) egy országos támogatási program megvalósításáról. Az egyeztetések alapján két konstrukció is kidolgozott az MNB, melyekben a kereskedők közvetlen vagy a pénzforgalmi szolgáltatókon keresztül közvetett támogatása is megvalósítható lett volna. A tavaly folytatott egyeztetések alapján megállapítható, hogy a kereskedők közvetlen támogatásának magas adminisztrációs költségei lehetnek. A költségek alacsonyan tartása érdekében ezért célszerűbbnek tűnik kevés számú szereplő támogatása. Ez úgy valósítható meg, ha a támogatást a pénzforgalmi szolgáltatók kapják, amelyek a kedvezményt a kereskedőknek továbbadva, a jelenleginél alacsonyabb költségek mellett telepíthetnének terminálokat. Az MNB számítása szerint 6–8 milliárd forint felhasználásával elérhetővé lehet tenni a hazai kereskedők és vendéglátóhelyek túlnyomó többségében a kártyás fizetés lehetőségét. A szükséges támogatás összege azonban nagymértékben függ az elvárt önerő arányától és a támogatott kereskedői körtől.

2013 közepén nagyszabású program indul egy megye lehető legtöbb kereskedőjének kedvezményes POS-terminállal történő felszerelése érdekében a piaci szereplők finanszírozásában. Mivel az állami szerepvállalással megvalósuló termináltelepítési program elindulása jelenleg bizonytalan, az MNB kezdeményezésére, egymillió euro felhasználásával jön létre a program. Az MNB többszöri kérése ellenére a piaci szereplők közül mindössze egy nemzetközi kártyatársaság támogatja anyagilag is a program megvalósítását. Mivel a rendelkezésre álló erőforrás egy nagyobb méretű program hatékony megvalósításához nem elegendő, ezért a termináltelepítési program kísérleti jelleggel egyelőre egy kisebb területen, egy megyében kerül lebonyolításra. A megye kiválasztásánál figyelembevételre került fejlettsége a kiskereskedelmi, a települési és lakossági, valamint egyes makrogazdasági adatok alapján. Fontos szempont volt, hogy a választott megye fejlettsége ne térjen el jelentős mértékben az országos átlagtól, mert ezzel biztosítható, hogy az itt szerzett tapasztalatok egy későbbi, országos program megtervezése és lebonyolítása során hatékonyan felhasználhatóak legyenek. A program megtervezése során mindvégig fontos szempont volt, hogy abban a

¹¹ Az intézkedéscsomag elemei: a bankközi jutalékok szabályozói úton való csökkentése, a POS-terminálok telepítésének állami vagy uniós források, valamint részben a magán szereplők finanszírozásában megvalósuló támogatása, az elektronikus fizetés – jellemzően a fizeteskártya-használat – lehetőségének fokozatos kötelezővé tétele és ezzel párhuzamosan a készpénzhasználat korlátozása a kiskereskedelemben. A javaslatok részletes bemutatását a Jelentés a fizetési rendszerről, 2012 című kiadvány tartalmazza.

lehető legtöbb pénzforgalmi szolgáltató részt vehessen, és a lebonyolítás versenysemleges módon történjen. Így a piaci részesedésüktől függetlenül minden, Magyarországon elfogadói szolgáltatást nyújtó pénzforgalmi szolgáltatónak lehetősége van azonos feltételek mellett részt venni a programban. A program keretében a pénzforgalmi szolgáltatók a választott megyében működő potenciális elfogadóhelyeken telepíthetnek terminálokat, majd az igazolt telepítések után támogatást igényelhetnek. Támogatás csak a kártyaelfogadásba újonnan bevont kereskedők esetén igényelhető, a termináloknak pedig a tranzakciók biztonsága és az innovatív megoldások terjedésének ösztönzése érdekében alkalmasnak kell lenniük mind a csipes mind pedig az érintés nélküli technológiával rendelkező kártyák kezelésére. A program lebonyolítása során, illetve azt követően részletes értékelés készül, az így szerzett tapasztalatok pedig később számos téren felhasználhatók lehetnek.

A rejtett gazdaság visszaszorítása érdekében fokozatosan kötelezővé kellene tenni az elektronikus fizetés – jellemzően a kártyahasználat – lehetőségének biztosítását a kiskereskedelemben. A POS-terminálok telepítését támogató program és a kártyaelfogadói költségek csökkentése mellett további szabályozói beavatkozás is szükséges a készpénzforgalom visszaszorítása érdekében, ugyanis a rejtett gazdaság magas szintje miatt a kártyaelfogadást ösztönző intézkedések nem minden esetben érhetik el a kívánt hatást. A rejtett gazdaság visszaszorításában előrelépést jelenthet a pénztárgépek kötelező, on-line bekötése az adóhatósághoz. Emellett azonban szükséges csökkenteni a készpénzes tranzakciók arányát is, mert a kereskedők készpénzes bevételei további készpénzhasználatot generálnak, ami a gazdaság más területein továbbra is támogathatja a rejtett gazdaságot. Az elektronikus fizetés fokozatos kötelezővé tételével biztosítható, hogy a kereskedelmi

egységek nagy többségében a készpénz mellett más módon is lehetővé váljon a fizetés.

Több európai uniós országhoz hasonlóan, hazánkban is korlátozni kellene a készpénzhasználatot a kiskereskedelmi vásárlások során. A készpénzhasználat korlátozására az elmúlt években Európa számos országában sor került. Lényeges eltérés a hazai és a külföldi szabályozások között, hogy míg itthon a törvény jelenleg csak a vállalkozásokhoz köthető készpénzes tranzakciókat érinti, addig a legtöbb európai országban a lakossági tranzakciókra is kiterjed a szabályozás. A korlátozások jellemzően 1000 és 3000 euro között állapítják meg a készpénzes tranzakciók felső határát (1. táblázat). Emellett megfigyelhető, hogy a kellően modern pénzforgalmi rendszerrel és a hazainál fejlettebb pénzügyi kultúrával rendelkező országokban – mint például Finnország – a szabályozás nem a készpénzkorlátozásra terjed ki, hanem a bérkifizetések elektronikus úton történő lebonyolítását írja elő minél szélesebb körben. Minden olyan országban, ahol készpénzkorlátozással kapcsolatos szabályozást vezettek be az elmúlt években, vagy a közeljövőben terveznek bevezetni, az elsődleges célok közé tartozik a feketegazdaság visszaszorítása, az adóalapok pontos megállapítása, a be nem fizetett adók és a különböző fiktív bevételek felderítése. A szabályozást megsértőknek jellemzően komoly pénzügyi szankciókkal kell szembenéznük.

Az MNB kezdeményezésére 2012 őszén az NGM, az MNB és a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) együttműködésében kidolgozta a bankközi jutalékok szabályozására vonatkozó törvényjavaslatot. Ahogy azt a tavalyi jelentés is bemutatta, a bankközi jutalékok szabályozói úton való csökkentése jelentősen mérsékelheti a kereskedők kártyaelfogadással kapcsolatos költségeit, így a jelenleginél több, kisebb forgalmú kereskedőnek érne meg bevezetni a kár-

1. táblázat Készpénzhasználatot korlátozó szabályozások egyes európai országokban		
	Összegkorlát	Vonatkozó jogszabály alanya
Bulgária	5000 leva (2557 euro körülbelül)	vállalkozások, háztartások
Dánia	magánszemély 10 000 dán korona (670 euro), kereskedő 50 000 dán korona (3350 euro)	vállalkozások, magánszemélyek
Litvánia		vállalkozások, háztartások
Spanyolország	készpénzfizetésnél 2500 euro, olyan természetes személy esetén, aki nem folytat üzleti tevékenységet és nem spanyol állampolgár 15 000 euro	vállalkozások, magánszemélyek
Szlovákia	5000 euro, olyan természetes személy esetén, aki nem vállalkozó 15 000 euro	jogi és természetes személyek
Olaszország	1000 euro	vállalkozások, közigazgatás
Görögország	magánszemélyek esetén 1500 euro, vállalkozások, és vállalkozások + állam között 3000 euro	vállalkozások, magánszemélyek
Belgium	3000 euro	vállalkozások, magánszemélyek
Magyarország	1,5 millió forint (290 euro/forint árfolyamon körülbelül 5170 euro)	vállalkozások

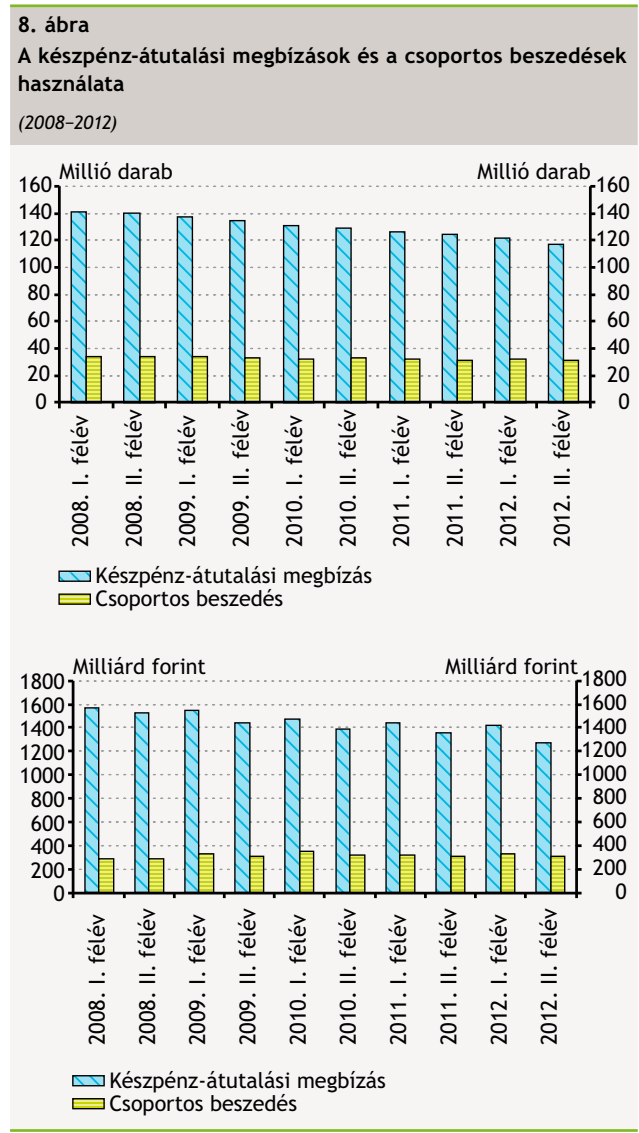
tyaelfogadást. A szabályozási javaslat alapján a belföldi kártyás tranzakciónál alkalmazott bankközi jutalékok súlyozott átlaga nem haladhatná meg a hazai kibocsátású kártyákkal határon átnyúló tranzakciók során alkalmazott jutalékok súlyozott átlagát. Ennek hatására a leggyakrabban használt lakossági betéti kártyák esetében a jutalékok átlagos szintje a jelenlegi felére-harmadára csökkenhet. A jutalékcsoökkentés miatt kieső bevételeiket a kibocsátók várhatóan elsősorban a kártyabirtokosi költségek emelésével kompenzálhatják. Az MNB számításai alapján, amennyiben a teljes bevételkiesést áthárítanák a pénzforgalmi szolgáltatók, úgy a kártyabirtokosok költségei éves szinten legfeljebb 500-700 forinttal emelkedhetnek kártyánként. Ugyanakkor a közvetlen és teljes körű áthárításnak a kibocsátók közötti verseny miatt korlátozott az esélye, valamint előfordulhat, hogy egyes esetekben a költségek csökkentésével és a – jellemzően hitelkártyákhoz kapcsolódó – kedvezményrendszerek szűkítésével is reagálhatnak a kibocsátók a szabályozásra. Ezek a tényezők azonban nem okozhatják a fizetési kártyák tömeges megszüntetését, főleg nem olyan módon, hogy annak hatására jelentősen csökkenne a kártyával rendelkező lakosság részaránya.¹² A jutalékokból származó bevételek csökkenése nem okozhatja a kártyaüzletágban tapasztalható innováció jelentős visszaesését, mivel ezek a fejlesztések jellemzően nemzetközi szinten zajlanak, azokat jelentősen befolyásolják a nemzetközi folyamatok. A kártyatársaságok kibocsátókért folytatott versenyének fontos eleme az új technikai megoldások hazai piacra történő bevezetése. Amennyiben a kártyatársaságok közötti versenynek megvannak a megfelelő feltételei, az biztosíthatja az innováció szintjének fenntartását is.

A csökkenő kártyaelfogadói költségek hatására a nagyobb kereskedők közvetlenül is érdekeltté válhatnak a fizetésimód-választás befolyásolásában. A kártyahasználat ösztönzésében azonban a jelenleginél intenzívebb együttműködés megteremtése szükséges a kereskedők és a pénzforgalmi szolgáltatók között. Jelenleg a kártyahasználat kibocsátói ösztönzése alapvetően két módon történik. Egyrészt a hitelkártyákhoz kapcsolódó kedvezményrendszereken, másrészt pedig ideiglenes programokon keresztül. Az előbbi nagyobb mértékben megemelheti a kereskedők kártyaelfogadással kapcsolatos költségeit, az utóbbi pedig nem képes hosszabb távon befolyásolni a kártyabirtokosok fizetési szokásait. Jelenleg még a legnagyobb forgalmat lebonyolító kereskedőknél is jelentősen meghaladja a kártyaelfogadás költsége a készpénzes tranzakciókhoz kapcsolódó költségeket. Amennyiben a kártyaelfogadás költségei csökkenének, a nagy forgalmú kereskedőknél a készpénzes és az elektronikus tranzakciók költségei közötti különbség kisebb

válhatna. Ez pedig megteremtheti annak az alapját, hogy a kereskedők közvetlenül a fizetéskor ösztönözzék a vásárlókat a készpénzmentes fizetési módok használatára. Ez a típusú ösztönzés számos esetben hatékonyabb lehet a jelenleg alkalmazott kibocsátóoldali programoknál, megvalósulásához azonban minden érintettet érdekeltté kell tenni a használat ösztönzésében.

2.1.4. A KÖZÜZEMI ÉS EGYÉB SZOLGÁLTATÁSOK SZÁMLÁINAK KÉSZPÉNZMENTES FIZETÉSE

Az elmúlt egy évben nem történt jelentős előrelépés a közüzemi és egyéb szolgáltatási számlák fizetésének készpénzmentesítése terén. A rendszeres tranzakciónál – jellemzően a különböző számlabefizetéseknél – továbbra

¹² Elsősorban az olyan esetekben várható a kártyák megszüntetése, amikor egy ügyfél párhuzamosan több fizetési kártyával rendelkezik. Ezen a téren azonban már korábban alkalmazkodási folyamat történhet – részben a tranzakciós illeték 2013-as bevezetéséhez kapcsolódó költségnövekedések miatt.

is a készpénz-átutalási megbízás (sárga csekk) a leggyakrabban (a tranzakciók számában és értékében) alkalmazott fizetési mód. 2012-ben 238,9 millió darab ilyen tranzakciót bonyolított le a Magyar Posta, mintegy 2691 milliárd forint értékben. Ez 4,8 százalékkal kevesebb tranzakciót jelent 2011-hez képest, a tranzakciók összértéke pedig 3,9 százalékkal lett alacsonyabb az elmúlt évben (8. ábra). A sárga csekk széles körű használatával kapcsolatos fő probléma, hogy az jelentős mértékben ösztönzi a készpénzhasználatot, és így rontja a pénzforgalom hatékonyságát. A sárga csekk működésével kapcsolatos kérdéseket részletesen tartalmazza a 2012-es jelentés.

A sárga csekk árazásával kapcsolatos 2012-es szabályozói fejlemények lassíthatják az elektronikus fizetési módok használatának ösztönzését a rendszeres tranzakciók terén. A tavaly hatályba lépett jogszabály-módosítások alapján, a közműszolgáltatók és a telekommunikációs szolgáltatók nem számíthatnak fel további díjat vagy költséget a készpénz-átutalási megbízással kifizetett számlák után. A szabályozás kapcsán pozitív azonban, hogy a szolgáltatók elektronikus fizetés esetén továbbra is nyújthatnak kedvezményt. Ezt jelenleg megnehezíti az a tényező, hogy a sárga

csekkes tranzakciók költségét szétterítve minden ügyfél megfizeti. Mivel a sárga csekkel fizető ügyfelek esetén nem emelhet árat a szolgáltató, így kedvezményt sem tud adni az elektronikus úton fizetőknek, hiszen ebben az esetben nem tudná teljes mértékben fedezni a sárga csekk használatának költségeit. Erre az jelenthetne megoldást, ha megvalósulna a szolgáltatások fizetési módtól függő, differenciált árazása. Ekkor minden ügyfél annak a fizetési módnak a költségét fizetné meg az alapszolgáltatás árán felül, amelyiket igénybe vette a számla kiegyenlítésére. Ez fogyasztóvédelmi szempontból is előrelépést jelentene a jelenlegi helyzethez képest, mert most az elektronikus úton fizető ügyfelek olyan szolgáltatás – a sárga csekk használatának – költségeit is megfizetik, amelyet nem vesznek igénybe. Fontos kiemelni, hogy ezen a téren egyes szolgáltatók korábbi gyakorlata semmiképpen sem volt megfelelő, amikor – gyakorlatilag burkolt áremeléseként – sárga csekk használata esetén annak költségét a szolgáltatás korábbi árához adták hozzá. Ez alapvetően azért problémás megoldás, mert a sárga csekkes tranzakciók költségét már korábban is figyelembe vették a díjak megállapítása során, és azt szétterítve minden ügyfél megfizette a választott fizetési módtól függetlenül.

1. keretes írás

Példa a sárga csekk költségének a szolgáltatások árába történő beépülésére

Tegyük fel, hogy egy szolgáltató 1 millió ügyféllel rendelkezik, a sárga csekkes tranzakciók feldolgozásának költsége tranzakciónként 150 forint, az elektronikus tranzakcióké 30 forint, és a szolgáltató ügyfeleinek 20 százaléka fizet elektronikus úton. Ebben az esetben a sárga csekkes tranzakciók havonta 120 millió forint (800 ezer ügyfél * 150 forint) költséget okoznak a szolgáltatóknak, az elektronikus tranzakciók feldolgozásának költsége pedig 6 millió forint (200 ezer ügyfél * 30 forint). A tranzakciók feldolgozásának költségét a szolgáltató az összes ügyfelével egyenlő arányban fizetteti meg, így egy számla díja 126 forinttal (120+6 millió forint / 1 millió ügyfél) lesz magasabb az alapszolgáltatás áránál. Amennyiben a szolgáltatásért fizetendő díj a választott fizetési módtól függően differenciált lenne, a sárga csekken fizető ügyfelek 150 forinttal, az elektronikus úton fizetők pedig 30 forinttal fizetnének többet, mint az alapszolgáltatás ára. Így a jelenlegi helyzethez képest a sárga csekken fizető ügyfelek költségei tranzakciónként 24 forinttal emelkednének, az elektronikus úton fizetőké viszont 96 forinttal csökkennének. A szolgáltató által beszédett, a tranzakciók feldolgozásához kapcsolódó díjak összege változatlan maradna.

A Magyar Posta 2012-ben kifejlesztett új szolgáltatása, a postai számlabefizetési megbízás (fehér csekk) elsősorban a sárga csekk részleges kiváltására lehet alkalmas, ez a fizetési megoldás azonban továbbra is erőteljesen ösztönzi a készpénzhasználatot, így nem képes jelentősen javítani a hatékonyságot a számlafizetések terén. A fizetési megoldás sárga csekk-től eltérő működése, valamint a beszedők részére jellemzően összetett szolgáltatáscsomag részeként történő értékesítése lehetővé tesz részleges költségcsökkentést a beszedők oldalán. Ez azonban nem segíti az ügyfelek megfelelő fizetésimód-választását,

ugyanis a papír alapú fizetési megoldások valós költsége továbbra is rejtve marad számukra. A papír alapú termékek továbbfejlesztése rövid távon, kismértékben növelheti ugyan a hatékonyságot, hosszabb távon azonban – a látszólagos költségkülönbség csökkenésével – akár meg is nehezítheti a készpénzmentes megoldások széles körű elterjedését, és az ezekkel elérhető nagyobb arányú hatékonyságjavulást.

Szükséges az elektronikus számlafizetést lehetővé tevő rendszerek (EBPP-szolgáltatók) közötti átjárhatóság

megteremtése. Az EBPP-szolgáltatások kiküszöbölik a csoportos beszédések¹³ nagyobb elterjedését gátló egyik legfontosabb tényezőt azzal, hogy meghagyják az ügyfeleknek az egyéni likviditáskezelés lehetőségét, vagyis azt, hogy eldönthetik, mikor akarják kifizetni számlájukat. Ezek széles körű elterjedéséhez szükséges, hogy a lehető legtöbb szolgáltató elérhető legyen az EBPP-rendszereken, és a lehető legtöbb pénzforgalmi szolgáltató internetbankjával összekapcsolható legyen. A Magyarországon működő két EBPP-szolgáltató között jelenleg kicsi az átfedés ezen a téren. Fontos, hogy ezek a szolgáltatók ne az általuk használt rendszerek, technikai megoldások és szabványok alapján versenyezzenek egymással. Ennek eredménye ugyanis az lehet, hogy a beszedőknél és a pénzforgalmi szolgáltatóknál párhuzamos fejlesztési igények jelentkeznek, ami jelentős többletköltséget okozhat, a fogyasztóknak pedig szükségessé válhat több szolgáltatásra párhuzamosan regisztrálniuk, ami szintén lassítja a széles körű elterjedést. A hatékony verseny megteremtése érdekében lehetővé kell tenni, hogy mind a beszedők mind pedig a pénzforgalmi szolgáltatók oldalán egyszeri fejlesztés mellett is elérhető legyen a piacon lévő összes elektronikus számlafizetéssel foglalkozó rendszer, az ügyfeleknek pedig elegendő legyen egy szolgáltatónál regisztrálniuk az összes számla befizetése érdekében. A technikai átjárhatóságot alapvetően az EBPP-szolgáltatások oldalán kell megteremteni. A megvalósítás érdekében az MNB egyeztetéseket kezdeményezett az érintettekkel.

2.1.5. AZ UTALVÁNYPIAC HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELÉSE

Az utalványpiac hatékonyságának növelése¹⁴ érdekében a jelenleg csak papír alapon elérhető utalványok széles körű és hatékony működési modellben történő elektronizálása szükséges, ami lehetővé teheti egyes célzott állami támogatások felhasználásának ellenőrzését is. A jellemzően béren kívüli juttatásként alkalmazott utalványokkal jelentős forgalmat bonyolítanak le a hazai háztartások. A SZÉP kártya elektronikus formában történő létrehozása jelentős előrelépésnek tekinthető az utalványpiac hatékonysága szempontjából. Ennek a korlátozott körben használható fizetési eszköznek köszönhetően a leggyakrabban használt utalványtípusok – kezdetben az üdülési csekk, majd később egyes étkezési utalványok – elektronikus formában is elérhetővé váltak. Emellett azonban továbbra is léteznek olyan, széles körben használt utalványok – elsősorban a különböző típusú Erzsébet-utalványok –, melyek

jelenleg csak papír alapon érhetőek el. A papír alapú utalványok elektronizálásával azok számos hátránya kiküszöbölhető, így csökkenthetők a feldolgozási költségek, növelhető a rendszer biztonsága, meggátolható az utalványok másodpiaci forgalma, ellenőrizhetővé válik a felhasználás és megoldódhatnak a címletproblémák is. Emellett a hatékonyabb működés lehetővé teszi az alacsonyabb jutalékok alkalmazását is. Amennyiben az Erzsébet-utalványok elektronikus formában is elérhetőek lennének, az állami támogatások egy részének kifizetése is hatékonyabbá válhatna. Egyes állami támogatások esetén felmerülhet a célzott felhasználás igénye. A készpénzes vagy papír alapú utalványokon keresztüli kifizetés esetén nem valósítható meg a támogatás felhasználásának ellenőrzése, így alapvetően a támogatásra jogosultakon, illetve utalványok esetében az azokat elfogadó kereskedőkön múlik a szabályok betartása. Ezzel szemben az elektronikus utalványokon keresztüli kifizetéssel a felhasználás ellenőrizhető akár elfogadóhelyek, akár pedig termékek szintjén is, az utalványok nyilvántartása és beváltása pedig pontosan nyomon követhetővé válhat az elektronikus nyilvántartásnak köszönhetően. Amennyiben az elektronizálás kártya alapon vagy a fizeteskártya-rendszerek mintájára valósul meg több kibocsátó részvételével, a működést célszerű a négy szereplős kártyarendszerek felépítéséhez hasonlóan megtervezni. Ez alapján az utalvány kibocsátását és elfogadását végző intézmények között szükség van egy központi szereplőre, amely a rendszer két oldala között közvetít. Ezzel a módszerrel meggátolható, hogy párhuzamos rendszerek jöjjenek létre. Az utalványokat elfogadó kereskedőknek pedig több kibocsátó esetén is elegendő egy alkalommal szerződnie az utalványelfogadásra, ami jelentősen lerövidítheti és felgyorsíthatja az elfogadóhálózat fejlesztését. A rendszer biztonságos működése érdekében valós idejű nyilvántartást kell létrehozni.

Indokolt lehet a SZÉP kártya működési modelljének átalakítása annak érdekében, hogy az hosszabb távon, új szereplők megjelenése mellett is képes legyen hatékonyan működni, és a rendszer alapvető szabályai ne hátráltassák annak széles körű fejlődését. A SZÉP kártya rendszerben az elektronikus utalványokat kibocsátó szervezetek állnak közvetlen kapcsolatban a kártyabirtokosokkal és az utalványokat elfogadó kereskedőhelyekkel is, vagyis a rendszer felépítése és működése jelenleg a háromszereplős fizeteskártya-rendszerek működéséhez hasonlít. Mivel nincsenek meghatározva közös szabványok a tranzakciók lebonyolítására, a rendszerek közötti átjárhatóság nem biztosított. Az utalványok egy terminálon történő közös és kölcsö-

¹³ HELMECZI ISTVÁN–OLASZ HENRIETTA (2011): A csoportos beszédés és az elterjedését gátló tényezők. *MNB-tanulmányok*, 97. http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_mnbstanulmanyok/mnbhu_mt97.

¹⁴ DIVÉKI ÉVA (2012): Kártyázzunk vagy nyomtassunk? Hogyan bocsássunk ki cafetéria-utalványokat elektronikus formában?. *MNB-szemle*, június. http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_mnb szemle/mnbhu_mnb szemle_201206.

nős elfogadását így alapvetően a résztvevők üzleti érdekei alakítják, ami nem feltétlenül szolgálja egy társadalmilag optimális rendszer létrejöttét, valamint növelheti a működéssel kapcsolatos bizonytalanságot. Emellett a fejlesztések és az üzemeltetés során párhuzamos erőforrásokat használhatnak fel a résztvevők. Fontos kiemelni, hogy a jelenlegi modell lassíthatja a piacra belépni kívánó új szereplők elfogadó hálózatának kiépítését, hiszen a jelenleg

már piacon lévő kibocsátóknak érdekükben állhat az új szereplők piacra lépésének megnehezítése. Mivel a kibocsátók versenyképessége tekintetében fontos szempont az elfogadóhálózat mérete, egy új kibocsátó jelentős versenyhátrányba kerülhet a már a piacon lévőkkel szemben. A fenti problémák kiküszöbölése érdekében szükséges lehet a rendszer átalakítása olyan módon, hogy az a négy szereplős fizetési kártya-rendszerek mintájára működjön.

2. keretes írás

A három- és négy szereplős fizetési kártya-rendszerek, valamint a SZÉP kártya működése

A széles körben használható fizetési kártya-rendszerek jellemzően kétféle rendszerben működnek: három- vagy négy szereplős modellben. A három szereplős modell esetén a fizetési rendszert üzemeltető központi szereplő (kártyatársaság) áll közvetlen kapcsolatban a kártyabirtokosokkal és a kártyát elfogadó kereskedőkkel is. Amennyiben a kártyabirtokos fizet a kereskedőnél, a tranzakció lebonyolítását közvetlenül a kártyatársaság végzi el, alapesetben más pénzforgalmi szolgáltató közbeiktatása nélkül. Mivel ebben az esetben a tranzakcióban érintett mindkét fél közvetlenül a kártyatársasággal van kapcsolatban, nincs szükség bankközi elszámolásra sem. Számos esetben láthatunk viszont példát arra, hogy a három szereplős rendszerek üzemeltetői engedélyt adnak más pénzforgalmi szolgáltatóknak a kártyák kibocsátására vagy elfogadására a rendszer hatékonyabb fejlesztése érdekében. Ez azonban nem változtatja meg annak alapvető működését, az közgazdasági értelemben továbbra is három szereplős rendszernek minősül.

Ezzel szemben a négy szereplős modellben a rendszert üzemeltető kártyatársaság nincs közvetlen kapcsolatban a kártyabirtokosokkal és a kereskedőkkel, hanem csak azokkal a pénzforgalmi szolgáltatókkal, amelyek a fizetési kártyák kibocsátását és a kereskedők számára az elfogadói szolgáltatást nyújtják. Ebben az esetben számos pénzforgalmi szolgáltató vehet részt a rendszerben, és ahhoz, hogy együtt tudjanak működni a rendszer többi tagjával, nem szükséges minden résztvevővel szerződnie a kártyák kölcsönös elfogadása érdekében, hanem elegendő a kártyatársasággal megállapodni. Amennyiben egy pénzforgalmi szolgáltató csatlakozik a rendszerhez, az általa kibocsátott fizetési kártyák működőképesek lesznek a rendszer összes tagjának az elfogadóhelyein, illetve a szereplővel kapcsolatban álló elfogadóhelyeken használhatóvá válik az adott kártyarendszerhez tartozó összes kártya a szereplők közötti kétoldalú szerződések nélkül is. A három- és a négy szereplős kártyarendszerek működése szempontjából egyaránt kiemelt jelentőségű az egységes szabályok és a közös technikai szabványok meghatározása, hiszen ez biztosíthatja a résztvevők közötti problémamentes együttműködést.

A SZÉP kártya működése a három szereplős kártyarendszerek mintájára épül fel: az utalványt kibocsátó szolgáltató van közvetlen kapcsolatban az utalványok birtokosaival és az utalványokat elfogadó kereskedőkkel is. Azzal, hogy három kibocsátó működik jelenleg a SZÉP kártyák piacán, gyakorlatilag három darab három szereplős modellben működő utalványrendszer jött létre, melyek közgazdasági értelemben teljesen függetlenek egymástól. A kibocsátó és a kereskedő között kétoldalú szerződések biztosítják az utalványok visszaválthatóságát. Amennyiben a kereskedőnél lévő, az utalványok elfogadására használt POS-terminált nem az adott kibocsátó üzemelteti, akkor a kölcsönös elfogadás érdekében az utalvány kibocsátójának a terminált üzemeltető pénzforgalmi szolgáltatóval is kétoldalú megállapodást kell kötnie. Ennek eredményeként az utalványok kibocsátói, az utalványokat elfogadó kereskedők és a kereskedők részére kártyaelfogadói szolgáltatást biztosító – és a SZÉP kártya rendszerben más módon esetleg nem érintett – pénzforgalmi szolgáltatók között kétoldalú megállapodások összetett hálózata jött létre, ahol a közös technikai szabványok hiánya nehezítheti a szereplők közötti együttműködést.

2.1.6. A PÉNZFORGALOM LEBONYOLÍTÁSÁNAK ELLENŐRZÉSE

Az MNB a fogyasztók védelme érdekében pénzforgalmi ellenőrzéseket végez, melyek során a pénzforgalom lebonyolításáról szóló jegybanki előírások betartását

vizsgálja és kényszeríti ki, ezáltal támogatja pénzforgalmi céljainak megvalósítását. A jegybanki pénzforgalmi ellenőrzések fontos hozadékai a vizsgálatok során szerzett tapasztalatok, amelyek közvetlenül felhasználhatóak a fizetési rendszerek fejlesztése, valamint a pénzforgalom szabályozása¹⁵ során. A hazai pénzügyi kultúra jelenlegi szintje,

¹⁵ 18/2009. (VIII. 6.) MNB rendelet a pénzforgalom lebonyolításáról.

2. táblázat

Az MNB pénzforgalmi ellenőrzési tevékenysége számokban

(2010–2012)

		2010	2011	2012
Pénzforgalmi ellenőrzések száma	Bank	8	9	8
	Takarékszövetkezet	4	6	9
Megállapítások száma*		113	134	125
Intézkedések száma*		67	78	113
Bírságok száma	Bank	2	2	-
	Takarékszövetkezet	2	5	4
	Összesen:	4	7	4
Bírságok összege (ezer Ft)	Bank	14 000	17 000	-
	Takarékszövetkezet	1 000	4 400	3 200
	Összesen:	15 000	21 400	3 200

* A „Megállapítások száma” az ellenőrzésekről készült vizsgálati jelentésekben leírt hibákat, az „Intézkedések száma”, pedig a megállapítások kijavítására előírt intézkedéseket jelenti.

valamint a pénzforgalmi tevékenységet jellemző információs aszimmetria nem teszi lehetővé, illetve megnehezíti a megfelelő fogyasztói érdekérvényesítést. Amennyiben a szabályozás nem éri el a célját, fennáll a fogyasztóknál a pénzforgalmi szolgáltatókba vetett bizalom elvesztésének a veszélye, ami egyéb tényezők mellett hozzájárulhat ahhoz, hogy az ügyfelek a készpénzmentes fizetési műveletektől a készpénzes fizetések felé fordulnak.

A pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújtó, ellenőrzött intézmények alapvetően jogszabálykövető magatartást tanúsítottak, ugyanakkor a feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében az MNB intézkedéseket rendelt el. 2012-ben 17 pénzforgalmi szolgáltatónál került sor pénzforgalmi ellenőrzésre. Az ellenőrzések terjedelmét meghatározó vizsgálati program tartalmazta többek között az MNB-rendelet összes olyan előírását, amelyek a PSD¹⁶ átültetése alapján kerültek be a hazai jogrendbe, valamint azokat az előírásokat is, amelyek a fizetési műveletek teljesítéséről szólnak. Az MNB-rendelet 2012. január 1-jétől új, a korábbiánál szigorúbb elvárást fogalmazott meg az eurofizetési

megbízások pénzforgalmi szolgáltatók közötti teljesítésére, lerövidítette azt a határidőt, ameddig biztosítani kell a fizetési művelet összegének a kedvezményezett pénzforgalmi szolgáltatójához való eljuttatását. Új előírásokat tartalmaz a 2012. július 1-jétől bevezetett napközbeni átutalás zavartalan működése érdekében is. A vizsgálatok során feltárt hiányosságok megszüntetésére az elmúlt évben 13 hitelintézetnél az MNB kizárólag intézkedéseket írt elő, míg 4 hitelintézet esetében összesen 3,2 millió Ft értékben bírság kiszabására is sor került.¹⁷ Az MNB az ellenőrzések alapján összesen 113 intézkedést írt elő (2. táblázat). A 2010–2012 közötti időszak különböző típusú szabályszegéseinek számát a 3. táblázat tartalmazza.

A vizsgálatok a hitelintézetek többségénél tártak fel a fizetési megbízások teljesítésével, jóváírásával, továbbá az előírt értesítésekkel kapcsolatos problémákat. A teljesítéssel kapcsolatos szabálytalanságok között szerepeltek azok az esetek, amikor a hitelintézetek a tárgynapi befogadási határidő után benyújtott fizetési megbízások összegével már benyújtás napján megterhelték a fizetési megbízá-

3. táblázat

A pénzforgalmi szabályszegések

(2010–2012)

Szabályszegés típusa	2010	2011	2012
Pénzforgalmi ellenőrzések száma	12	15	17
Megbízások nem szabályszerű átvétele, érkeztetése	6	4	8
Fizetési megbízások, visszautasítások késedelmes teljesítése	27	30	35
Nem megállapodás szerinti sorba állítás, részfizetés	8	4	19
Nem haladéktalan jóváírás, értéknapos hiányosság	38	54	52
Ügyfelek értesítésének elmulasztása	9	22	11

¹⁶ Payment Services Directive, a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelv.

¹⁷ http://www.mnb.hu/A_jegybank/kozerdeku_informaciok/tevekenysegre_mukodesre_adatok/telesitmenyeskapacitas_20100115

sokat, vagy nem az átvétel sorrendjében teljesítettek. A teljesítéssel kapcsolatos szabályszegések miatt az MNB 17 hitelintézetnél 54 intézkedést írt elő. Szinte minden vizsgált hitelintézetnél előfordult a fizetési műveletek összegének késedelmes, illetve nem megfelelő értéknappal történő jóváírása, ami főként a deviza- és VIBER-átutalásokat, valamint a postai készpénzátutalásokat érintette. A nem megfelelő jóváírási gyakorlat kapcsán az MNB 17 hitelintézetnél 52 intézkedést írt elő. 2012-ben az előírt értesítések küldésével kapcsolatos szabályszegések a felére csökkentek az előző évhez képest, amelyek miatt 10 hitelintézetnél 11 intézkedés elrendelésére volt szükség.

2012. július 2-át követően a pénzforgalmi ellenőrzések kiemelt vizsgálati szempontja volt a napközbeni átutalással kapcsolatos jogszabályi előírások betartása. Az ellenőrzések alapján megállapítható, hogy az ellenőrzött hitelintézetek eljárásaikat alapvetően jogszabálykövető módon alakították ki. A jegybanki ellenőrzés a vizsgált hitelintézeteknél – egy-két eseti kivételtől eltekintve – nem tapasztalta a 4 órás szabály megsértését. Az eseti kivételek egy része az átállás hónapjában előfordult incidensekhez volt köthető. A napközbeni átutalás bevezetése a hitelintézeteknél az üzleti nap folyamatainak újragondolását tette szükségessé. Ennek következtében elsősorban a BKR-hez közvetlenül csatlakozó hitelintézetek módosították a tárgynapi teljesítésre történő benyújtási határidőt. Míg korábban az éjszakai elszámoláshoz igazodva az üzleti nap végeztével is be tudták fogadni a megbízásokat, addig a napközbeni elszámolás esetében – figyelembe véve a saját munkafolyamataikhoz szükséges időt – az utolsó BKR-ciklushoz kell igazodniuk. Ugyanakkor a benyújtási határidő után a másnapi első ciklusban történő elszámolásra természetesen beadhatók megbízások. A hitelintézetek a napközbeni elszámolási ciklusokat nem bontják tovább, így a napi utolsó ciklus benyújtási határidejéig az ügyfelek által beadott megbízások átvétele a nap során folyamatos. Az üzleti nap átszervezése jótékony hatással volt az egyéb pénzforgalmi folyamatokra is, hisz a BKR öt napközbeni ciklusa miatt a hitelintézeteknek a hét összes munkanapján az ötödik ciklus lefutásáig biztosítaniuk kell a működést. Ez több esetben a korábbinál hosszabb nyitva tartást eredményezett, s elsősorban a levelezett hitelintézeteknél korábban tapasztalt jogszabálysértések gyakorisága is lecsökkent. A megelőző években ugyanis voltak olyan sza-

bálytalanságok, hogy a rövidebb pénteki nyitva tartás miatt a késő délután VIBER-ben teljesült tételek a kedvezményezett számláján csak hétfő reggel kerültek jóváírásra, ráadásul nem megfelelő értéknappal. A vizsgálatok során akadtak olyan megállapítások, amelyek arra utaltak, hogy egyes hitelintézeteknél az éjszakai és a napközbeni elszámolási folyamatok további összehangolására van szükség. Így fontos, hogy a napközbeni elszámolás utolsó ciklusában beérkező jóváírások fedezetül szolgálhassanak az éjszakai elszámolásban kimenő terhelésekre.

A jegybanki pénzforgalmi helyszíni ellenőrzések tapasztalatai is hozzájárultak a pénzforgalom lebonyolításáról szóló MNB-rendelet módosításához. A vizsgálati megállapítások megalapozták azoknak az új, a munkanap legkorábbi záró időpontját szabályozó rendelkezéseknek az indokoltságát, amelyeknek célja annak biztosítása, hogy a konverzió nélküli forint- és eurofizetési műveletek összege még a tárgynapon jóváírásra kerüljön a kedvezményezett fizetési számláján. A helyszíni ellenőrzések három olyan negatív jelenségre hívták fel az MNB mint jogalkotó figyelmét, amelyek a vizsgált időszakban nem sértették ugyan a hivatkozott MNB-rendelet hatályos előírásait, de akadályozták azon jogalkotói szándék érvényesülését, hogy a kedvezményezett a lehető leghamarabb rendelkezni tudjanak a javukra érkező pénzüsszegek felett. Egyes pénzforgalmi szolgáltatók a tárgynapi jóváírásra ugyanis igen korai, esetenként délelőtti beérkezési időpontokat állapítottak meg. A levelező bankok pedig nem hozták olyan helyzetbe a levelezett hitelintézeteket, hogy azok még a tárgynapon jóvá tudják írni az ügyfelek fizetési számláján a javukra befolyt összegeket, mert a jóváíráshoz szükséges részletező adatokat gyakran csak a következő munkanapon kapták meg. Mindkét gyakorlat azt eredményezte, hogy a kedvezményezett fizetési számláján a javukra beérkezett pénzüsszegek csak a következő munkanapon kerültek jóváírásra, azokat tehát a beérkezés munkanapján sem fizetési megbízások megadására, sem bankkártyás tranzakciókra nem tudták felhasználni. A hitelintézeteken belüli fizetési műveletek lebonyolítása esetében is szigorodott a szabály annak előírásával, hogy a fizető fél fizetési számlájának megterhelését követően a hitelintézet haladéktalanul köteles a kedvezményezett fizetési számláján jóváírni a konverziót nem igénylő fizetési művelet összegét.

3. keretes írás

Az Európai Bizottság pénzforgalommal kapcsolatos szabályozási törekvései

Az Európai Bizottság 2012-ben két olyan nyilvános konzultációt is folytatott, amelyek pénzforgalmi témákkal foglalkoztak. Az első konzultáció a kártyás, internetes és mobiltelefonos fizetésekkel kapcsolatos kérdéseket érintette, köztük számos, a hazai pénzforgalom terén is aktuális témát. Ilyenek például a kártyás rendszerekben alkalmazott bankközi jutalékok jövőjével kapcsolatos kérdések,

a széles körű fizetési kártya-használat lehetőségének megteremtését befolyásoló tényezők, az átjárhatóság és az innováció az újonnan megjelenő internetes és mobiltelefonos fizetési megoldások esetén, valamint az elektronikus fizetések biztonságával kapcsolatos kérdések. A másik konzultáció a fizetési számlákkal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott, mint például a számlavezetési költségek összehasonlításának lehetősége, a bankváltás zökkenőmentessé tétele és a fizetési számlához való hozzáférés megkönnyítése. A konzultációkban részt vevő nagyszámú válaszadó ellentétes álláspontjai az egyes kérdésekben jellemzően annak mentén alakultak ki, hogy szükséges-e a szabályozói beavatkozás az adott piaci szegmensben, vagy elegendő a piaci szereplőkre és a piaci folyamatokra bízni a piac fejlődését. Míg az állami szereplők és a különböző érdek-képviselői szervek több esetben szabályozói beavatkozást láttak szükségesnek, addig a kínálati oldal szereplői gyakran ez ellen érveltek.

A konzultációk eredményei alapján az összegyűjtött információk felhasználásával az Európai Bizottság 2013-ban várhatóan két területen fogalmaz meg szabályozási javaslatokat. Az egyik a bankközi jutalékok szabályozása, amely keretében várhatóan a jutalékok európai szintű szabályozására tesznek javaslatot. Annak ellenére, hogy a szabályozási javaslat pontos tartalma jelenleg még nem ismert, az valószínűsíthetően a hazai szabályozási javaslattal összhangban a jelenleg alkalmazott bankközi jutalékok szintjének csökkentését fogja eredményezni. A másik, 2013. május 8-án már közzétett szabályozási javaslat a fizetési számlák elérhetőségére vonatkozik. A javaslat alapján a szabályozás célja annak biztosítása, hogy minden uniós állampolgár hozzáférhessen a fizetési számlákhoz, létrejöjjön a fizetési számlákkal kapcsolatos költségek összehasonlíthatósága, valamint a bankváltás a jelenleginél egyszerűbbé és gyorsabbá váljon.

2.2. A pénzforgalom biztonságát érintő kérdések

A készpénzmentes fizetési eszközök használatának széles körű elterjedéséhez elengedhetetlen azok biztonságos, megbízható és az összes érintett fél számára átlátható működése. Ehhez folyamatosan figyelemmel kell kísérni a fizetési megoldásokkal kapcsolatos kockázatokat és visszaéléseket, valamint egyértelmű szabályokat kell meghatározni a fizetési eszközök működésére vonatkozóan. A gyors technikai fejlődés, valamint a fizetési módok új területeken történő felhasználása miatt szem előtt kell tartani, hogy az innováció nem veszélyeztetheti a tranzakciók biztonságos lebonyolítását és az elektronikus pénzforgalomba vetett bizalmat.

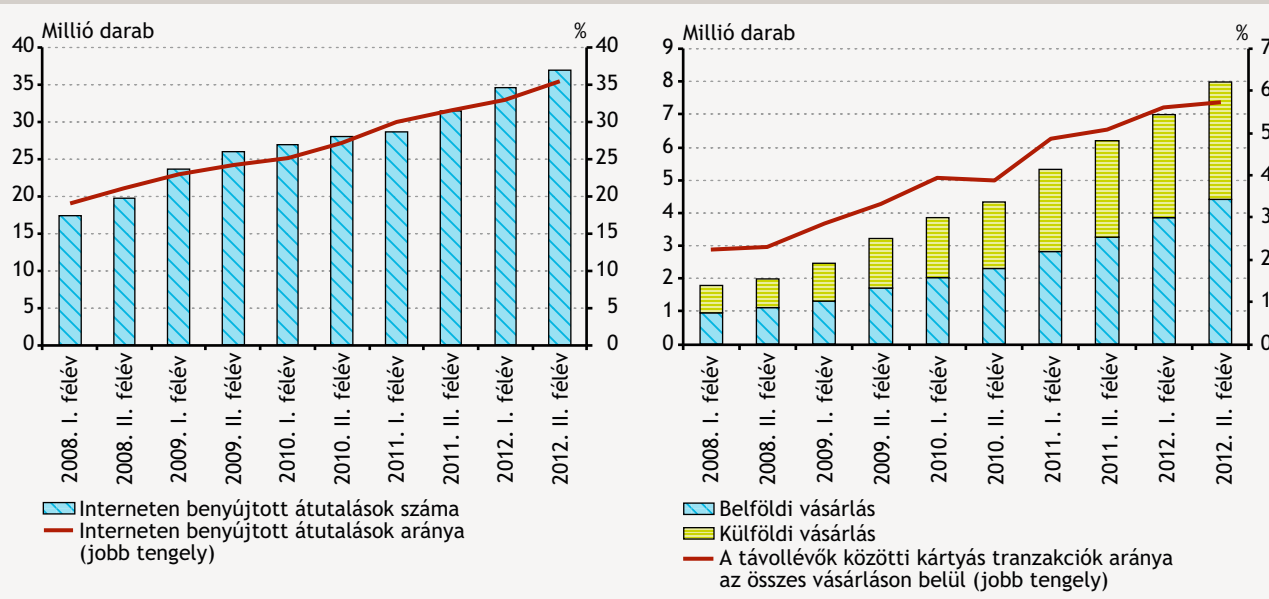
2.2.1. AZ INTERNETES PÉNZFORGALMI SZOLGÁLTATÁSOK BIZTONSÁGI KÉRDÉSEI

Az internetes pénzforgalmi szolgáltatások jelentős fejlődésen mennek keresztül, és ezek használata Magyarországon is egyre intenzívebbé válik. Az interneten elérhető fizetési számlák száma 2012 végén 7,5 millió volt (az összes

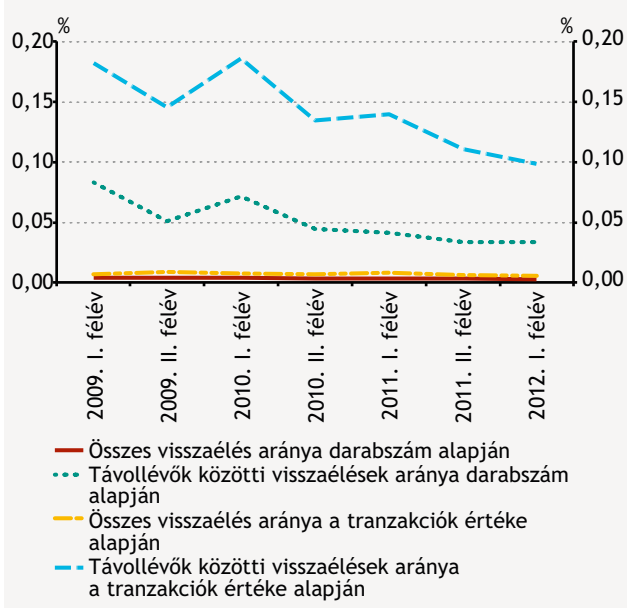
számla 69,6 százaléka), ami az egy évvel korábbi értékhez képest 8,3 százalékos emelkedést jelent. Emellett az interneten benyújtott átutalások száma 18,9 százalékkal emelkedett 2012-ben, így az elmúlt évben már a megbízások 34,2 százaléka ezen a csatornán keresztül érkezett. A fizetési kártyák internetes használata szintén dinamikus emelkedik, az elmúlt évben 30 százalékkal 15 millióra nőtt a távollévők közötti kártyás tranzakciók száma (9. ábra).

Jelenleg a hazai elektronikus pénzforgalomban alacsonynak mondható a visszaélések aránya, a fizetési kártyákkal kapcsolatos visszaélések szintje például európai összehasonlításban is a legalacsonyabbak között van. Megfigyelhető, hogy az internetes tranzakciókhoz kapcsolódó visszaélések aránya magasabb, mint a többi tranzakció-típus esetén (10. ábra). Fontos azonban, hogy ezek aránya a növekvő forgalom mellett folyamatosan csökken. Az internetes banki és pénzforgalmi szolgáltatások, illetve az ezek elérését lehetővé tevő eszközök gyors fejlődése miatt folyamatosan nyomon kell követni a visszaéléseket, és a korábban már felismert kockázatok mellett az új típusú veszélyek

9. ábra
Interneten benyújtott átutalások és internetes kártyás vásárlások száma
(2008–2012)

10. ábra
Visszaélések a fizetési kártya üzletág kibocsátói oldalán
 (2009–2012. I. félév)

mielőbbi azonosítása szükséges. A kockázatértékelések rendszeres frissítése mellett figyelembe kell venni, hogy a visszaélések elkövetői egyre szervezettebbé válnak, módszereik pedig egyre kifinomultabbak lesznek. Az internetes tranzakciók kezdeményezéséhez és a banki szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez ezért szigorú ügyfél-azonosítást kell alkalmazni, amely során több, egymástól független azonosítási megoldást kell használni. Emellett a pénzforgalmi szolgáltatóknak megfelelő módszereket kell bevezetniük annak érdekében, hogy fel tudják ismerni a szokatlan tranzakciókat, és így meg tudják akadályozni a visszaéléseket.

Az elektronikus fizetési módok széles körű elterjedését jelentős mértékben akadályozza a használatukkal kapcsolatos ismeretek hiánya. A bizalom megteremtése érdekében ezért a pénzforgalmi szolgáltatóknak részt kell venniük az ügyfelek biztonságtudatosságának és biztonsági ismereteinek növelésében. Az MNB 2012-es felmérése¹⁸ alapján megállapítható, hogy az elektronikus fizetési módok használatának és széles körű elterjedésének alapvetően nem biztonsági okai vannak, bár a felhasználók biztonságérzete jelentősen befolyásolja a használatot. Annak érdekében, hogy tág körben használják az elektronikus fizetési módokat, meg kell teremteni irántuk a felhasználók bizalmát. Ez alapvetően azzal érhető el, ha az ügyfelek ismerik és átlátják az adott fizetési mód működését és az ahhoz kapcsolódó szabályokat. Ez minden elektronikus fizetési mód használata esetében igaz, de fokozottan érvényes,

amikor a fizetés és az áru átvétele vagy a szolgáltatás teljesítése időben elválnak egymástól. A bizalom megteremtése érdekében a jelenleginél intenzívebben és tudatosabban szükséges tájékoztatni az ügyfeleket a fizetési módok használatával kapcsolatban. A felmérés szerint a vonatkozó információkat az ügyfelek elsősorban a saját számlavezető pénzforgalmi szolgáltatójuktól várják, és mivel feltehetőleg ezek az intézmények tudják a leghatékonyabban elérni az érintetteket, kiemelt szerepük lehet az ismeretek terjesztésében, ezzel pedig a pénzügyi kultúra fejlesztésében.

2.2.2. A HAZAI FORGATHATÓ UTALVÁNYOK PIACÁRA VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁSI JAVASLAT

A hazai forgatható utalványok, közismertebb néven „helyi pénzek”, szabályozatlansága kockázatokat hordoz az utalványokat használó fogyasztók számára. Az utalványoknak két fő csoportja van: a tradicionális utalványok, valamint a cafetéria- és forgatható utalványok. Ezek jellemzőit és a hozzájuk kapcsolódó kockázatokat a 2012-es jelentés tartalmazza. A cafetéria-utalványok közül a SZÉP kártya és az Erzsébet-utalvány szabályozott környezetben működik. Az egyéb cafetéria-utalványok forgalomban betöltött szerepe az utóbbi időben jelentősen marginalizálódott. A forgatható utalványok („helyi pénzek”) szerepe azonban nőhet, és ezekre jelenleg semmilyen szabályozás nem vonatkozik.

A forgatható utalványok szabályozatlansága reputációs kockázatot hordoz a pénzügyi szolgáltatások biztonságáért felelős hatóságok (MNB, NGM, PSZÁF) számára is. Annak ellenére, hogy ezek az utalványok csak korlátozott körben használhatók fel, és nem minősülnek készpénzhelyettesítő fizetési eszköznek, a használatuk jellege miatt a felhasználóknak könnyen hasonló elvárásaik lehetnek velük szemben, mint a készpénzzel, vagy a készpénzhelyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatban. Így a használat és a visszaváltás során jelentkező esetleges problémák negatívan érinthetik a készpénzmentes pénzforgalom további területeit is. A „helyi pénz” utalványok reputációs kockázatot jelentenek a pénzforgalom biztonságáért felelős hatóságok (MNB, NGM, PSZÁF) szempontjából. Az utalványokkal kapcsolatban jelentkező problémák esetén azok megoldását az utalványok birtokosai azoktól a hatóságoktól várhatják el, amelyek a készpénz és a készpénzhelyettesítő fizetési eszközök biztonságos működéséért felelnek. Jelenleg azonban a szabályozás hiánya miatt a forgatható utalványok kibocsátóinak felügyelete, működésük figyelemmel kísérése és az esetleges problémák időben történő megelőzése nem lehetséges.

¹⁸ DIVÉKI ÉVA–LISTÁR DÁNIEL (2012): Biztos, ami biztos! A magyar lakosság vélekedése a fizetési megoldások biztonságáról. *MNB-szemle*, október. http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_mnbszemle/mnbhu_mnbszemle_201210.

A forgatható utalványok kibocsátásának közeljövőben elfogadásra kerülő jogi szabályozása átláthatóbb, biztonságosabb és felügyelt piaci működést tesz lehetővé, ezért fogyasztóvédelmi szempontból jelentős előrelépésnek tekinthető. A szabályozás nem terjedne ki a már jelenleg is szabályozott keretek között működő Erzsébet-utalványra és SZÉP kártyára, valamint a többi cafetéria-utalványra. A forgatható utalványok szabályozása a Hpt.¹⁹ módosításával, törvényi szinten jönne létre. Ez orvosolná a fent felvetett problémákat, a következő módon:

- a kibocsátó előírt, minimális jegyzett tőkével köteles működni; ezenkívül az ügyfelektől az utalványok ellenében átvett pénzeszközökkel sajátjaként nem rendelkezhet, így azt köteles letéti számlán vagy állampapírban elhelyezni vagy az abból származó pénzügyi kötelezettségére hitelintézettel, biztosítóval bankgarancia- vagy kezesi biztosítási szerződést kötni;

- a kibocsátó mindenkor köteles biztosítani az utalványok névértéken, míg a sérült utalványok üzleti feltételek szerint történő visszaválthatóságát; a visszaváltásért díjat számíthat fel;
- a kibocsátó köteles az általános üzleti feltételeit nyilvánosan közzétenni, s abban bizonyos tartalmi elemeket (utalvány kibocsátásának, forgalmazásának, megvásárlásának, visszaváltásának és felhasználhatóságának szabályai, díjak, jutalékok és költségek stb.) szerepeltetni.

A már az Országgyűlés előtt lévő, az MNB által előkészített törvényjavaslat alapján a forgatható utalványok kibocsátási tevékenységének felügyeletét az MNB látná el.

¹⁹ 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról.

3. A hazai fizetési és elszámolási rendszerek működése és azok felvigyázása

A fizetési, értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerek felvigyázása a jegybanktörvény 4. § (5) bekezdése alapján alapvető jegybanki feladat. A törvény szövege alapján a felvigyázási tevékenység az elszámolásforgalmi rendszereknek, a bennük részt vevő intézményeknek, az ezen intézményeket és a rendszereket egymással összekötő infrastruktúráknak és a pénzforgalomban alkalmazott eljárások, fizetési módok működésének rendszerkockázati megközelítésű felügyelete. A felvigyázás Magyarországon a VIBER-re, a BKR-re, valamint a KELER és a KELER KSZF által működtetett értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerre – beleértve a központi szerződő fél tevékenységet – terjed ki. A felvigyázott rendszerek gazdasági életben betöltött jelentőségét jól jelzi, hogy az általuk lebonyolított GDP-arányos éves forgalom 2012-ben az éves GDP 53-szorosát tette ki (4. táblázat).

A felvigyázói munka keretét két szempont, a felvigyázott rendszerek működési megbízhatóságának és hatékonyságának vizsgálata jelenti, módszertanát pedig egy kockázat alapú szempontrendszer adja. A szempontrendszer három fő kockázati típust határoz meg: i) a szolgáltatás ellátásának kockázata; ii) elszámolási és kiegyenlítési kockázat; iii) a kapcsolódórendszer-kockázat²⁰. Az MNB e három kockázat mentén folyamatosan figyelemmel kíséri és elemzi az elszámolási rendszerek működését, és javaslatokat tesz a kockázatok csökkentésére, valamint a hatékonyság javítására. A felvigyázói munka elsősorban preventív, „tanácsadói” jellegű, ajánlások és irányelvek mentén valósul meg, és az MNB csak végső esetben alkalmazza a jogszabályokban számára lehetőségként megjelölt hatósági intézkedéseket. Ez a KELER KSZF esetében a jövőben megváltozik, ugyanis az uniós szabályozás alapján a felvigyázói tevékenység a központi szerződő felek esetében jogszabályon alapulóvá válik, amely során az MNB és a PSZÁF szorosan együttműködik.

²⁰ Lásd a *Jelentés a fizetési rendszerről 2012* című kiadvány 5. keretes írását.

4. táblázat

A felvagyázott rendszerek általános jellemzői

(2011–2012)

Felvagyázott rendszerek	Darabszám (ezer darab)		Érték (ezer milliárd)		GDP (%)		Tipikus fizetések	Teljesítő fél	Elszámolóház	Központi értéktár	Központi garantőr	Résztevők	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012						Közvetlen résztvevő	Közvetett résztvevő
VIBER	1 293	1 556	1 247	1 242	44,3	44	<ul style="list-style-type: none"> - bankközi tételek: pénz és tőkepiaci ügyletek pénzüldali kiegyenlítése (pl. forint FX-ügyletek forint lába, érték-papírügyletek forint lábának DVP elvű kiegyenlítése) - jegybanksi tételek kiegyenlítése (pl. készpénzkezelés, jegybanksi ügyletek [pl. betételhelyezés]) - ügyfél tételek: nagy értékű és sürgős vállalati és lakossági kifizetések 	MNB	MNB	-	-	60	126
BKR	éjszakai elszámolás	239 287	178 384	59,3	36,7	2,1	1,3	MNB	GIRO	-	-	54	131
	napközbeni elszámolás	-	76 500	-	28,4	-	1						
KELER/ KELER KSZF	691,9	570	230,9	192	8,2	6,7	tőzsdei azonnali és származékos, valamint OTC-ügyletek teljesítése (beleértve a biztosíték követelmények teljesítését*, az alaptermékek leszállítását, a pénzüldali kiegyenlítést és a garancia-alapokhoz való hozzájárulás teljesítését* is)	hitelintézet: MNB, befektetési vállalkozás: KELER	KELER	KELER	KELER KSZF	74	✓

= Rendszerüzemeltető.

✓ = Vannak közvetett résztvevők, számuk azonban nem ismert.

* = A tranzakciószámok e tételeket nem tartalmazzák.

** = A KELER KSZF 2012. december 31-től átvette a KELER-től a garantált piacokhoz tartozó elszámolási funkciót.

3.1. Szolgáltatás ellátásának kockázata

3.1.1. MŰKÖDÉSI PROBLÉMÁK A KÖZPONTI INFRASTRUKTÚRÁBAN

A BKR napközbeni elszámolás első három negyedévének tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a napközbeni platform a kezdeti alkalmazkodást követően magas megbízhatósággal üzemelt, a feldolgozási idő az előzetes elvárások szerint alakult, a szolgáltatás ellátásának kockázata kismértékű volt. A napközbeni elszámolás működtetése nagyobb figyelmet követel, mivel a rövidebb elszámolási ciklusok miatt jóval kevesebb tartalékidő áll a rendszert üzemeltető GIRO Elszámolásforgalmi Zrt. (GIRO) rendelkezésére az esetlegesen felmerülő problémák kezelésére. A GIRO a napközbeni elszámolás indulását követő első két hónapban a rendszer „finomhangolását” végezte. Az eddig elszámolt ciklusok közül csupán hét alkalommal fordult elő, hogy a feldolgozási idő meghaladta a 14 percet. Ezen esetek többsége a napközbeni elszámolás indulását követő első két nap ciklusaiban történt. A bevezetést követő első pár napon jelentkeztek ugyan incidensek, de az alkalmazkodási görbe kezdeti szakaszán a BKR hamar túljutott, a ciklusok egymást követő futása stabilizálódott. Ezt követően a napközbeni platformon az incidensek száma és üzleti hatása elhanyagolható volt.

Az éjszakai elszámolási platformon a szolgáltatás ellátásának kockázata 2012-ben is alacsony volt. Az elszámoló-mű szinte minden esetben megfelelt a BKR üzletszabályzatában lefektetett határidőknek.²¹ A napközbeni elszámolás bevezetését követően az éjszakai platform forgalmának jelentős része áttelődött a napközbeni platformra. Részben ennek köszönhető, hogy az éjszakai elszámolás során lényegesen csökkent az informatikai rendszer feldolgozó kapacitásának kihasználtsága. Az informatikai rendszer még 2011-ben optimalizáláson esett át, aminek köszönhetően az átlagos és maximális feldolgozási idő már a tavalyi évben jelentősen lecsökkent.

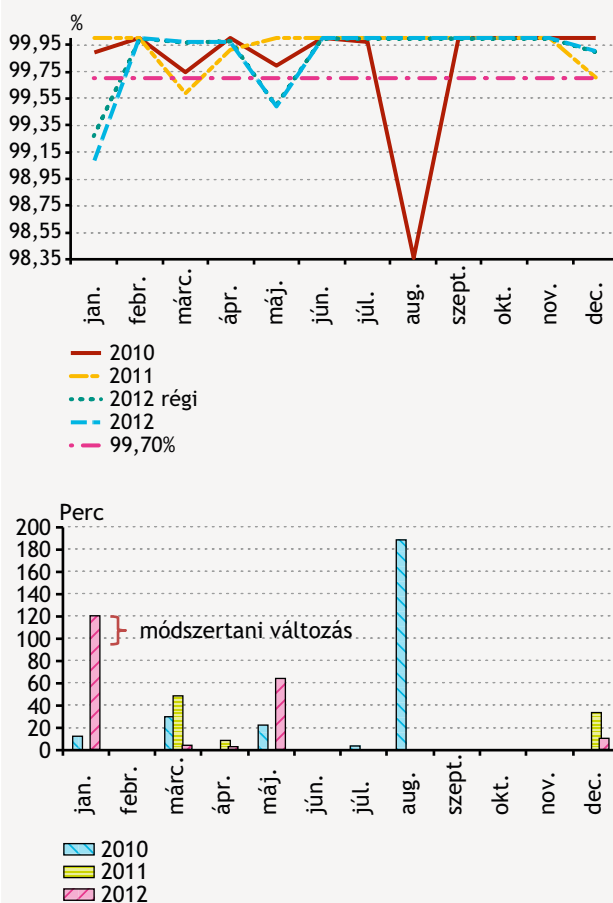
A VIBER 2012-ben magas megbízhatósággal üzemelt, azonban kismértékben növekedett a szolgáltatás ellátásának kockázata.

A havi teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató²² értéke két hónapban csökkent a nemzetközi gyakorlatban elvárásként rögzített 99,7 százalék alá (11. ábra). 2011-hez képest a teljes szolgáltatáskiesések egyedi

11. ábra

A VIBER teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató havi alakulása (felső ábra), illetve adott hónapban a teljes szolgáltatáskiesések előfordulása és hossza percben kifejezve (alsó ábra)

(2010–2012)

Megjegyzés: A rendelkezésre állási módszertan változása miatt a havi teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutatóját csökkentő incidens hatása jelölve van az ábrában.

²¹ A BKR üzletszabályzata szerint az első szakasz eredményeinek kiküldési határideje 23.00, a második szakaszé 6.00 és a rendkívüli szakaszé 12.00. Egy esetben, kapcsolódórendszer-incidens miatt nem tudta tartani a BKR a határidőt.

²² A mutató a teljes szolgáltatás kiesését okozó incidensek időtartamai alapján készül. Teljes szolgáltatáskiesésről beszélünk, amikor az MNB-ben bekövetkezett incidens a résztvevők számára is érzékelhető üzemidő-kiesést okoz.

és összesített incidensideje megnövekedett.²³ 2012-ben az MNB már új módszertan szerint számította teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató, amely alapján a VIBER és az MNB ügyfélszámla-vezető rendszere közötti adatkapcsolatot biztosító komponens leállása is teljes szolgáltatási kiesésnek minősül. Ezen komponens biztosítja például egyes jegybanki eszközök elszámolását a VIBER-ben. A módszertani váltás hatása januárban jelentkezett, ugyanakkor a rendelkezésre állás a módszertani változást kiszűrve is 99,7 százalék alatt maradt (11. ábra). A teljes szolgáltatási kiesést okozó incidensek a BKR napközbeni elszámolási ciklusainak teljesítését és a VIBER zárását nem akadályozták. A napnyitást egy esetben kellett több mint egy órával későbbre halasztani. A részleges funkciócsökkenést okozó incidensek²⁴ száma az előző évhez képest megduplázódott, míg azok incidensideje megnégyszereződött. Ezeket az incidenseket nagyobb részben kapcsolódó rendszerek okozták, melyekről részletesen a 3.3. fejezet szól.

A VIBER-ben 2012-ben előfordultak olyan incidensek, amelyek következtében egyes VIBER-tagok likviditása (számlaegyenleg és napközbeni hitelkeret) nem a valós pozíciót mutatta. 2012-ben a VIBER-ben a likviditási rendelkezésre állási mutató éves szinten 98,55 százalék volt (összesen 2182 perc incidensidő, melyek egyedi hossza 151 és 796 perc közé esett). A likviditási pozíciókat érintő hibák következtében kétféle kockázat realizálódhat. Az MNB-nél hitelkockázat jelentkezhethet, ha a hiba miatt egy adott résztvevőnek tényleges likviditása helyett többet „juttat” (öt alkalommal fordult elő, átlagosan 115 perc incidensidővel). A résztvevőnek elszámolási és kiegyenlítési kockázata keletkezik, ha a rendelkezésre álló likviditása a hiba folytán kevesebb a ténylegesnél (hét alkalommal fordult elő, átlagosan 229 perc incidensidővel). Az ilyen jellegű incidenseket emberi hiba vagy kapcsolódó rendszer szoftverhibája okozta.

A teljes szolgáltatást és részleges funkciócsökkenést okozó incidensek az esetek többségében szoftverhiba miatt következtek be. Mindemellett ügyintézői hiba (számlavezetői, üzletkötői) és kismértékben informatikai üzemeltetési és hardverhiba is előfordult incidens kiváltó okaként. A korábbi évek incidenseinek tanulságai alapján az MNB, mint a VIBER üzemeltetője, megerősítette a rendszerfelügyeletet, illetve aktívabban használja és aktualizálja a belső tudástárát, amely az esetlegesen felmerülő kérdések kezelését hatékonyabbá teszi. A 2012. évi incidensek felhívták a figyelmet arra, hogy a biztonságos üzemeltetés szempontjából kiemelt jelentőségű, hogy a külső szolgáltatók

megfelelő (folyamat-, funkció- és adatbázis-) leírást adjanak, továbbá, hogy a verzióváltások előkészítése nagyobb hangsúlyt kapjon (pl. tesztelőkészítés és tesztelés).

A VIBER folyamatos üzletmenetének biztosítása érdekében fontos, hogy megfelelő üzletmenet-folytonossági tervek álljanak rendelkezésre, melyeket évente tesztelnek. 2012-ben az MNB-ben két irányban folytatódott az üzletmenet-folytonossági tesztek módszertani fejlesztése. Egyik előrelépés az MNB kritikus rendszereit, így a VIBER-t is érintő ún. integrált üzletmenet-folytonossági teszt esetében történt. 2012-ben az eddigiektől eltérően a teszt nem tesztkörnyezetben és hétfvégén, hanem egyhetes időtartamban és éles környezetben zajlott. A teszt során a kritikus rendszerek tartalékközpontban (TK) lévő éles tartalékrendszere üzemelt. A tesztben érintett szakterületek a hét első négy munkanapján a központban végezték szokásos rendben a feladataik ellátását, pénteken azonban a TK-ban dolgoztak. Az MNB hasznos tapasztalatokat szerzett a teszt során, mely tanulságait rögzítette az üzletmenet-folytonossági tervekben. A másik előrelépés az ún. VIBER napközbeni megszakításos tesztek esetében történt. Ezekhez kapcsolódó felvigyázói elvárás, hogy a teszt tartalma folyamatosan bővüljön, közelítse a VIBER összes üzleti funkcióját. 2012-ben – a bankközi és ügyféltételeken túl – két új elemmel bővült a teszt: a DvP értékpapír-ügyletek pénzüldali teljesítésével, illetve a napközbeni hitelkeret módosításával. A megszakításos teszt esetében az adatvesztésmentes incidenskezelési folyamat helyességének és alkalmazhatóságának a tesztelése történik úgy, hogy az üzemeltetés megszakításával előidézett ún. adatrések azonosításra és pótlásra kerülnek, majd ezt követően újra elindítják a VIBER üzemeltetését.

Az MNB Krízisirányító Bizottság (KIB) üzletmenet-folytonossági kérdésekhez kapcsolódó döntéshozatali eljárása kapcsán azonosításra kerültek a döntést igénylő krízishelyzetek, illetve elkészültek a döntési pontokhoz kapcsolódó forgatókönyvek és vezetői információs ellenőrző listák. A KIB feladata, hogy az MNB üzletmenet-folytonosságának biztosítása céljából a váratlan, nagy hatású vészhelyzetekben a rendelkezésére álló információk alapján gyors és hatékony döntéseket hozzon. Így segítve a hiányzó erőforrások pótlását, a helyreállítási munkát, valamint – amennyiben szükséges – a külső tájékoztatást. A fentiekben felsorolt dokumentumok az MNB kritikus tevékenységeit – így a VIBER üzemeltetését is – érintő vészhelyzetekhez kapcsolódóan részletezik a lehetséges döntési pontokat és

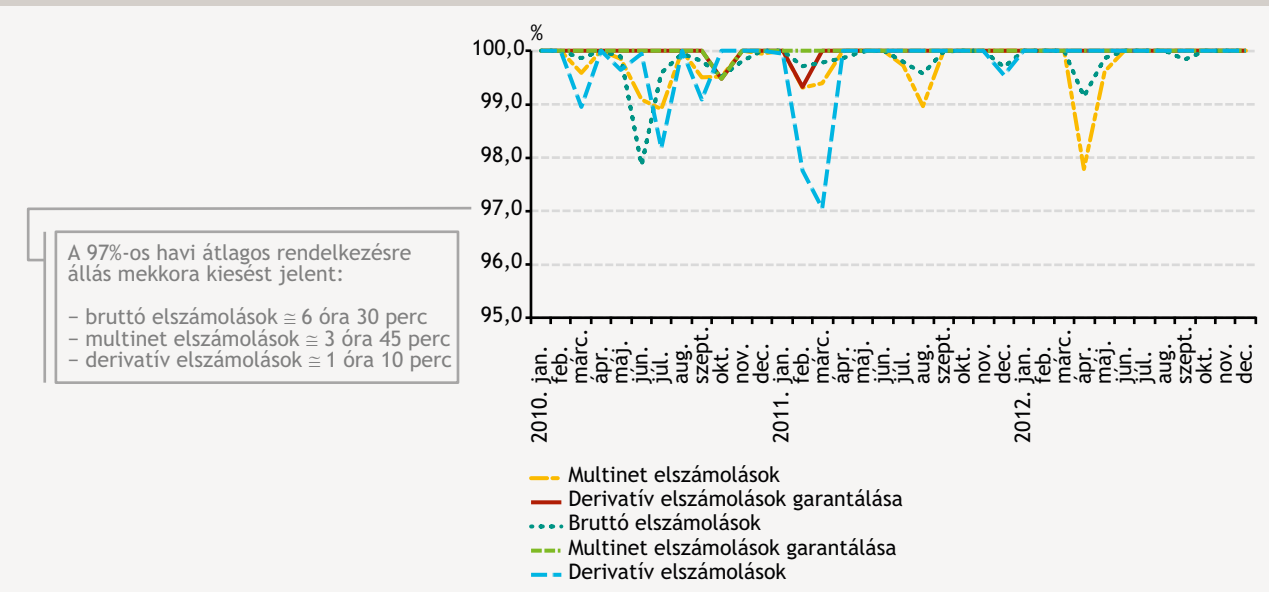
²³ Összességében 2012-ben 152 perccel nőtt a teljes kiesés összesített incidensideje. Az incidensek kezdete és elhárítása közötti idő tovább nőtt 2011-hez képest, 2012-ben 95 és 64 perces teljes szolgáltatási kiesés is előfordult.

²⁴ A részleges funkciócsökkenés a VIBER működését érinti, de nem okoz üzemidő-kiesést (pl. készpénzbefizetés problémái, napközbeni hitelkeret-módosítási nehézségek), így a teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató értékébe nem számít bele.

12. ábra

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer főbb szolgáltatásainak rendelkezésre állása

(2010–2012)

alternatívákat. Például, hogy mi a teendő bombariadó vagy a kritikus rendszerek hosszú ideig tartó kiesése esetén, mely tevékenység elvégzése élvez prioritást, mely döntések delegálhatóak a szakterületekre, mikor kell a TK-ba kiköltöztetni az MNB kritikus rendszereit.

A meghatározó értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési szolgáltatások alapvetően magas megbízhatósággal üzemeltek, a rendelkezésre állás 2011-hez képest kismértékben növekvő mértékű szolgáltatásellátási kockázatról tanúskodott. Teljes szolgáltatáskiesés alatt a külső ügyfeleket érintő kiesés időtartamát értjük, mely értéke 2011-hez képest növekedett (12. ábra). Míg korábban a kiesések elsősorban az üzleti rendszereket²⁵ érintették, addig tavaly a kiesések többsége a kommunikációt biztosító rendszerek hibájából fakadt.²⁶ 2012-ben az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer esetében jelentős működési problémák nem voltak jellemzőek, azonban egy nap előfordult egy négyórás teljes szolgáltatáskiesés is.²⁷

3.1.2. PIACI VÁLTOZÁSOK OKOZTA ÖSSZETETT KOCKÁZAT ÉS FINANSZÍROZÁSI KOCKÁZAT

2012-ben az értékpapír-elszámolásban nem történt olyan hitelkockázati esemény, amely a KELER Csoport saját

pénzügyi erőforrásainak felhasználását tette volna szükségessé. A KELER Csoport tőkehelyzete megfelelő. A KELER KSZF saját pénzügyi forrással való ellátottsága a stressztesztek alapján 2012-ben megfelelő volt, tekintettel arra, hogy a KELER által vállalt készfizető kezesség²⁸ bőven meghaladta az egyéni és kollektív garanciaelemekkel nem fedezett, számított kockázatokat. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben a finanszírozási kockázatot alapvetően a központi szerződő fél funkció jelenti, hiszen a KELER KSZF központi szerződő félként garantálja az ügyletek teljesítését arra az esetre, ha az ügyletben részt vevő felek kötelezettségüket nem teljesítik. A központi szerződő fél szerepe tehát hitelkockázati esemény bekövetkezésekor válik jelentőssé. Ekkor lehet szükség a garanciális biztosítékok (pl. egyéni letétek, kollektív garanciaalapok, s végső soron a központi szerződő fél saját forrásainak) igénybevételére, valamint ezek elégtelensége esetén a KELER által a KELER KSZF részére nyújtott készfizető kezesség lehívására, azaz a KELER tőkéje egy meghatározott részének felhasználására (lásd 4. keretes írás). A KELER KSZF által garantált és elszámolt (tőke-, gáz- és energia-) piacok esetében 2012-ben nem volt olyan nemteljesítés, amely szükségessé tette volna a KELER Csoport saját pénzügyi erőforrásainak a felhasználását. A stressztesztek alapján a készfizető kezesség értéke 2012 augusztusától 12 milliárd forintról 8 milliárd forintra csökkent.

²⁵ Azon rendszerek, amelyek az értékpapír-elszámoláshoz és -kiegyenítéshez mint üzleti tevékenységhez a kapcsolódó feladatokat ellátják.

²⁶ Külső ügyfeleket érintő kiesés: 2011-ben 2 óra 27 perc, 2012-ben 7 óra 13 perc.

²⁷ Több incidens történt ezen a napon. Az alaphibát emberi mulasztás okozta.

²⁸ 8 milliárd forint.

4. keretes írás

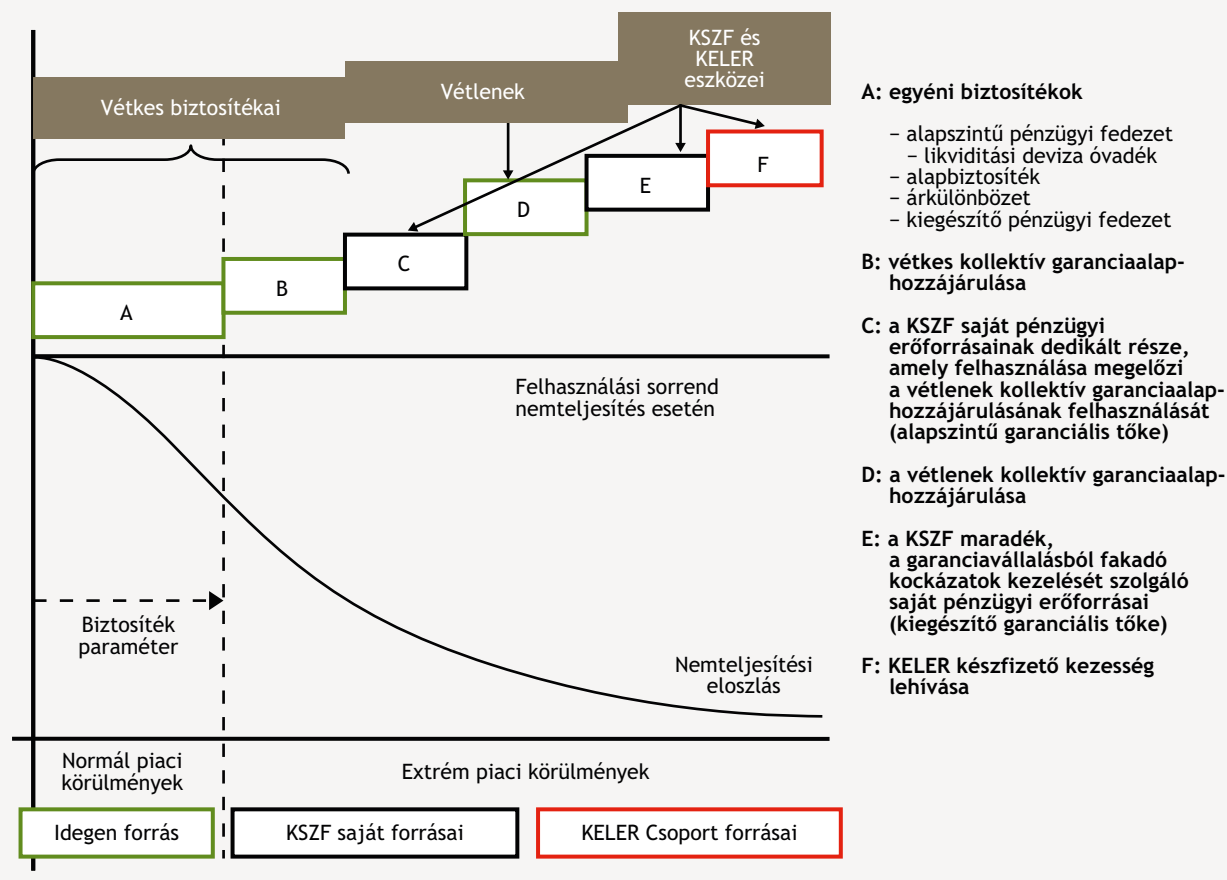
A központi szerződő félnél alkalmazott védelmi vonalak, valamint azok EMIR²⁹ miatti várható változásai

A központi szerződő fél az általa vállalt kitétségek kezelésére különböző eszközöket alkalmaz. Ezen eszközök egy része kockázati alapon korlátozza a klíringtagságot. Másik része pedig a normál, illetve extrém, de még lehetséges forgatókönyvek mellett számított kockázatok alapján pénz- és pénzügyi eszközök tartását határozza meg. A pénzügyi eszközök egy része a klíringtagokkal szemben a klíringtagság feltételeként (pl. alapszintű pénzügyi fedezet) vagy szankcióként (pl. sajáttőke-limitek esetén kivett kiegészítő pénzügyi fedezet) kerül alkalmazásra. Egy másik része azonban stressztesztszámítások alapján adódik.

A központi szerződő felek a pénzügyi infrastruktúrák kiemelt szereplői, ugyanakkor kockázataggregátorok. Ezért fontos, hogy szélsőséges piaci körülmények között is biztosítva legyen a működésük. A stresszteszt alapján számított kockázatok fedező pénzügyi eszközök lehetnek egyéni biztosítékok, kollektív biztosítékok, valamint a központi szerződő fél saját pénzügyi forrásai. Az egyéni biztosítékok (hazai terminológia: alpbiztosíték és árkülönbözet, nemzetközi terminológia: kezdeti és változó margin) felhasználására csak a biztosítékot elhelyező klíringtag nemteljesítése esetén kerülhet sor. Az árkülönbözet (változó margin) esetén a már elszámolási ciklusban lévő tranzakciókból fakadó (fennálló) pozíciók aktuális piaci helyzethez (historikus árak) való kiigazítása történik meg. Ha ezt a klíringtag teljesíti, akkor a központi szerződő fél helyettesítési kockázata az adott piaci helyzetben zéró. Ugyanakkor, ha a klíringtag nem teljesít és ez nem átmeneti, akkor a központi szerződő fél nemcsak a nemteljesítésig történő piaci ármozgásokból fakadó helyettesítési kockázatot futja, hanem az azt követőt is³⁰, egészen addig, amíg a nemteljesítő pozícióját le nem tudja zárni vagy likvidálni (likvidációs periódus). Ezen kockázat kezelése érdekében alpbiztosítékot (kezdeti margin) szed be a klíringtagoktól.

13. ábra

A központi szerződő fél funkció védelmi vonalai (EMIR után)

²⁹ Az OTC derivatív ügyletekről, a központi szerződő felekről és a kereskedési adattárakról szóló európai uniós rendelet (European Markets Infrastructure Regulation).

³⁰ Gyakorlatban a legutóbbi árkülönbözet (változó margin) teljesítése óta eltelt időszakét.

A kollektív biztosítékok az ún. kollektív garanciaalapok, amelyek elvárt értéke már extrém piaci mozgásokat feltételező stressztesztek alapján adódik. A legtöbb országban piacenként dedikált kollektív garanciaalap van. Így a KELER KSZF esetében van a multinet és a derivatív elszámolású tőkepiacokra (TEA és KGA), valamint az NFKP és a CEEGEX piacokra (NFKP KGA és CEEGEX NFKP) külön-külön garanciaalap. Ez a dedikált, előfinanszírozott biztosítékelem azért kollektív, mert ha az adott piac kockázatközösségének bármely tagja nem teljesít, akkor felhasználható a nemteljesítés kezelése során. A kollektív biztosítékokon túl még szélsőségesebb forgatókönyvek alapján adódik az elvárás, amely a központi szerződő felek garanciavállalásra dedikált saját pénzügyi forrásainak minimumértékét írja elő. Ezen az összegzen túl a központi szerződő félnek további tőkére van szüksége a maradékkockázatok (pl. a működési kockázat) kezelésére.

A fent leírt eszközök felhasználási sorrendje belső szakmai logikát követ. Értelemszerűen először az egyéni (dedikált és szabad) eszközök felhasználására kerül sor, majd ezt követi a nemteljesítő fél kollektív garanciaalapjának hozzájárulása, s végül következnek a többi (vértlen) klíringtag kollektív garanciaalapjának hozzájárulásai és a központi szerződő fél garanciavállalásra dedikált pénzügyi erőforrásai. Az EMIR amellett, hogy megerősítette a korábban már felvigyázói ajánlásokban elvárt garanciaelemeket, és jogszabályban rögzítette azok számítási módját, egy fontos változást rögzít, ez a felhasználási sorrenddel kapcsolatos. Az EMIR megköveteli, hogy a vértlen klíringtagok kollektív garanciaalap-hozzájárulásainak felhasználása előtt sor kerüljön a központi szerződő fél saját pénzügyi erőforrásai egy részének felhasználására (hazai terminológia: alapszintű garanciális tőke). Ezenkívül az EMIR a hazai piacon alkalmazott készfizetőkezeség-vállalást nem ismeri el saját pénzügyi forrásként.

A stressztesztek alapján a KELER Csoport szintjén a szükséges tőke rendelkezésre áll. Ugyanakkor az uniós jogszabályok (EMIR) alapján a hazai értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési infrastruktúra szervezeti és szerkezeti átalakítására van szükség, aminek következtében módosul a kockázatokat fedező garanciaelemek (egyéni és kollektív biztosíték, valamint a tőke) aránya, továbbá a tőke KELER Csoporton belüli elosztása. A jövőbeni működési modellel szemben nemcsak az EMIR (lásd 4. keretes leírás), hanem az MNB mint felvigyázó és tulajdonos is elvárásokat támaszt. A KELER Csoporton belül a KELER KSZF-nek 2013. szeptember közepéig el kell érnie azt a végső állapotot, amely az európai uniós szabályozásnak teljes mértékben megfelel. Az átalakulás már 2013. január 1-jével megkezdődött, amikor is a KELER a garantált piacok vonatkozásában átadta az elszámolási funkciót a KELER KSZF-nek. Ez a folyamat 2013 során tovább folytatódik. Ezzel párhuzamosan zajlik a hazai jogrend EMIR-rel való jogharmonizációs munkája.

Az EMFESZ-eset alapján³¹ az MNB felvigyázóként rámutatott arra, hogy a KELER KSZF által garantált energiapiacok szerepe egyre növekszik a társaság üzleti portfóliójában, és ezzel növekszik az esetlegesen átgűrűző kockázatok jelentősége is. Ez egyrészt abból fakad, hogy a KELER által nyújtott készfizető kezesség értékét csoportszinten év végén (egy adott időpontban érvényes, auditált beszámoló alapján) rögzítik. Így előfordulhat, hogy a KELER mérlegében található eszközök a pénz- és tőkepiaci árfo-

lyammozgások miatt átértékelődnek, ugyanakkor a kezesség értéke nem változik. Változik azonban a rendelkezésre álló maradéktőke, amely végső soron a központi értéktár működését hivatott biztosítani. Az átgűrűző kockázatokkal kapcsolatban mérlegelendő másik szempont, hogy a KELER KSZF „egy személyben” garantálja a tőke- és energiapiacokat, így a KELER KSZF saját pénzügyi erőforrásainak a szintjén a tőke- és energiapiaci klíringtagok kockázatközösséget alkotnak. Az MNB korábban felvigyázói elvárásként fogalmazta meg, hogy a kockázatokat annak az intézménynek kell kezelnie, ahol azok felmerülnek. Ennek érdekében az MNB javasolta a KELER KSZF kockázatarányos feltőkésítésével párhuzamosan a készfizetőkezeség-vállalásos modell megszüntetését, valamint annak vizsgálatát, hogy miképpen lehetne a tőke- és az energiapiaci garanciavállalást jogilag elválasztani. Ez az irány részben egybeesik az EMIR elvárásaival (központi szerződő feleket fel kell tőkésíteni), valamint azzal az MNB tulajdonosi szándékkal, miszerint a KELER Csoportban világos szervezeti felépítésre kell törekedni. Ugyanakkor az MNB-nek mint tulajdonosnak a KELER Csoport jövedelmezőségét is szem előtt kell tartania, hisz bármely átalakulás érintheti a csoporton belül érvényesülő szinergiákat.

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési infrastruktúra átalakulási folyamatát az EMIR elfogadása is felgyorsította, ami a felvigyázói és tulajdonosi törekvésekkel párhuzamosan addicionális szempontokat adott a KELER KSZF működésének átszervezéséhez. Az EMIR számos, a

³¹ Lásd a *Jelentés a fizetési rendszerről 2012* című kiadvány 8. keretes írását.

központi szerződő fél működésére, valamint kockázatszámítási és -kezelési modelljére, ezen belül különösen a tőkekövetelményre vonatkozóan fogalmaz meg részletes előírásokat. Az EMIR és az azzal kapcsolatos szabályozói szten-derdek következtében a hazai jogszabályi környezetet is át kell alakítani. Az EMIR egy uniós rendelet, ezért a magyar jogrendben automatikusan hatályba lép. Ugyanakkor, tekintettel arra a tényre, hogy a központi szerződő fél tevékenysége a tőkepiacról szóló törvényben (Tpt.) itthon korábban is szabályozva volt, jogharmonizációra van szükség. Az NGM az MNB és a PSZÁF bevonásával ezt többlépcsős folyamatnak tervezte. Az első lépésben az EMIR szerinti központi szerződő fél jogszabályi háttere kerül újraszabályozásra, amivel párhuzamosan megkezdődik a Tpt. kereskedés utáni infrastruktúrákra vonatkozó részeinek az átalakítása.

Az előzőekben kifejtett elvárások mentén az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési infrastruktúra megkezdte az átalakulását. Első körben a KELER 2012. december 31-én

a garantált piacok kapcsán átadta az elszámolási funkciót a KELER KSZF-nek, így már teljes értékű EMIR szerinti közpon-ti szerződő fél. Az átalakulás következő lépéseként a 2013. évi rendes közgyűlésen sor került a KELER Csoporton belüli tőke rendezésre, azaz a KELER KSZF feltőkésítésére. A feltőkésítéssel párhuzamosan döntés született a KELER által nyújtott készfizetőkezeség-vállalás 2013. év végéig történő megszüntetéséről is. A KELER KSZF működési modellje az év során fokozatosan eléri az EMIR követelményeinek megfelelő állapotot. A kockázatkezelési rendszer teljes körű átvilá-gítása már megtörtént, zajlik a belső és külső szabályozási feladatok végrehajtása. A KELER KSZF-nek az EMIR-rel kap-csolatos sztenderdek hatálybalépését követő hat hónapon belül (2013. szeptember 15-ig) be kell nyújtania az újraen-gedélyezés iránti kérelmét a PSZÁF-hoz. A kérelmet már az EMIR alapján létrehozandó kollégiumi rendszerben bírálják el az érintett hatóságok a PSZÁF mint kijelölt hazai engedé-lyező hatóság és az MNB mint szakhatóság közreműködése mellett.

3.2. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat

3.2.1. BKR

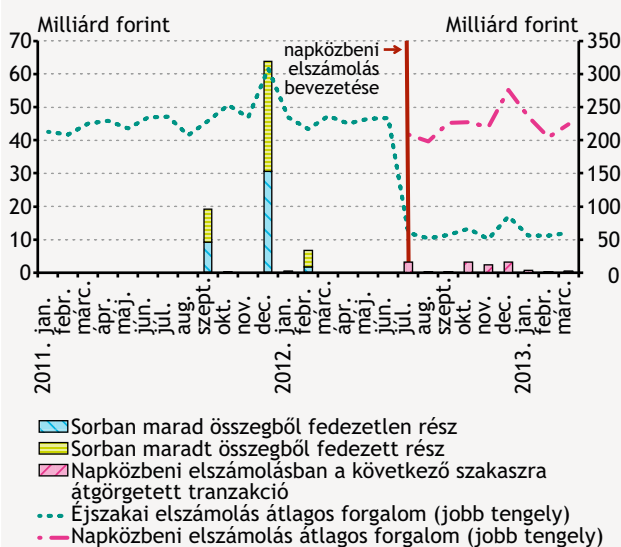
2012-ben a BKR éjszakai elszámolásban a rendelkezésre álló likviditás továbbra is bőséges volt. Sorban állásra összesen három alkalommal került sor, aminek összértéke (5,6 milliárd forint), azon belül pedig a fedezetlenség³² nagysága (1,7 milliárd forint) is lecsökkent a korábbi évekhez képest (14. ábra). Az év során egy nagyobb összegű fedezetlenség volt, amelyet megvizsgálva kiderült, hogy az érintett klíringtag mérlegében rendelkezésre állt a szükséges likviditás (zárolható értékpapír-állomány), annak a jegybank javára fedezetként történő elhelyezéséről a klíringtag nem gondoskodott időben. A sorállások alacsony száma és értéke részben azzal magyarázható, hogy a napközbeni elszámolás indulását követően az éjszakai elszámolás forgalmának egy jelentős része áttelődött az új platformra. Az éjszakai elszámolásban a korábbi havi átlagos forgalmi érték közel 80 százalékkal csökkent (4. és 14. ábra). Az éjszakai elszámolásban kizárólag a papír alapon benyújtott tételek, csoportos beszédési megbízások, valamint a Magyar Államkincstár (MÁK) tételei maradtak.

A napközbeni platformra átvándorló forgalom miatt az éjszakai elszámolásban érvényesülő nettósítási hatás jelentősen lecsökkent, de ez nem növelte az elszámolási és kiegyenlítési kockázatot. A BKR éjszakai elszámolás bruttó alapon működik, így a teljesítés feltétele az elégséges fedezet megléte. Ugyanakkor az éjszakai platformon a feldolgozásra összevárt tranzakciók finanszírozhatják egymást. Ezáltal a résztvevők egymás felé indított tételei a fogadó banknál fedezetként figyelembevételre kerülnek. Ez az elszámolás során érvényesülő nettósítási hatás. Az MNB által a GIRO-nak megadott likviditás csak akkor kerül felhasználásra, ha az adott résztvevő kifizetései meghaladják a többi résztvevőtől fogadott utalások összegét (nettó tartozik pozícióban van). A hitelintézetek átutalási megbízásainak többsége (beleértve a MÁK felé indítottakat is) átvándorolt a napközbeni platformra, ugyanakkor a MÁK csak az éjszakai platformon van jelen, így ott küldi a tranzakciókat.

14. ábra

Forgalom és sorállás alakulása a BKR-ben

(2011–2013)

Megjegyzés: Minden sorban állás esetén az éjszakai elszámolásban szerepel „sorban maradt összegből fedezetlen rész” (kék oszlop) is, azonban a kisebb értékű sorban maradt összegeknél ez az ábrán nem mindenhol látszik.

A hitelintézetek az éjszakai elszámolásban nagy valószínűséggel nettó követel, míg a MÁK nagy valószínűséggel nettó tartozik pozícióban vannak. Ezen strukturális váltás miatt az éjszakai elszámolásban a korábban 30 százalék körüli nettó likviditási szükséglet³³ 90 százalék fölé emelkedett. Ez azonban nem jelenti az elszámolási és kiegyenlítési kockázat növekedését, hiszen az okozza, hogy az adott elszámolási napon teljesíteni szándékozott tranzakciók két BKR elszámolási platform között oszlanak meg. Míg a hitelintézetek a napközbeni platformot használják (így pl. itt fizetnek a MÁK felé), addig a MÁK az éjszakai platformon maradt (a MÁK itt fizet a hitelintézetek felé). A MÁK napközbeni likviditáskezelése szempontjából hatékony lenne, ha a hitelintézeteket követve az átutalási forgalmát átirányítaná a napközbeni platformra.

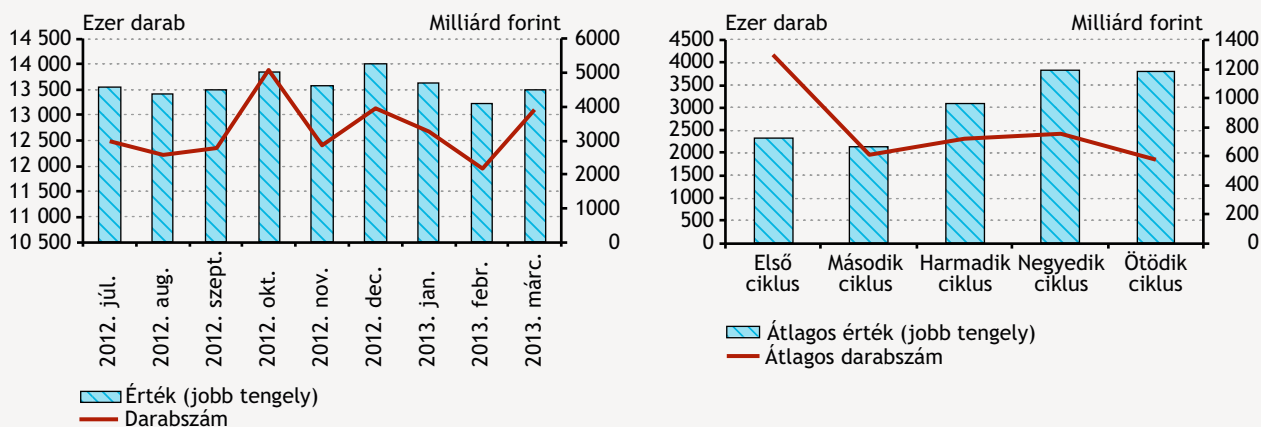
³² A BKR éjszakai elszámolásban fedezethiány esetén az egész köteg sorban marad, még ha annak egy része a rendelkezésre álló likviditás felhasználásával teljesíthető lenne is. Köteg részteljesítése azonban nem lehetséges.

³³ Egy adott napon az összes tartozik pozícióban lévő klíringtag nettó tartozik pozícióját elosztjuk ugyanezen klíringtagok rendelkezésre álló likviditásával.

15. ábra

A BKR napközbeni elszámolás forgalmának alakulása naponként és ciklusonként

(2012–2013)

Megjegyzés: Az átlagos érték a jobb oldali ábrán az átlagos havi értéket jelenti, míg az átlagos tétel nagyság az egy tranzakció átlagos tétel nagyságát mutatja.

A napközbeni elszámolásban a résztvevők likviditása az indulást követő eddig eltelt hónapok tapasztalatai alapján bőséges volt. Mindez annak ellenére igaz, hogy a VIBER-tranzakciók egy része átterelődött a napközbeni elszámolásba, így a BKR-forgalom értéke megnövekedett. Az elszámolási rendszerek különböző jellege miatt ez a forgalomátcsoportosítás értékben a VIBER-ben (nagy értékű fizetési rendszer) arányaiban nem volt érzékelhető, míg a BKR-ben (kis értékű fizetési rendszer) szembetűnő volt. Az is kiderült, hogy a növekedés a BKR-ben a magasabb értékű tranzakciók számát és értékét érintette. A napközbeni elszámolás indulását követően a BKR-ben a 100 millió forint feletti elszámolt tranzakciók értéke 80 százalékkal, darabszáma pedig 50 százalékkal emelkedett. A napközbeni

elszámolásban a forgalom értékének nagy része a két utolsó ciklusban, míg a forgalom darabszámának jelentős aránya az első ciklusban kerül elszámolásra (15. ábra). A nap során a GIRO az elszámolási ciklusok lefutása során fedezet iránti kérelmet küld az MNB-nek (a VIBER a napközbeni elszámolás kiegyenlítési platformja). Ugyanakkor aggregált szinten a napközbeni elszámolásból fakadó terhelési forgalom a VIBER-ben elérhető likviditásnak naponta átlagosan csupán az 1,5 százalékát tette ki. Az év végi tradicionálisan magasabb forgalmú hónapokban (lakosság nagyobb kiadásai, ünnepek miatt kevesebb BKR-elszámolási nap), valamint az adófizetési napokon volt egyedül érzékelhető, hogy ez a napi arány megugrott, de az érték ekkor sem volt kritikus, nem haladta meg a 3,5 százalékot.

5. keretes írás

Fizetési rendszerek likviditásának összetevői

A fizetési rendszerek esetében fontos jellemző, hogy a lebonyolított forgalom mekkora likviditás terhére válsul meg. A pénzoldali kiegyenlítés jelentős része a VIBER-ben zajlik (így a KELER és a GIRO is ide küldi a napközbeni pénzoldali fedezetigényeket). A VIBER-résztvevők likviditása két elemből áll: a számlaegyenlegről és a fedezet ellenében biztosított jegybanki hitelkeretből. A számlaegyenleg napközben a terhelések és jóváírások alapján folyamatosan változik, de az elérhető szintet alapvetően a kötelezőtartalék-rendszer határozza meg, a napközbeni hitelkeret elérhető mennyiségét pedig a jegybank által elfogadott fedezeti lista befolyásolja. A napközben felhasznált hitelkeretet a VIBER-résztvevők a nap végére igyekeznek megszüntetni, hiszen míg napközben a hitelkeret kihasználásának ára gyakorlatilag a zárolt fedezet lehetőségköltsége, addig, ha a napközbeni hitel az esti jegybanki záráskor fennmarad, akkor automatikusan egynapos fedezett hitelbe fordul át (amiért kamatot kell fizetni). A BKR éjszakai elszámolása (amely az elszámolási nap kezdete) a jegybanki zárásakor kialakuló számlaegyenleget és az akkor elérhető szabad hitelkeretet használja a fedezetellenőrzés során. A BKR napközbeni elszámolás során a BKR-tagok a VIBER-ben a fedezetbeszedés pillanatában rendelkezésre álló likviditásukat használják. Jelenleg a résztvevők likviditásának körülbelül egyharmadát a számlaegyenleg, kétharmadát pedig a hitelkeret adja. A zárolt értékpapír-állományon belül az állampapír és az MNB-kötvények állománya a legjelentősebb (mindkettő körülbelül 40-40 százalékot ad ki). A zárolt értékpapír-állományon túl azonban a hitelintézetek a mérlegükben rendelkeznek még zároltatható (MNB által elfogadható) értékpapír-állománnyal, amely nagyságrendileg négyszerese a zárolt állománynak. A zárolt és zároltatható értékpapír-

állományon belül a legnagyobb zárolási aránnyal (azaz a hitelintézetek mérlegében lévő értékpapírok közül a legnagyobb arányban zároltatott) az MNB-kötvények rendelkeznek. Ez a legtöbb MNB-kötvénnyel rendelkező hitelintézet esetén 100 százalék. A többi értékpapír esetében ez az arány lényegesen alacsonyabb, 20 és 80 százalék között ingadozik. A potenciális jegybankképes fedezetek közül az MNB sterilizációs instrumentumának (jelenleg a kéthetes MNB-kötvény) a legkisebb a lehetőségköltsége.

Amennyiben jelentősen lecsökkenne az MNB javára zároltatható értékpapír-állományok köre (vagy azért, mert egyes papírokat nem lehet zároltatni, vagy azért mert egyszerűen megszűnik), akkor annak hatása elsősorban attól függne, hogy a kieső papír mekkora részt képvisel az adott résztvevő likviditásából. Ezenfelül fontos az is, hogy az adott likviditást (elsősorban hitelkeretet) mennyire használja ki az adott résztvevő. Előfordulhat olyan eset, hogy egy hitelintézet jelentős értékpapír-állományt zároltat, azt azonban minimálisan használja, mivel forgalma nagy része a bejövő tételeiből, illetve a számlaegyenlegéből biztosítható. Vannak azonban olyan, elsősorban kis mérlegfőösszegű hitelintézetek, melyek számlaegyenlege a forgalmukhoz képest rendkívül alacsony. Ezen résztvevők esetében a hitelkeret-kihasználtság már lényegesen nagyobb. Az MNB számításai szerint, ha egy közel 40 százalékos részesedéssel rendelkező értékpapír zárolási lehetősége megszűnik, azt a rendszerben mindenképpen pótolni kell egyéb módon – mivel jelenleg több fontos fizetésrendszer-résztvevő esetében nem áll rendelkezésre elegendő és a fizetési forgalom lebonyolítása szempontjából szükséges addicionálisan zároltatható értékpapír.

A napközbeni elszámolás bevezetése jelentős váltást jelentett a hitelintézetek napközbeni tétel- és likviditáskezelésében. Ehhez a változáshoz fokozatos, jelenleg is zajló tanulással alkalmazkodnak. A napközbeni elszámolás indulásával a hazai hitelintézeteknek egy időben gyakorlatilag két elszámolási rendszer tranzakcióit kell kezelniük. Ezenkívül a napközbeni elszámolás kiegyenlítése időzített, így időkritikus folyamat, ami a VIBER-ben likviditásukat és tételeiket aktívan menedzselő hitelintézetek számára addicionális kihívást jelent. A résztvevőknek nyilván időre van szüksége ahhoz, hogy az új működési rendhez hozzászokjanak. A napközbeni elszámolás indulását követő első három hónapban alig néhány ciklus esetében (3 nap összesen 4 alkalommal) történt átgörgetés.³⁴ 2012 októberétől azonban az átgörgetések száma megemelkedett (21 nap összesen 33 alkalommal). Ez négy hitelintézetet érintett, amelyek között nagy forgalmú VIBER-résztvevők is voltak. Az átgörgetés legnagyobb gyakorisággal a napi első ciklus esetén fordult elő, ráadásul a tranzakciók a következő ciklusban kivétel nélkül elszámolásra kerültek (az átgörgetés nem gyűrűzött tovább a ciklusok között). A ciklusok közötti átgörgetés önmagában nem veszélyezteti a stabil működést, csak potenciálisan utalhat arra, hogy gond lehet az egyes rendszertagok likviditásával. Az adatok elemzése alapján ugyanakkor világossá vált, hogy az átgördítő résztvevők mérlegében volt elegendő, még szabad (nem zárolt) jegybankképes fedezet. Az átgörgetések háttérben tehát átmeneti likviditáshiány volt, ami mögött pedig nagy valószínűséggel az állt, hogy a napközbeni elszámolás miatt megjelenő időkritikus VIBER-tételekhez a napközbeni likviditás- (pl. jegybanki hitelkeretek kezelése) és tételme-

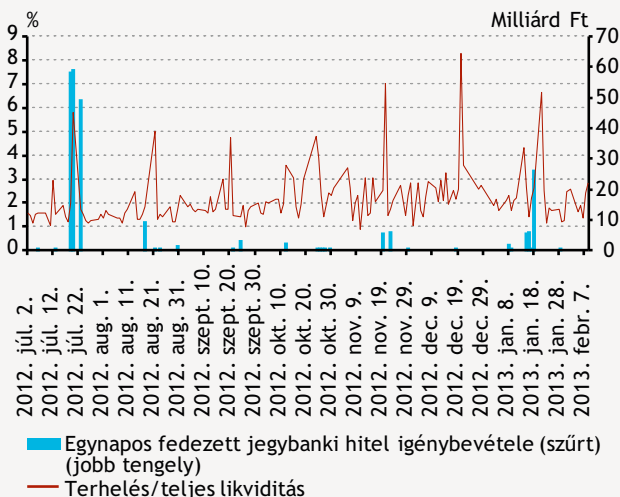
nedzsment (pl. tételek menesztése, időzítése) során hozzá kell szokni.

Nemcsak a napközbeni, hanem a tartalékperiódus során a nap végi likviditáskezelésnek is alkalmazkodnia kellett. A szereplők napközbeni elszámolásban lebonyolított forgalma az adófizetési napokon a szokásosnál általában magasabb. A forgalom jelentős része ráadásul az utolsó ciklusokra koncentrálódik. Adófizetési napokon a MÁK felé jelentős, a hitelintézetek ügyfelei által kezdeményezett (exogén) átutalási forgalom irányul. A bankközi piac likviditása szempontjából ez autonóm likviditási sokk. Emiatt a hitelintézetek nem feltétlenül tudják pontosan megbecsülni, hogy mekkora kimenő forgalomra kell számítaniuk a nap végén. Az utolsó napközbeni ciklust követően pedig kb. másfél órájuk marad a likviditás újraelosztásra. A nap végi likviditás-újraelosztás hatékonysága több tényezőtől függ. Egyrészt a bankközi piac aktivitásának napon belüli lefutásától, ami nem alkalmazkodott a VIBER-üzemidő 2012. január 1-jei meghosszabbításához, így a VIBER-üzemidő vége felé meglehetősen alacsony az aktivitás. Ezen kívül az sem mindegy, hogy a tartalékolási stratégia mekkora rugalmasságot enged az autonóm likviditási sokkok kiátlagolásában. A hitelintézetek a hónap elején jellemzően túltartalékolnak, míg hónap végén ezt ellensúlyozzák, így alultartalékolnak. Az adófizetési napokon néha előfordult, hogy a hitelintézetek a nap végén egynapos fedezett jegybanki hitel felvételére szorultak (16. ábra). Ehhez mind hozzájárulhatott a BKR-ben kiáramló exogén tételek napközbeni előrejelzésével kapcsolatos bizonytalanság, az üzleti nap végén alacsony bankközi piaci aktivitás és a hazai hitelintézetek szokásos

³⁴ A napközbeni elszámolásban amennyiben egy tranzakció nem tud teljesülni likviditáshiány miatt egy adott ciklusban, akkor átgördül a következő ciklusra.

16. ábra

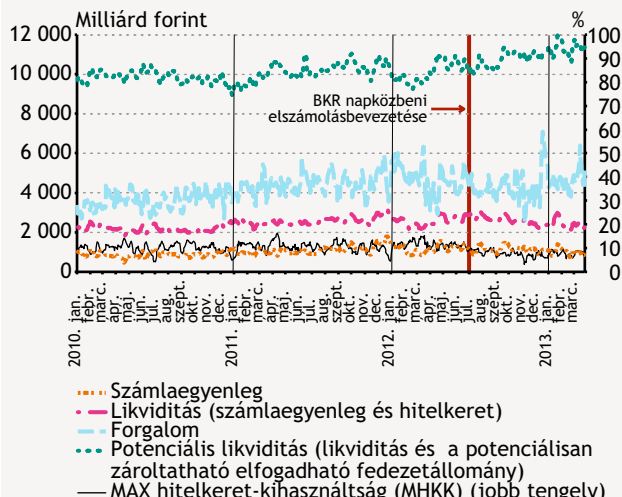
A napközbeni elszámolás terhelési forgalma a VIBER-forgalom szempontjából legjelentősebb 6 résztvevő esetén és az időszakban felvett jegybanki egynapos hitelek (2012–2013)

Megjegyzés: Az egynapos fedezett jegybanki hitelt igénybe vevő hitelintézetekből kiszűrésre került azon résztvevő, amely esetében vélhetően teljesen más indok miatt volt szükség hitel igénybevételére.

17. ábra

A VIBER-tagok forgalmának, számlaegyenlegeinek, tényleges és potenciális likviditásának, valamint a rendszer maximális hitelkeret-kihasználtságának (MHKK) alakulása (2010–2013)

Megjegyzés: Az adatok MNB-szűrték és 5 napos mozgó átlaggal számítottak. A szabad és a jegybank javára zárolt értékpapír-állományok az MNB által meghatározott befogadási értéken kerültek összesítésre.

tartalékolási stratégiája. A tapasztalatok fokozatos felhalmozódása és a hitelintézetek alkalmazkodása a jövőben mindenképpen segít ezen tényezők kezelésében. A legfrissebb adatok alapján az adófizetési napokon előforduló egynapos jegybanki hitelfelvételek gyakorisága lecsökkent.

3.2.2. VIBER

A 2012-es év a VIBER-ben likviditási szempontból rendkívüli eseményektől mentes időszak volt, a rendelkezésre álló likviditás a korábbi évekhez hasonlóan továbbra is bőséges volt. A VIBER-forgalom 2009 óta tartó forgalombővülésének trendje értékben 2012-ben megtört. Ezenkívül a napi forgalom értékének alakulása az év elejétől kezdve nagyfokú volatilitást mutatott (17. ábra). Tekintettel arra, hogy ez a folyamat láthatóan az előző év végén indult, illetve a napközbeni elszámolás bevezetését követő forgalomátcsoportosítás a VIBER-t értékben nem érintette jelentős mértékben, a hektikus forgalom vélhetően a VIBER-ben teljesülő pénz- és tőkepiacok aktivitási mintázatát követte le. A tételszámban éves szinten 20 százalékos növekedés volt tapasztalható, melynek elsődleges forrása az ügyféltekék növekedése volt. Ugyanakkor a napközbeni elszámolás bevezetésével a tételek egy része átvándorolt a BKR-be.

A VIBER-ben 2012-ben kismértékű likviditásbővülés történt az előző évhez képest, ami elsősorban az éves szinten átlagosan négy százalékkal megnövelt zárolt értékpapír-állománynak volt köszönhető. A zárolt értékpapír-állományon belül a rövid lejáratú értékpapírok (kincstárjegyek és MNB-kötvény) aránya növekedett, míg a 2012-ben újonnan bevezetett fedezeti kategória³⁵ éves átlagban közel egy százalékkal részesedett a zárolt állományból. A VIBER-résztvevőkre általában jellemző, hogy azok a hitelintézetek, amelyek forgalma a mérlegfőösszegükhöz képest nagy, a szabadon választható kötelezőtartalék-ráta rendszerben 5 százalékos tartalékrátát választanak. Ennek oka, hogy a relatív magasabb számlaegyenleg megkönnyíti a napközbeni likviditáskezelést. Az év során tartalékrátájukon a legnagyobb szereplők nem változtattak, viszont több kisebb szereplő is élt a magasabb tartalékráta választásának lehetőségével. Ez érdemben nem érintette az aggregált likviditási szintet.

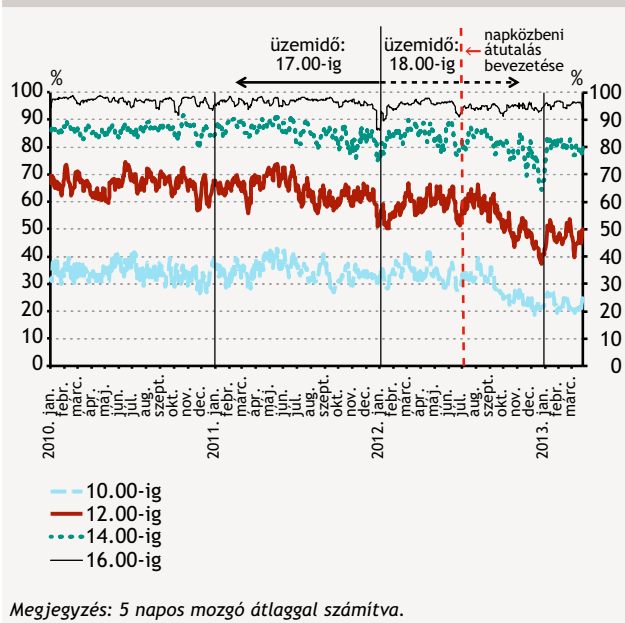
A maximális hitelkeret-kihasználtság (MHKK) alakulása lekövette a volatilisen alakuló forgalmat és a napközbeni elszámolás bevezetése kapcsán kialakított szigorúbb tételmenesztési gyakorlatot. Ezáltal az MHKK éves átlagban rendszerszinten csökkent, egyedi szinten azonban vannak olyan napok, amikor 90 százalék közeli. Azt, hogy

³⁵ A külföldön kibocsátott, KELER-en keresztül zároltatható állampapírok, a Magyarországon bejegyzett kibocsátó által külföldön letétkezelt vállalati kötvény és az MNB által kibocsátott, devizában denominált értékpapírok 2012 áprilisától lettek jegybankképes fedezetek.

a napközbeni hitelkeretet a résztvevők mennyire használják ki, az MHKK-mutató³⁶ méri. 2012-ben a mutató éves átlagos értéke 9,5 százalék volt (17. ábra). Az MHKK a napközbeni elszámolás bevezetése miatt alkalmazott szigorúbb tételmenesztési kontroll (lásd következő bekezdés) miatt 2012 második felében lecsökkent. Egyedi szinten azonban az MHKK értéke nagy szórást mutat. Egyes VIBER-résztvevőknél rendszeresen magas MHKK-érték is előfordult. Ez azonban a résztvevők napközbeni likviditás- és tételmenedzsmentjéből fakadó tudatos választás eredménye, és nem jelent rendszerszinten elszámolási és kiegyenlítési kockázatot, mivel az egyedi mérlegekben továbbra is elegendő jegybankképes, még zároltatható értékpapír található (17. ábra). Egyedi szinten a 90 százalékot meghaladó MHKK gyakorisága az előző évekhez viszonyítva nagymértékben visszaesett, ami vélhetően az ingadozó forgalommal és a napközbeni elszámolás bevezetéséhez köthető szigorúbb tételmenesztési gyakorlattal magyarázható.

A VIBER-résztvevők a napközbeni elszámolás bevezetését követően a tételeik indítását későbbre időzítették, ugyanakkor az egy órával meghosszabbított VIBER-üzemidőt csak elvétve használják ki. Az időzítési szokásban bekövetkezett változás nem okozott elszámolási és kiegyenlítési problémát. Míg 2012 első félévében a korábbiakhoz hasonló időzítés volt a jellemző, addig 2012 második felétől kezdődően a VIBER-résztvevők forgalmukat később bonyolították le (18. ábra). Az alkalmazkodás a 16.00 óra előtti forgalmat érintette, a VIBER-üzemidő végét nem befolyásolta. 2012. január 1-jével a VIBER-üzemidő egy órával meghosszabbodott (18.00-ig) annak érdekében, hogy a napközbeni elszámolásba még egy ciklus bekerülhessen, illetve a résztvevőknek ezen utolsó ciklust követően elegendő idejük legyen a nap végi likviditási pozíciójuk kiigazítására (lásd 3.2.1. fejezet). A napközbeni elszámolási rendszer indulásának viszont jelentős hatása volt a 16.00 előtti tételek időzi-

18. ábra
A VIBER-forgalom időzítésének alakulása
(2010–2013)

tésére, amelyek látványosan későbbre tolódtak. A BKR napközbeni elszámolás kiáramló exogén tételeinek ciklusonkénti előrejelzése során van egyfajta bizonytalanság, amelyet a VIBER-résztvevők az egyéb (VIBER-) forgalom időzítésével, így szigorúbb tételmenesztéssel igyekeznek kezelni. A BKR napközbeni elszámolás kiegyenlítése a VIBER-ben időkritikus, így a résztvevők nem akarják kockáztatni annak teljesülését. A szigorúbb tételmenesztési kontroll az időkritikus tételek megjelenésére adott logikus válasz. Ugyanez történt 2011 során, amikor az MNB-kötvények ügyletkötése és elszámolása egy napra került. A korábban reggeli órákban elszámolt MNB-kötvény-kibocsátás a VIBER-üzemidőben későbbre került³⁷, ami befolyásolta az egyéb tételek napon belüli időzítését.

6. keretes írás

Speciális kiegyenlítési kockázatok a fizetési és elszámolási rendszerekben. Mi is az a DvP- és Pvp-elszámolás?

A kockázat alapú felvigyázói keretrendszerben az egyik, nyomon követett kockázattípus az elszámolási és kiegyenlítési kockázat. Amennyiben ez a kockázati esemény bekövetkezik, akkor a fizetési forgalom (egy részének) elszámolása, illetve a kiegyenlítése kése delmet szenved vagy elmarad. Ezen kockázati esemény előidézője lehet a résztvevő működési, likviditási problémája, végső esetben pedig a fizetéseképtelensége. A fizetési és elszámolási rendszerekben zajló forgalom mögött azonban sokféle (pl. FX- vagy értékpapír-)

³⁶ Az MHKK a hitelkeret-kihasználtság napi maximumát számszerűsíti rendszerszinten (0 és 100 százalék között). A mutató a résztvevők hitelkeret-kihasználtsági adatait összesíti, majd ezen rendszerszintű adat napon belüli maximumát viszonyítja a zárolt értékpapír-állomány fedezeti értékéhez. Az MHKK számítási módszertana 2012-ben megváltozott. Korábban a zárolt értékpapír-állomány nap végi értékét tudtuk figyelembe venni, 2012-től azonban már a rendszerszintű maximum időpontjában érvényes állomány adatait használjuk. Ennek következtében az MHKK értéke pontosabb lett. Ugyanakkor fontos észrevenni, hogy a globális (rendszerszintű) maximum felmerülésének ideje nem feltétlenül egyezik meg az egyedi (lokális) maximum felmerülésének időpontjaival.

³⁷ 2011. július 1-jétől.

ügylet áll, és ha ezek késedelmesen, vagy egyáltalán nem teljesülnek, akkor ez a rendszerekre gyakorolt hatásokon is túlmutató következményekkel járhat. Ezt az okozza, hogy vannak olyan pénz- és tőkepiaci ügyletek, amelyek bizonyos eszközök cseréjére épülnek. Az eszközök cseréjét megvalósító tranzakciók általában különböző fizetési és elszámolási rendszerekben zajlanak, és azok teljesítése nem mindig van feltételesen összekapcsolva. Ezáltal ha az egyik rendszerben a fizetésre/szállításra kötelezett partner fizetési képtelensége miatt nem teljesül az ügylet egyik lába, attól az ügylet másik résztvevője egy, az előzőtől különböző rendszerben még teljesíthet. Ezért a teljesítő partnernek kockázati kitétsége keletkezik, amelyet szintén kiegyenlítési kockázatnak hív a szakirodalom – de ez speciális, egyes ügyletek elszámolási és kiegyenlítési módjához kötött kockázat (pl. devizakiegyenlítési kockázat).

Tekintettel ezen ügyletspecifikus kiegyenlítési kockázat jelentőségére, bizonyos esetekben a fizetési és elszámolási rendszerek kínálnak olyan szolgáltatást, amellyel ez a kockázat kezelhető, kiküszöbölhető. A fizetési és elszámolási rendszerekben alkalmazott fizetés fizetés ellenében (PvP), illetve szállítás fizetés ellenében (DvP) kiegyenlítési eljárások lehetővé teszik, hogy az ügylet kapcsoldó két tranzakció csak egymáshoz kötötten teljesülhessen. E mechanizmusok alkalmazásával a tranzakció mögött álló, főként deviza- vagy tőkepiaci ügyletben szereplő üzleti partnerek kiküszöbölhetik annak kockázatát, hogy partnerük nemteljesítése esetén az ügylet teljes értékét elveszítsék. A PvP- és DvP-eljárások hasonló üzleti logikát követnek, abban azonban különböznek egymástól, hogy a PvP esetében egy ügylet két pénzlábát, míg a DvP-nél az értékpapír és pénzlábát kötik össze egy feltételesen összekapcsolt elszámolási és kiegyenlítési eljárásban.

PvP-eljárást alkalmaz például a CLS elszámolási és kiegyenlítési mód (19. ábra), amely az FX-ügyletben felmerülő devizakiegyenlítési kockázat kezelésére jött létre. PvP-eljárást alkalmaz a VIBER is. Esetében azonban nem egy adott ügylet kapcsoldó kockázat, amelyet ki kellett küszöbölni, hanem ahhoz a jelenséghez, hogy a hazai hitelintézetek nagy külföldi ügyfelei között napon belül megforduló nagy értékű fizetések miatt a hazai hitelintézetek átmenetileg a szándékoltól több napközbeni hitelt voltak kénytelenek adni az ügyfeleiknek. A VIBER-be beépített központi PvP-mechanizmus lehetővé teszi, hogy a VIBER-résztvevők az ügyfeleik egymással szembeni fizetéseit feltételesen összekapcsolt elszámolásra adják be. Annak ellenére, hogy a hazai hitelintézetek kifejezetten kérték ezt a VIBER-fejlesztést, nem használják. Ennek a funkciónak olyan helyzetben van nagy jelentősége, amikor a csökkenő bizalom miatt a „settlement limiteket” szűkre szabják.

DvP-eljárást itthon a KELER és az MNB alkalmaz (23. ábra), amely során a KELER-ben zajló értékpapír-könyvelés feltételesen összekapcsolódik a VIBER-beli pénzdologi kiegyenlítéssel, kiküszöbölve az ügylet kapcsoldó kiegyenlítési kockázatot. Ugyanakkor az eljárás során a KELER és az MNB rendszerének szorosan együtt kell működnie (kapcsoldó rendszerek kockázata: 3.3. fejezet).

3.2.3. A DEVIZAKIEGYENLÍTÉSI KOCKÁZAT CSÖKKENTÉSÉNEK LEHETSÉGES MÓDJA: A FORINT BEVEZETÉSE A FOLYAMATOSAN KAPCSOLT KIEGYENLÍTÉS (CONTINUOUS LINKED SETTLEMENT) ELSZÁMOLÁSBA

A devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölésére létezik egy nemzetközi elszámolási és kiegyenlítési modell (CLS), ugyanakkor a forint jelenleg nem tartozik az elszámolt devizák körébe. A devizakiegyenlítési kockázatot (lásd 6. keretes írás) kiküszöbölő alternatív elszámolási és kiegyenlítési módok alapvető jellemzője, hogy a két devizaláb teljesítését valamilyen módon (feltételesen és szimultán módon) összekapcsolják, tehát az egyik láb csak akkor teljesül, ha a másik teljesült, és fordítva. Erre ad

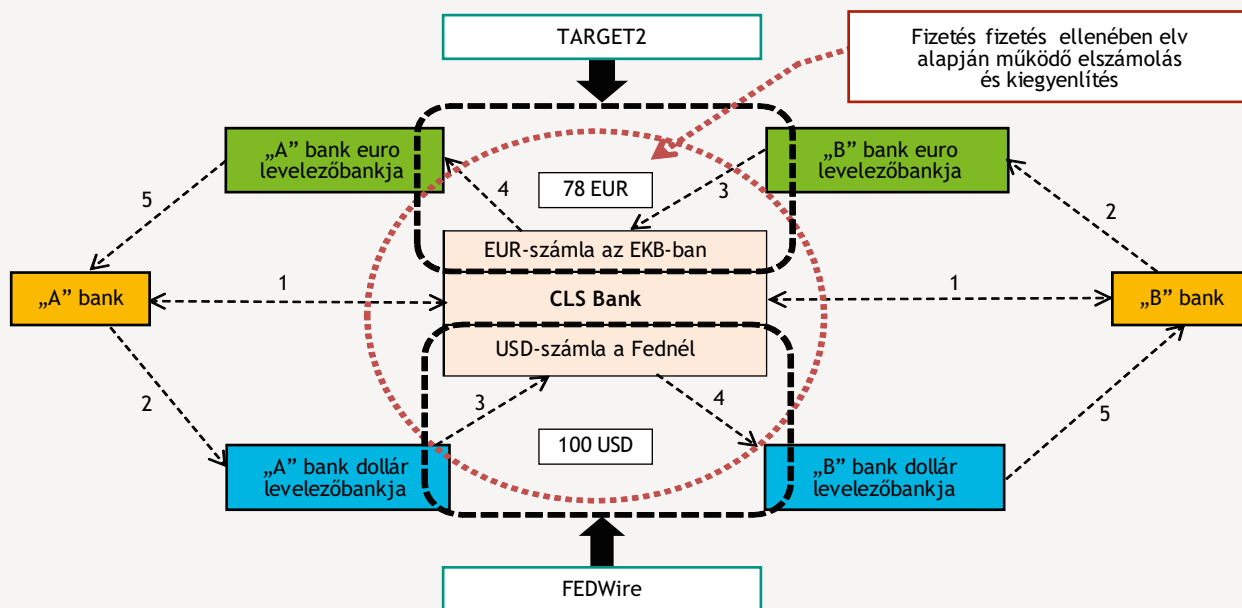
megoldást a CLS elszámolási és kiegyenlítési modell (19. ábra). A devizakiegyenlítési kockázat fontosságát jelzi, hogy a bázei Bankfelügyeleti Bizottság (Basel Committee on Banking Supervision) 2013 februárjában megjelentette felülvizsgált felügyeleti útmutatóját,³⁸ amelyben arra szólítja fel a jegybankokat és a felügyeletet, hogy ösztönozzék a PvP-mechanizmus (ezen belül különösen a CLS-elszámolási és -kiegyenlítési mód) széles körű alkalmazását. Ehhez azokban a devizákban, amelyek még nem CLS-képesek, először a CLS-elszámolási és -kiegyenlítési mód használatbavételének feltételeit kell megteremteni. A forint egyelőre nem CLS-képes. A CLS-rendszer követelményeket támaszt mind a csatlakozó devizával, mind a résztvevőkkel szemben, a csatlakozási folyamat pedig másféltét évet vehet igénybe. A CLS-rendszerhez való csatlakozás esetén a forintoldal kiegyenlítése a VIBER-ben történne.³⁹

³⁸ Supervisory guidance for managing risks associated with the settlement of foreign exchange transactions (BIS, 2013. február)

³⁹ További információk: TANAI ESZTER (2008): A devizaügyletek kiegyenlítési kockázatának kezelése Magyarországon (II. jelentés). MNB-tanulmányok, 63. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_mnbstanulmanyok/MT_63.pdf.

19. ábra

Egy USD-EUR devizaügylet CLS-elszámolási és -kiegyenlítési modelljének egyszerűsített ábrája

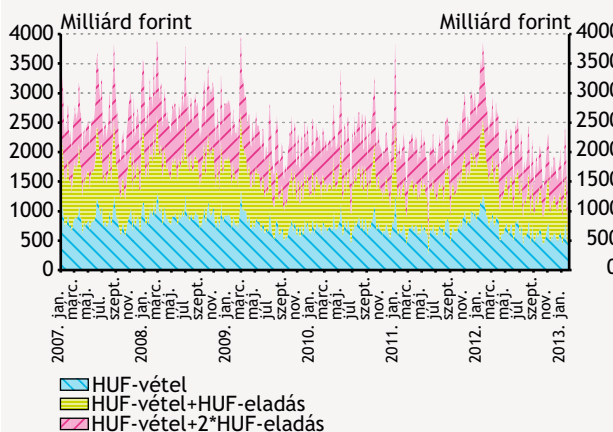
Megjegyzés: Az ábrán „A” bank 100 dollárt ad el 78 euróért „B” banknak. Az (1)-es folyamatban az ügyletkötő felek az ügyleteket beadják a CLS Bank-hoz elszámolásra. A CLS Bank a kapott ügyleteket párosítja és validálja, majd a multilaterális nettó elszámolást követően kiküldi az összesített befizetési (és várható kifizetési) menetrendet az ügyletben részt vevő feleknek. A (2)-es folyamatban az összesített befizetési menetrend alapján az ügyletben részt vevő felek utasítják a levelezőbankjaikat a befizetendő összegek CLS Bank részére történő átutalására (3). Ezek a befizetések általában a helyi valós idejű bruttó elszámolási rendszerekben történnek (a TARGET2 az Eurorendszer, míg a FEDWire az USA rendszere). A (4)-es folyamatban a CLS az ügyletekből adódó kifizetéseket hajtja végre. Azt érdemes tudni, hogy a CLS Bank mérlegében való elszámolás és kiegyenlítés szigorú rendet követ. Az (5)-ös folyamatban az ügylet résztvevői információt kapnak az elszámolásról és kiegyenlítésről a levelezőbankjaiktól.

Az MNB rendelkezésére álló adatok alapján a hazai hitelintézeti szektor által viselt devizakiegyenlítési kockázatnak való kitettség továbbra is jelentősnek tekinthető (20. ábra). Ez csupán a kitettség nagyságára vonatkozik. Az, hogy ez mekkora rendszerkockázatot jelent, függ a potenciális fertőzési útvonalaktól, valamint az egyedi hitelkockázati események és az azokból fakadó esetleges fertőzés bekövetkezési valószínűségeitől is. Az egyedi hitelintézeti adatok alapján a devizakiegyenlítési kockázat (a felmerülés helye szerint) koncentrált, a tőkearányos kitettség mind az alaptőkéhez, mind a szavatoló tőkéhez képest többszörös (ez egyedi intézményenként változó).

Az utóbbi időben a korábbinál nagyobb érdeklődés tapasztalható a CLS-modell iránt. Az MNB szerint ez jó alkalom arra, hogy jelentős nagyságú kiegyenlítési kockázat kezelése a forint CLS-be történő bevezetésével megoldódjon. A pénzügyi válságban lecsökkentett „settlement limit” miatt a hazai hitelintézetek korábban többször jelez-

20. ábra

A devizakiegyenlítési kockázatból eredő kitétség (közelítő mérete a hazai hitelintézeti szektorban⁴⁰ (2007–2013)

Megjegyzés: 5 napos mozgó átlaggal számítva.

⁴⁰ A devizakiegyenlítési kockázat méretét alapvetően két mutatóval mértük. A HUF-vételes devizaügyletek egyszeres névértékét megnöveltük az 1. mutató esetében a HUF-eladásos devizaügyletek egyszeres, illetve a 2. mutató esetében a kétszeres névértékével (pontosan az adott értéknapi és az előző értéknapi HUF-eladásos ügyletek névértékével növeltük meg, de az egyszerűség kedvéért ezt „kétszeres” mutatónak hívtuk). A devizakiegyenlítési kockázat „hossza” a HUF-eladásos devizaügyletek esetében átlagosan a hazai hitelintézeti szektorban 20 óra (avagy „napon túli”), ami miatt szükséges, hogy az adott értéknapi vonatkozó eladott HUF-összeg az értéknapiján és az értéknapiját követő munkanapon is (munkaszüneti napokon is) benne legyen a számításban. Lévéen a 20 óra átlagos érték, ami körül az adatok bankonként és devizapáronként szóródnak, így az egyszeres HUF-eladásos mutatót is irányadónak tartjuk. A „valós érték” valahol a kettő között lehet.

ték, hogy érdeklődnének a CLS-modell iránt. Ezzel párhuzamosan az MNB felvette a CLS Bankkal a kapcsolatot, hogy közösen áttekintsék a CLS-csatlakozás feltételrendszerét. Az MNB jelentős előrelépésnek tartaná, ha a forint csatlakozna a CLS-rendszerhez, mert az megoldást jelentene a teljes forint FX-piac számára a devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölésére. Ugyanakkor a kérdésben a hazai és külföldi hitelintézetek elkötelezettségére is szükség van, hiszen hiába CLS-képes egy deviza, ha az ügyletben részt vevő partnerek nem használják ki ezt a lehetőséget.

3.2.4. AZ ÉRTÉKPAPÍR-ELSZÁMOLÁSI ÉS -KIEGYENLÍTÉSI RENDSZER

3.2.4.1. Tőkepiacok

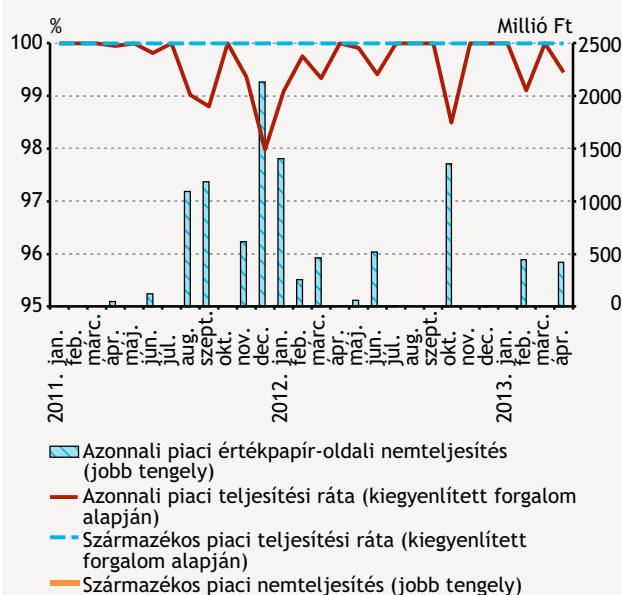
2012-ben a származékos piacon nem volt nemteljesítés, ugyanakkor az azonnali piacon 2011-hez hasonlóan több esetben előfordultak nagy értékű nemteljesítések. A teljesítési határidő módosításával a nemteljesítések gyakorisága és összesített értéke csökkent. A KELER KSZF által garantált piacokon nemteljesítésre akkor kerül sor, ha a teljesítésre kötelezett klíringtag az ügyletek vagy pozíciók elszámolásához kapcsolódó pénzügyi, biztosíték- vagy értékpapír-kötelezettségének nem tesz eleget az előírt módon, illetve határidőben. Az ilyen helyzetek kezelését egy összetett nemteljesítés-kezelési eljárásrend biztosítja. Ez utóbbi a garanciaelemek felhasználását megelőzően jellemzően elegendőnek bizonyul a nemteljesítések kezelésére. Nemteljesítés az azonnali piacon 2012-ben 16 alkalommal összesen 4,05 milliárd forint értékben alakult ki (21. ábra), minden esetben az értékpapír-oldali fedezetlenség miatt. A nemteljesítések hátterében alapvetően a partnerláncban kialakult nemteljesítés állt, de a hirtelen megnövekedett piaci forgalom is lehetett kiváltó ok. Mindemellett a tőzsdei azonnali piacok viszonylag korai (11.30) teljesítési határideje kevés időt hagyott az aznapi szállítású, OTC-piacról történő fedezetbiztosításra. A nemteljesítések előfordulásának csökkentése érdekében a KELER KSZF 2012. június 4-vel az azonnali piacon a teljesítési határidőt 11.30 órától 14.00 órára tolta ki. Az intézkedés eredményesnek bizonyult: a határidő kitolását követően csökkent a nemteljesítések előfordulásának gyakorisága.

Az elmúlt évben piaci pozíciós limit megsértése miatt nem, tőkepozíciós limit átlépése miatt azonban 2 alkalommal, összesen 1 klíringtaggal szemben került sor kiegészítő pénzügyi fedezet kivetésére. A kiegészítő pénzügyi fedezetek elhelyezésére minden esetben sor került.

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer biztosítja a DvP-szolgáltatás elérhetőségét, az ügyfelek azonban ezt alacsony mértékben használják ki. Az

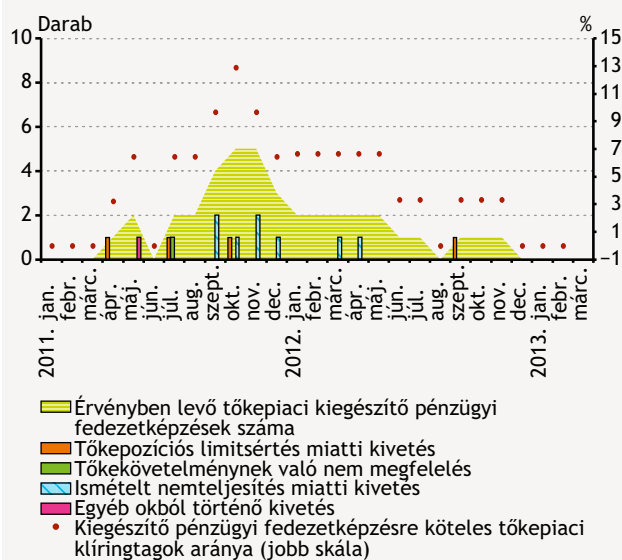
21. ábra
A nemteljesítések értéke és a teljesítési ráták a garantált tőkepiacokon

(2011–2013)

22. ábra
A központi szerződő fél által kivetett kiegészítő pénzügyi fedezetek a tőkepiacokon

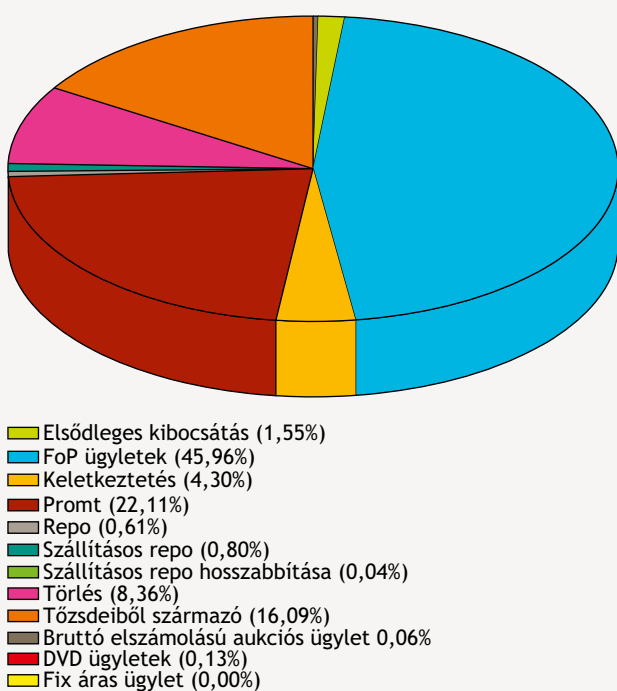
(2011–2013)

értékpapír-ügyletek kevesebb, mint 55 százaléka teljesül DvP-alapon (23. ábra). A DvP-tranzakciók (lásd 6. keretes írás) relatíve alacsony arányáért egyrészt a jogszabályi környezet, másrészt a külföldi befektetők gyakorlata felelős. Bár a DvP-szolgáltatás elérhetősége biztosított a KELER-ben az azonnali multinet, prompt, repo, elsődleges ügyletek, fix, tőzsdei aukciós, a derivatív ügyletek fizikai szállítása esetén, annak választása az ügyfelek szándékán múlik. A

23. ábra
Az értéktárban lekönyvelt tranzakciók megoszlása (darabszám)

(2012)

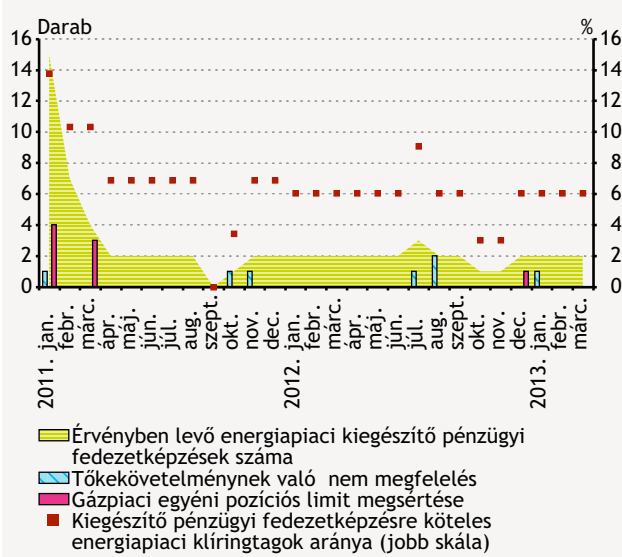
hazai gyakorlatban a külföldi befektetők a brókertevékenységgel és a letétkezelői tevékenységgel általában nem azonos intézményt bíznak meg, így egy tranzakció lebonyolítása két tranzakciót von maga után. A bróker megveszi saját forrásból saját számlára az értékpapírt (DvP-elven), majd a letétkezelővel elszámol (nem DvP-elven). Ez utóbbit DvP-eljárással is le lehetne bonyolítani, de a díjkülönbségek miatt a letétkezelők mégis szétválasztják a tranzakció pénz- és értékpapírlábat. A díjoldali ösztönzőkön túl a jogszabályi környezettel is magyarázható a kialakult helyzet. Az alapoknak jogszabály szerint négy alapkezelőt és egy letétkezelőt kell alkalmazniuk. Az alapkezelők és a letétkezelő között az értékpapír-transzferek lebonyolítása az előzőekben említett gazdasági okokból nem DvP-elven történik.

3.2.4.2. Gáz- és energiapiacok

Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat 2012-ben a gáz- és energiapiacokon alacsony volt. A KELER KSZF a gáz- és energiapiacokon – a garantált tőkepiacokhoz hasonlóan – kiegészítő pénzügyi fedezetet vehet ki, illetve felfüggesztheti a klíringtag klíringjogát a klíringtagsághoz szükséges követelmények nemteljesítése esetén, továbbá egyéb esetekben (pl. limitsértések) a megnövekedett kockázatok csökkentése céljából. 2012-ben a gázpiacon egyéni pozíciós limit megsértése miatt egy alkalommal, míg a tőkekövetel-

24. ábra
A központi szerződő fél által kivetett kiegészítő pénzügyi fedezetek a gáz- és energiapiacokon

(2011–2013)

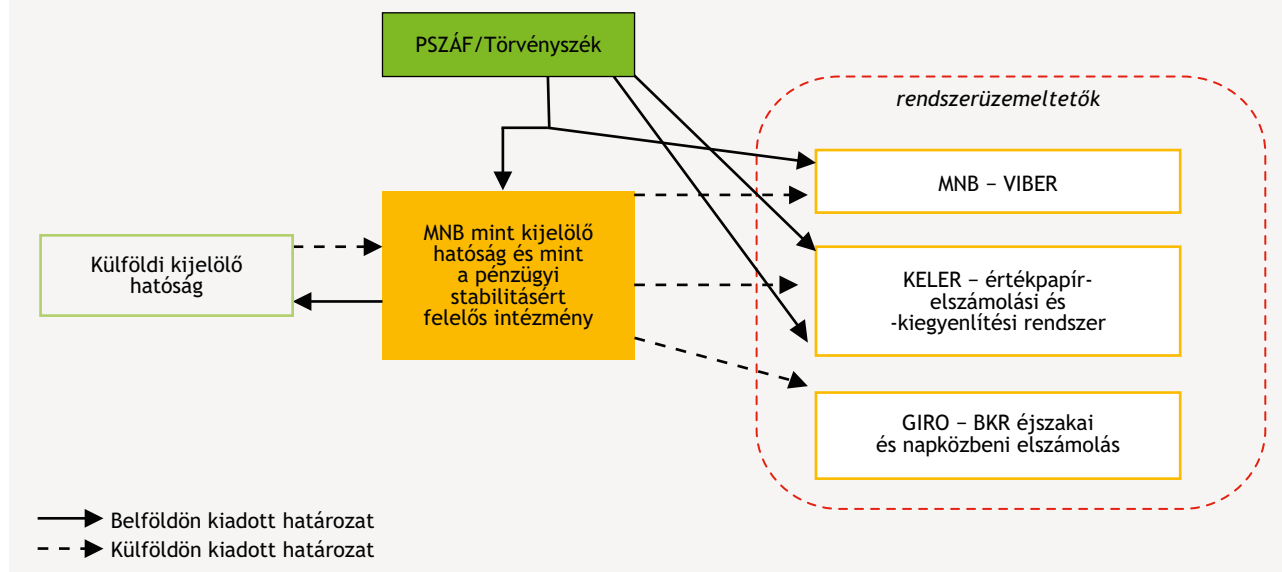
ménynek való nem megfelelés miatt két alkalommal került sor kiegészítő pénzügyi fedezet kivetésére. Energiapiaci alkíringtagra a KELER KSZF egyszer vetett ki kiegészítő pénzügyi fedezetet a tőkekövetelménynek való nem megfelelés miatt (24. ábra). A 2011-es EMFESZ-esettel kapcsolatban hozott felvigyázói ajánlások közül egyelőre nem valósult meg a tőke- és a gáz-, illetve energiapiaci garanciavállalás jogi szétválasztása (3.1.2. fejezet). A KELER KSZF előtt álló feladat az is, hogy definiálja, hogy a gáz- és energiapiacok kapcsán mit tekint „stressznek”, és a stresszteszt módszerében azt beépítse. A gáz- és energiapiacok egyes szegmensei ugyanis nem ár-, hanem sokkal inkább volumen alapú stressznek vannak kitéve.

3.2.5. HATÉKONY EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ MNB, A PSZÁF, AZ NGM ÉS A RENDSZERÜZEMELTETŐK KÖZÖTT A TELJESÍTÉS VÉGLEGESSÉGÉNEK GYAKORLATI ALKALMAZÁSÁHOZ KAPCSOLÓDÓAN

A kijelölt rendszerek üzemeltetői, az MNB, a PSZÁF és az NGM együttműködésének köszönhetően egyértelműbbé váltak a fizetést korlátozó eljárás kapcsolatos törvényi szabályok. Az MNB–NGM–PSZÁF szakmai egyeztetései alapján az MNB kezdeményezésére módosult a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerekben történő teljesítés véglegességéről (Tvt.) és a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény (Hpt.). A Tvt.-ben azon jogszabályi alapok vannak rögzítve, amelyek biztosítják az ún. kijelölt rendszerekben történő elszámol-

25. ábra

A fizetést korlátozó eljárás megindításáról szóló határozat belföldi és külföldi értesítési útja

lás és kiegyenlítés véglegességét fizetést korlátozó eljárások elrendelésekor. A korábban alkalmazott ún. 0 órás szabály azt jelentette, hogy a napközben működő fizetési és elszámolási rendszereknek vissza kellett fejteniük az elszámolási eredményeket, és ez jogi bizonytalansághoz vezetett. Ehelyett ma már a kijelölt rendszerek esetében egy felügyeleti, illetve bírósági értesítési eljárásra épülő folyamat van (25. ábra), és a rendszereknek az értesítést követően haladéktalanul fel kell függeszteniük a kimenő tételek elszámolását és teljesítését. Ugyanakkor nem kell visszafejteniük tevékenységüket az időben. A Tvt.-ben a PSZÁF-fal egyetértésben módosult a fizetést korlátozó eljárással potenciálisan együtt járó felügyeleti intézkedések listája, valamint előírásra került, hogy a PSZÁF határozatainak és értesítéseinek expliciten tartalmaznia kell utalást arra, hogy az általa hozott döntés fizetést korlátozónak minősül-e, valamint az intézkedését átmeneti vagy végleges jelleggel hozta-e meg. Ezáltal jelentősen csökkent a fizetést korlátozó eljárások alkalmazásával kapcsolatos értelmezési bizonytalanság. Mindemellett a Tvt.-ben rögzültek a hatósági értesítések küldési csatornáival szembeni elvárások is. Tekintettel arra, hogy a Tvt. a kimenő tételek (terhelések) felfüggesztéséről szól, a szakmai egyeztetések során kialakult a konszenzus, miszerint a PSZÁF részére hasznos lenne, ha a bejövő tételek kapcsán is rendelkezne hasonló eszközzel. Így a Hpt.-be bekerült a PSZÁF azon joga – kizárólag a fizetési rendszerek (BKR és VIBER) közvetlen résztvevői kapcsán –, miszerint a fizetést korlátozó eljárás alá vont résztvevő bejövő tételeiről is

rendelkezhet, így azok teljesítését is megtilthatja külön határozat kiadásával.

Folyamatban van az üzletszabályzatok, a belső eljárási rendek felülvizsgálata, illetve az együttműködési megállapodások kidolgozása a fizetést korlátozó eljárást elrendelő határozatok nagyobb biztonsággal történő végrehajtása érdekében. Az MNB felügyelői elvárásai mentén a kijelölt rendszerek működtetői felülvizsgálták a fizetést korlátozó eljárásokhoz kapcsolódó folyamataikat, a felülvizsgálathoz kapcsolódóan belső teszteket végeztek. Ennek eredményeképpen sor került a BKR és a VIBER üzletszabályzatainak módosítására. A KELER Csoport átalakulása miatt (3.1.2. fejezet) a szabályzatmódosításokra 2013-ban kerül sor, bár a belső teszteket a KELER Csoport is elvégezte. A belső és külső szabályokkal párhuzamosan a rendszerüzemeltetők, az MNB és a PSZÁF elhatározták, hogy bizonyos eljárási kérdéseket együttműködési megállapodásban rögzítenek. 2012. december 12-én aláírásra került és hatályba lépett a GIRO–MNB–PSZÁF közötti háromoldalú együttműködési megállapodás. Az MNB és PSZÁF közötti kétoldalú (VIBER), illetve a KELER–MNB–PSZÁF közötti háromoldalú megállapodás aláírására 2013-ban kerülhet sor. Ezt követően az év végéig teljesfolyamat-tesztek lesznek az érintettek bevonásával: először parciálisan, rendszerenként, majd együttesen annak érdekében, hogy az együttműködés során kialakított folyamatok működőképessége ellenőrzésre kerüljön, továbbá a kijelölt rendszerek közötti függőségi viszonyok is próbára legyenek téve.

3.3. Kapcsolódó rendszerek kockázata

A kapcsolódó rendszerek kockázata jellemzően intézményileg elkülönült elszámolási és kiegyenlítési szolgáltatást nyújtók között jelenhet meg, de az elszámolási és kiegyenlítési funkciók integráltsága esetén intézményen belül is előfordulhat. A kapcsolódó rendszerek kockázatának nyomon követése azért fontos, mert a rendszerek közötti függőségi viszonyok átgyűrűző kockázatokhoz vezethetnek.

A kapcsolódó rendszerek kockázata az előző évhez képest intézményközi viszonylatban alacsony volt mindhárom felvagyázott rendszernél. A BKR-ben az éjszakai elszámolás során mindössze egy esetben nem tudta az MNB a GIRO-nak időben átadni az elszámolás elindításához szükséges likviditásról szóló információt. A napközbeni elszámolás kiegyenlítése MNB-, illetve KELER-incidens következtében nem szenvedett késedelmet. A VIBER-ben 2012-ben a BKR irányából a kapcsolódórendszer-kockázat előző évhez képest kismértékben növekedett. A napközbeni platform technikai problémája miatt a GIRO két alkalommal kérte a bankközi üzemidő egy-egy órás hosszabbítását. Az éjszakai elszámolás nem okozott kapcsolódórendszer-kockázatot. A VIBER-ben a KELER technikai problémája miatt egy alkalommal realizálódott a kapcsolódó rendszerek kockázata, mely nagysága előző éves szinten maradt. Az értékpapír-elszá-

molási és -kiegyenlítési rendszerben mindössze három elszámolási napot érintően került sor az MNB kezdeményezésére üzemidő-hosszabbításra.

A VIBER szempontjából az intézményen belüli kapcsolódó rendszerek kockázata 2012-ben növekedett a készpénzkezelési, illetve az MNB ügyfélszámla-vezető rendszeréből fakadóan. A pénztári tételek teljesítéséhez a pénztári rendszer (ahol a készpénz effektív be- és kifizetése történik) és a tételek könyvelését végző VIBER között interaktív a kapcsolat. Az adattovábbítást biztosító alkalmazásoknál némely esetben elakadt a tranzakció, azonban egyik incidens sem okozott likviditáshiányt a rendszerben. A hiba okának felderítése és kiküszöbölése folyamatban van, addig is folyamatosan zajlik a tranzakciós forgalom monitorozása. Az MNB ügyfélszámla-vezető rendszere fontos kapcsolódó rendszer, mivel a VIBER a nap elején tőle veszi át a közvetlen VIBER-tagok bankszámláinak vezetését, illetve a fedezetkezelést is végzi. Teljes szolgáltatáskiesés a VIBER-ben az MNB ügyfélszámla-vezető rendszere miatt egy esetben fordult elő, ami egy fejlesztés élesítését követően történt. A VIBER-ben a részleges funkciókiesést okozó incidensek többsége változáskezeléshez kapcsolódó szoftverhiba miatt következett be, így fontos, hogy egy változás hatását megfelelően lehessen előre modellezni.

3.4. Átfogó felvigyázói értékelések⁴¹

Az átfogó felvigyázói értékelések alapján a felvigyázott rendszerek stabilan működnek, és alapvetően megfelelnek a nemzetközi elvárásoknak. Az elmúlt évben negyedszer került sor a vonatkozó nemzetközi sztenderdek⁴² alapján a hazai felvigyázott rendszerek két éveként esedékes átfogó felvigyázói értékelésére. A 2012-es felvigyázói értékelések az előző értékelés óta eltelt időszak rendszerállapotát, a rendszer környezetét, tevékenységeit, fejlesztéseit, a hozzá köthető eseményeket, incidenseket vették számba, és minősítették. Az értékelés a nemzetközi eljárásokkal összhangban önértékelésen alapuló kérdőíves felméréssel kezdődött, majd kiegészült a rendszerműködtetőkkel lefolytatott belső interjúkkal, illetve a rendelkezésre bocsátott adatok, információk, belső auditok kiértékelésével. A két évvel ezelőtti átfogó értékelés óta a felvigyázott rendszerekben több olyan előrelépés történt, ami tovább növelte a rendsze-

rek biztonságos és hatékony működését. A felvigyázott rendszerek egyes témakörök (pl. működési kockázat, irányítási rend) szerinti minősítése minden esetben vagy alapvetően megfelelt, vagy teljesen megfelelt értékelést kapott.⁴³

Az értékelések eredményeképpen az MNB ajánlásokat fogalmazott meg a felvigyázott rendszerek számára, amelyek a működési megbízhatóság és hatékonyság további növelését szolgálják. Az értékelések folyamánként a felvigyázók előrelépést várnak a felvigyázott rendszerekben főként a változáskezelési eljárások, a számonkérhetőség, a működési megbízhatóság, a szabályzatok naprakészségének biztosítása terén és az üzletmenet-folytonossági tesztekkel kapcsolatban. Az MNB ajánlásai alapján a rendszerműködtetők intézkedési terveket készítettek, azok megvalósítása folyamatban van.

⁴¹ A napközbeni elszámolás bevezetése a jelentésben korábban már több helyen érintve volt, ezért ebben a fejezetben nem szerepel kiemelten.

⁴² Core Principles for Systemically Important Payment Systems (CPSIPS) (BIS, 2001. január); Business Continuity Oversight Expectations for Systemically Important Payment Systems (SIPS), (EKB, 2006); Recommendations for Securities Settlement Systems (BIS CPSS-IOSCO, 2001); Recommendations for Central Counterparties (BIS CPSS-IOSCO, 2004).

⁴³ Az értékelés egy négy elemet tartalmazó alapkála szerint történik, így az egyes témakörök minősítése lehet teljesen megfelelt, alapvetően megfelelt, részben felelt meg vagy nem felelt meg. Vannak olyan témakörök, amelyek egyes rendszereknél nem relevánsak, így azok nem kapnak értékelést.

3.5. Hatékonyság: fejlesztések

2012-ben sor került a SWIFT legújabb verziójának a telepítésére a VIBER-ben, ami kiküszöbölte a reggeli tételtorlódás miatti feldolgozási késedelmet. A változás elsősorban a KELER felé történő reggeli üzenetáramlást gyorsította fel. Ezen ügyletek teljesítése időkritikus, a tőzsdei elszámolásokhoz kapcsolódó biztosítéki igény rendezését szolgálja. Ha 8.45-ig nem érkezik válaszüzenet e tételek teljesítéséről, akkor a KELER azt a résztvevője fedezetlenségeként értelmezheti, aminek következményei lehetnek résztvevői oldalon. Ezek a megbízások a VIBER-ben magas prioritással rendelkeznek, így első körben kell hogy lekönnyelődjenek, az értéknapi tételek előtt. Korábban a könyvelésük megtörtént ugyan, de a válaszüzenetek kiküldése – melyek alapján a KELER a teljesülésről értesül – a SWIFT eltérő prioritáskezelése miatt késedelmet szenvedett. A probléma megoldásához a SWIFT új verziójának bevezetésén túl a VIBER sávszélességének növelése, valamint a küldhető kötegek méretének bővítése is hozzájárult. A helyzet kezelése azért is sürgössé vált, mivel a napközbeni elszámolás kiegyenlítése is hasonló üzenettípusokkal megy végbe, mint a KELER-ügyletek teljesítése, így hasonló gondokkal szembeüthetett volna a GIRO is.

Az európai kereskedés utáni infrastruktúra 2015 júniusától jelentősen átalakul a TARGET2-Securities (T2S) páneurópai kiegyenlítési platform elindításával, amelyhez a KELER 2016 szeptemberében csatlakozik. A határon átnyúló értékpapírügyletek kiegyenlítése – az eddig

lezajlott konszolidációs törekvések ellenére – továbbra is drága és lassú. Az Európai Központi Bank 2006 óta dolgozik a T2S páneurópai kiegyenlítési platform kifejlesztésén. A cél az, hogy az európai értékpapírpiacokat a kiegyenlítésben egyetlen közös, harmonizált alpinfrastruktúra szolgálja ki, lényegesen olcsóbbá és hatékonyabbá téve a határon átmenő értékpapír-tranzakciók kiegyenlítését is. A csatlakozást követően – amennyiben a kiegyenlítés devizája euro – a KELER-ben tartott értékpapírral végzett művelet kiegyenlítése a T2S-rendszerben fog megtörténni. A csatlakozás a következő években jelentős fejlesztéseket igényel a KELER-től, és a hazai letétkezelőknek is alkalmazkodniuk kell a T2S-rendszer követelményeihez. Cserébe a KELER által nyújtott szolgáltatások köre bővülni, egyes szolgáltatások színvonala pedig javulni fog. A KELER hazai ügyfelei ezen túlmenően olyan letétkezelői szolgáltatást vehetnek majd igénybe, mellyel elérik a teljes euróban denominált európai értékpapírpiacot. Az új rendszerben annak indulásakor csak euro ellenében történő kiegyenlítés lesz lehetséges. Az euroövezeten kívüli jegybankok (köztük az MNB is) úgy döntöttek, hogy a rendszer indulásakor nem teszik elérhetővé nemzeti devizájukat a T2S-rendszerben történő kiegyenlítésekhez. A forint értékpapírügyletek kiegyenlítését tehát továbbra is a KELER fogja végezni, az MNB azonban bármikor felülvizsgálhatja ezt a döntését. Erre elsősorban akkor kerülhet sor, ha a hazai értékpapír-kibocsátók – különösen az ÁKK – a forint T2S-rendszerbe történő bevitelét kérik.

Fogalomtár

4 órás szabály	Az MNB 15/2010. (X. 12.) rendelete szerint a fizető fél (átutaló) pénzforgalmi szolgáltatójának 2012. július 1-jét követően biztosítania kell, hogy az ügyfelei által az ún. tárgynapi (vagyis aznapi) teljesítésre meghatározott időszak alatt (a végső benyújtási határidőig) elektronikus úton indított belföldi forintátutalás a befogadástól számított 4 órán belül eljusson a kedvezményezett ügyfél pénzforgalmi szolgáltatójához.
ATM (Automated Teller Machine)	Bankjegykiadó automata, amelyen fizetési kártya használatával a készpénzfelvétel mellett egyéb tranzakciók (pl. átutalás) is lebonyolíthatók.
bankközi jutalék	A fizetési kártyákkal lebonyolított vásárlások esetén az elfogadó pénzforgalmi szolgáltató által a kibocsátónak fizetett, a vásárlás értékével arányos jutalék.
BÉT	Budapesti Értéktőzsde Zrt.
BÉTa	A BÉT által működtetett multilaterális kereskedési rendszer (MTF), a külföldi részvények forintban történő kereskedésére alkalmas platform. A BÉTa piacon megvásárolt részvény teljesen megegyezik a külföldi tőzsdéken jegyzett részvényekkel.
BKR	Bankközi Klíring Rendszer, a GIRO Zrt. által üzemeltetett, bruttó elszámolású, késleltetett kiegyenlítésű fizetési rendszer, amelynek két elszámolási módja az éjszakai elszámolás és 2012. július 2-től a napközbeni többszöri elszámolás.
blue-chip részvények	Egy adott piac leglikvidebb és legtöbbet forgatott részvényei.
CEEGEX	Közép- és Kelet-Európai Szervezett Földgázpiac.
CLS (Continuous Linked Settlement)	A devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölését lehetővé tevő elszámolási és kiegyenlítési modell, mely több devizában történő PVP-mechanizmuson alapul. A CLS-t a CLS Bank működteti.
CSDR (Regulation on improving securities settlement in the European Union and on central securities depositories)	Az Európai Unió belüli értékpapír-kiegyenlítés fejlesztéséről és a központi értéktárakról szóló rendelet.
csipmigráció	A kizárólag mágnescsíkkal ellátott fizetési kártyák csippel való ellátása, ezzel párhuzamosan pedig a fizetési kártyákat kezelő berendezések alkalmassá tétele a csipes kártyák elfogadására.

DvP (Delivery versus Payment)	Szállítás fizetés ellenében. Az értékpapír-adásvételi ügyletek kiegyenlítését szolgáló pénz- és értékpapír-megbízások összekapcsolása, amely biztosítja, hogy az értékpapír-oldali kiegyenlítésre akkor, és csakis akkor kerüljön sor, amikor a pénzoldali kiegyenlítés megtörtént, illetve fordítva, a pénzoldali kiegyenlítésre kizárólag akkor kerüljön sor, ha az értékpapír-fedezet rendelkezésre áll és a kiegyenlítés biztosított.
EBPP (Electronic Bill Presentment and Payment)	Elektronikus számlabemutató és -fizetés.
ECC (European Commodity Clearing AG)	Lipcsei székhelyű, alapvetően energiapiaci elszámolásokkal foglalkozó, központi szerződő félként működő elszámolóház.
egyéni garanciaelemek	A nettó elszámolási rendszerek által támasztott biztosítékgigények, amelyek a garanciarendszer részeit képezik, és amelyek felhasználására kizárólag akkor kerülhet sor, ha a biztosítékot képző intézmény nem teljesít (KELER KSZF esetében: alapszintű pénzügyi fedezet, árkülönbözet, alapbiztosíték, kiegészítő pénzügyi fedezet, likviditási deviza óvadék).
elfogadó (fizetési kártya)	Az a pénzforgalmi szolgáltató, amellyel a fizetési kártyás vásárlást lehetővé tevő kereskedő szerződést köt a tranzakciók lebonyolítására. A tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése során az elfogadó gyűjti be és továbbítja a kereskedőnek a kártyás tranzakciók értékét.
elszámolás	A megbízások fogadásának, formai és tartalmi ellenőrzésének, majd a klíringtagok kétoldalú vagy többoldalú kötelezettségeinek kiszámítását jelenti. A kötelezettségek kiszámítása történhet bruttó, illetve nettó alapon.
elszámolás bruttó módon	Olyan elszámolási mechanizmus, amely során kizárólag a fedezettel rendelkező tranzakciók kerülnek elszámolásra.
elszámolás nettó módon	A nettósítás során a klíringtagok egymással szemben fennálló tartozásainak és követeléseinek egyetlen tartozássá vagy követeléssé alakítása úgy, hogy a tartozásaik összegét csökkentik a követeléseik összegével. A nettósítás lehet kétoldalú vagy többoldalú. Ezt követően az így számított nettó tartozik pozíció kiegyenlítésére kerül sor. Amennyiben nincsen elegendő fedezet, a nettó elszámolás garanciarendszerét kell felhasználni.
elszámolási és kiegyenlítési kockázat	Az elszámolás, illetve a kiegyenlítés késedelmét vagy elmaradását jelenti a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben annak ellenére, hogy az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás nyújtása folyamatos. Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat megnevezést a két fázis (elszámolás és kiegyenlítés) egyes rendszerekben történő elkülönülése indokolja. A rendszer felépítésétől függően az elszámolási kockázat realizálódása nem feltétlenül vonja maga után a kiegyenlítés megghiúsulását is, illetve a kiegyenlítési kockázat az elszámolási fázis hibátlansága esetén is realizálódhat. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat a résztvevő likviditáshiányából, fizetéseképtelenségéből vagy működési problémájából adódhat.
elszámolóház	A megbízások feldolgozását, elszámolását és teljesítő fél hiányában azok teljesítését végző szervezet.

EMIR (Regulation on OTC derivative transactions, central counterparties and trade repositories)

Az OTC derivatív ügyletekről, központi szerződő felekről és kereskedési adattárházakról szóló rendelet.

EuroMTS

Alapvetően államkötvények másodpiaci kereskedésével foglalkozó multilaterális kereskedési helyszín, amelyre bevezetésre kerültek a legtöbb európai ország által kibocsátott, 5 milliárd euro feletti államkötvény-sorozatok.

fizetési rendszer

A felvigyázott rendszerek esetében a Hpt. 2. számú melléklet I. fejezet 18. pontjában meghatározott rendszer működtetésére az együttműködő felek közötti megállapodás alapján létrejött együttműködési forma. A pénzügyi infrastruktúra része. Magában foglalja a fizetési eszközöket, banki eljárásokat, valamint a bankközi fizetési rendszereket, amelyek együttesen teszik lehetővé a pénzforgalom lebonyolítását.

fizetési számla

Fizetési műveletek teljesítésére szolgáló, a pénzforgalmi szolgáltató egy vagy több ügyfele nevére megnyitott számla, ideértve a bankszámlát is.

GIRO

GIRO Elszámolásforgalmi Zrt.

harmadik fél, külső szolgáltató

Az elszámolás és kiegyenlítés folyamatában nem közvetlenül érintett szereplő. Többségében kommunikációs szolgáltatást, szoftver-, hardverszállítást, egyéb támogató, illetve kiszervezett tevékenységet végez.

HHI (Herfindahl–Hirschman-index)

A piaci koncentráció mérésére használt mutató, az egyes piaci szereplők piaci részesedésének négyzetösszegeként számítható ki, értéke 0 és 1 között lehet. A 0 közeli érték a koncentráció hiányát jelzi, míg az 1 a monopol piac-szerkezetet.

Hpt.

1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról.

információs aszimmetria

Olyan (döntési) helyzetet jelöl, amikor a tranzakcióban részt vevő felek egyike több vagy pontosabb információval rendelkezik, mint a másik. Ez felborítja a tranzakcióban részt vevő felek közötti erőegyensúlyt, rosszabb esetben piaci kudarchoz vezet.

integrált takarékszövetkezetek

A „takarékszövetkezeti integrációs szerződést” aláírt takarékszövetkezetek. Közvetetten a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.-n mint levelezőbankjukon keresztül csatlakoznak a fizetési és elszámolási rendszerekhez, és fizetési forgalmukat a levelezőbankjukon keresztül bonyolítják le.

jegybank által elfogadható fedezetek

Azon fedezetek köre, amelyeket a jegybank a vele kötött fedezett hitelügyletek (beleértve a napközbeni hitelkeretet is) fedezeteként elfogad. Az MNB által elfogadott fedezeteket „A jegybank forint- és devizapiaci műveleteinek üzleti feltételei” c. dokumentum tartalmazza.

kapcsolódó rendszerek kockázata

Akkor jöhet létre, ha az elszámolási és kiegyenlítési folyamat egyes egymásra épülő lépéseit nem ugyanazok a szolgáltatók hajtják végre. A rendszerek közötti, alapvetően likviditási függőségi viszonyok akár fertőzés forrásai is lehetnek.

KELER

Központi Elszámolóház és Értéktár Zrt.

KELER KSZF	KELER KSZF Központi Szerződő Fél Zrt.
kereskedés	A felek kölcsönös szerződéses megállapodása, amelynek célja pénzügyi termékek adásvétele. Az adásvétel lehet leszállítási vagy eredményelszámoló-sos.
kereskedés utáni pénzügyi infrastruktúra	Az ügylet megkötését követően az elszámolási és kiegyenlítő funkciót ellátó intézmények összessége.
készfizető kezesség	A KELER KSZF által garantált ügyletek teljesítéséhez az egyéni és kollektív garanciaelemek nyújtotta védelem mellett a KELER saját tőkéjének meghatározott mértékéig garanciát nyújt a KELER KSZF-nek. Amennyiben a KELER KSZF-nek a nemteljesítési eljárások kezelése során az egyéni és a kollektív garanciaelemek felhasználásán túl a készfizető kezesség lehívására is szüksége van, a KELER köteles maximum a készfizető kezesség értékének megfelelő fedezetet a KELER KSZF rendelkezésére bocsátani.
KGA	Kollektív Garancia Alap.
kibocsátó (fizetési kártya)	Az a pénzforgalmi szolgáltató, amelyik a kártyabirtokos rendelkezésére bocsátja a fizetési kártyát, és a tranzakciók kiegyenlítése során eljuttatja az elfogadókon keresztül a kereskedőkhöz a tranzakciók értékét.
KID rendszer	A KELER és ügyfelei közötti elektronikus kommunikációt megvalósító rendszer.
kiegészítő pénzügyi fedezet	A KELER KSZF által garantált tőkepiaci, a gázpiaci és az árampiaci ügyletekhez a klíringtag, árampiaci alklíringtag részére előírt többletbiztosíték.
kiegyenlítés	A fizetési és értékpapír-szállítási kötelezettségeknek a rendszer résztvevői közötti teljesítése. A kiegyenlítés a teljesítő fél funkcióját betöltő intézménynél vezetett számlákon könyveléssel történik meg.
kijelölő hatóság	A Tvt. felhatalmazása alapján a Magyar Nemzeti Bank.
kijelölt rendszer	Az a fizetési és elszámolási rendszer, amelyet az MNB mint kijelölő hatóság, a Tvt. hatálya alá tartozó rendszerként kijelöl, valamint a Tvt. rendelkezése alapján a Magyar Nemzeti Bank által működtetett rendszer.
kollektív garanciaalap	A nettó elszámolású rendszerek által támasztott biztosítékigények, amelyek a garanciarendszer részeit képezik, és amelyek felhasználására akkor kerülhet sor, ha a kockázatközösség tagjai közül valamely intézmény nem teljesít. Célja a fizetési kötelezettségek teljesítésének késedelméből vagy elmaradásából eredő veszteség csökkentése egy közös tulajdont képező biztosítékalap által.
körbetartozás	Akkor jöhet létre, ha a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben egy vagy néhány résztvevő által benyújtott és teljesítésre váró megbízások a pénz- vagy az értékpapírszámlák fedezetlensége miatt nem teljesülnek. Ennek következtében számos más résztvevő megbízásai is teljesíthetetlenek maradnak.
kötegelt feldolgozás	A különböző időpontban beérkezett, azonos meghatározott ismérvek alapján egy csoportba sorolt tételek egy időben történő, együttes feldolgozása.

központi értéktár

Alapvető feladata a nyomdai úton előállított (fizikai formában létező) értékpapírok őrzése, az immobilizált vagy dematerializált (elektronikus jel formájában létező) értékpapírok nyilvántartása, valamint az értékpapír-tulajdonosok főszámlák szerinti nyilvántartása. A központi értéktárak működtetik az értékpapír-kiegyenlítési rendszereket, amelyekben az értékpapírügyletek teljesítése könyvelés útján (azaz az értékpapírok fizikai mozgatása nélkül) történik.

központi szerződő fél

Az a központi szereplő, amely az ügyletben részt vevő felek közé áll, és garantálja az ügylet teljesítését abban az esetben is, ha az ügyletben részt vevő felek valamelyike kötelezettségének nem tesz eleget.

közvetlen benyújtó

Az elszámolóházzal egy közvetlen résztvevő felhatalmazása alapján és a vele történő elszámolás mellett, kizárólag a közvetlen benyújtó saját gazdálkodásával összefüggő fizetési megbízások elszámolóházhoz közvetlenül történő benyújtására megállapodást kötő, a fizetési rendszerben résztvevőnek nem minősülő ügyfél.

likviditás

A fizetési és elszámolási rendszerekben a megbízások teljesítésére felhasználható pénzügyi eszközök összessége.

MHKK

Maximális hitelkeret-kihasználtság, a jegybanki napközbeni hitelkeret igénybevétele esetén számított mutató, amely megmutatja, hogy az adott üzleti napon maximálisan a teljes hitelkeret mekkora százaléka került felhasználásra a megbízások teljesítése során.

MNB

Magyar Nemzeti Bank.

MTF (Multilateral Trading Facility)

Multilaterális (alternatív) kereskedési platform.

MTS

Az EuroMTS által működtetett multilaterális kereskedési platform.

napközbeni hitelkeret

A teljesítő fél (többnyire jegybank) fedezet mellett hitelkeretet biztosít a rendszer résztvevői számára annak érdekében, hogy a rendszerben elszámolt megbízások teljesítése minél előbb megtörténhessen. Az elfogadható fedezetek körét a teljesítő fél határozza meg. A hitelkeret a résztvevők számlaegyenlegével együtt adja ki a megbízások fedezetéül rendelkezésre álló likviditást.

NFKP

Napi Földgáz- és Kapacitáskereskedelmi Piac.

OTC (Over the Counter)

Tőzsdén kívüli piac (ideértve az MTF és az OTF platformokat is).

OTF (Organised Trading Facility)

Szervezett kereskedési platform.

pénzforgalmi szolgáltató

Az a hitelintézet, elektronikuspénz-kibocsátó intézmény, Posta Elszámoló Központot működtető intézmény, pénzforgalmi intézmény, MNB és kincstár, amely pénzforgalmi szolgáltatási tevékenységet végez.

Pftv.

2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról.

POS-terminál

Azok a berendezések, amelyek lehetővé teszik a fizetési kártyával történő fizetések lebonyolítását (esetenként a készpénzfelvételt is) a kereskedői

elfogadó helyeken. A műveletekre vonatkozó információt elektronikusan vagy papír alapon gyűjtik; az előbbi az elektronikus POS (EFTPOS: Electronic Funds Transfer POS), az utóbbi az imprinter.

PSD (Payment Services Directive)	A belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelv.
PSZÁF	Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete.
PvP (Payment versus Payment)	Fizetés fizetés ellenében. Két fizetésrendszer-résztevő egymással szemben álló bankközi és ügyfélfizetési megbízásainak egyidejű teljesítése, amely biztosítja, hogy azok kiegyenlítésére akkor, és csakis akkor kerüljön sor, ha a másik teljesítésére a fedezet rendelkezésre áll, és mindkét megbízás kiegyenlítése biztosított.
résztevő	Jogosult a fizetési vagy értékpapír-elszámolási rendszerbe megbízást eljuttatni maga, illetve ügyfele nevében. A részttevő lehet közvetlen vagy közvetett attól függően, hogy saját maga csatlakozik, vagy egy másik résztvevőn keresztül.
sorkezelés	Központi eljárás, amely során a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben átmenetileg fedezetlen megbízásokat a rendszer nem utasítja vissza, hanem sorba állítja, majd elégséges fedezet rendelkezésre állása esetén automatikusan feldolgozza.
szabadon választható tartalékráta	A 2010. novemberi tartalékteljesítési periódustól a tartalékköteles hitelintézetek szabadon megválaszthatják kötelező tartalékszintjüket. Választásukat félévente (áprilisban és októberben) módosíthatják, ami során választhatnak a 2, 3, 4 és 5 százalékos tartalékráta közül.
szolgáltatás ellátásának kockázata	A fizetési, valamint az értékpapír-elszámolási rendszerben az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás fennakadását, ellehetetlenülését jelenti. Ez általában a szolgáltatónál kialakult működési rendellenességre vezethető vissza, vagy a finanszírozási, az üzleti problémájából adódhat.
TEA	Tőzsdei Elszámolási Alap.
T2S (TARGET2 Securities)	Páneurópai kiegyenlítési technikai platform, az európai értékpapírpiacok tranzakcióinak kiegyenlítésére.
társadalmi költség	A fizetési láncban felmerült összes erőforrásigényt foglalja magában, azaz a fizetési lánc összes szereplőjének ráfordítását azon díjak nélkül, amelyeket az érintett szereplők a fizetési láncon belül egymásnak fizetnek.
teljesítés	Lásd kiegyenlítés.
teljesítő fél	Az a szervezet, amely a fizetési és elszámolási rendszerekben részt vevő intézmények, valamint a központi szerződő fél teljesítési számlájának vezetőjeként biztosítja a megbízások kiegyenlítését, illetve – szükség esetén – az intézmény vagy a központi szerződő fél részére hitelt nyújt a teljesítés megkönnyítése érdekében.
tőkepozíciós limittúllépés	A klíringtag vagy a megbízó által fenntartható nyitott származékos pozíciók mennyisége a saját tőke százalékában. A KELER KSZF esetében a tőkepozíci-

ós limitek kalkulációjának módja: a KELER KSZF által számított alapbiztosíték-követelmény / saját tőke.

Tvt.

A fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerekben történő teljesítés véglegességéről szóló 2003. évi XXIII. törvény.

ügyfélfizetések

A rendszer részt vevő ügyfelei által kezdeményezett megbízások.

VIBER

Valós idejű bruttó elszámolási rendszer, elsősorban a nagy összegű és rendkívül sürgős pénzügyi műveletek kiegyenlítésére szolgáló fizetési rendszer. Az elszámolás és a teljesítés fedezetellenőrzéssel (bruttó elv) és egy lépésben, valós időben történik. Amennyiben a tranzakció benyújtását követő azonnali feldolgozás során a fedezet rendelkezésre áll, a megbízás véglegesen és visszavonhatatlanul teljesül.

JELENTÉS A FIZETÉSI RENDSZERRŐL
2013

Nyomda: D-Plus
H-1037 Budapest, Csillaghegyi út 19-21.

